

Urszula Sztanderska (red.)

Koszty edukacji od przedszkola do gimnazjum

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE

entuzjaści
edukacji

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Urszula Sztanderska (red.)

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOŁA DO GIMNAZJUM

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE

entuzjaści
edukacji

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Redakcja merytoryczna:

Urszula Sztanderska

Autorzy

Małgorzata Kłobuszewska

Agnieszka Kopańska

Joanna Napierała

Magdalena Rokicka

Urszula Sztanderska

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8

01-180 Warszawa

tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

© Copyright by: Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2013

ISBN 978-83-61693-12-3

Skład i druk:

Drukarnia TINTA, Z. Szymanski

ul. Zwirki i Wigury 22

13-200 Działdowo

www.drukarniatinta.pl

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu: *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego*

Egzemplarz bezpłatny

Publikacja została wydrukowana na papierze ekologicznym.

spis treści

Rozdział 1. Wprowadzenie	5
Rozdział 2. Publiczne i prywatne wydatki na edukację w Polsce na tle państw OECD	8
2.1. Źródła informacji o publicznych i prywatnych wydatkach na edukację w Polsce	8
2.2. Publiczne i prywatne wydatki na edukację w Polsce na poziomie szkolnictwa ISCED 0-4 w porównaniu z krajami UE i OECD	14
Rozdział 3. Publiczne wydatki na edukację	25
3.1. Informacje o wydatkach publicznych na edukację – uwagi metodologiczne	25
3.2. Wydatki budżetu państwa na edukację	28
3.2.1. Oświata i wychowanie oraz usługi edukacyjne w budżecie państwa	28
3.2.2. Subwencja oświatowa i dotacje z budżetu państwa na zadania z zakresu edukacji w budżetach gmin	32
3.2.3. Subwencja oświatowa i dotacje z budżetu państwa na zadania z zakresu edukacji w budżetach powiatów i miast na prawach powiatu	38
3.3. Wydatki samorządów na edukację od przedszkola do gimnazjum	40
3.3.1. Wydatki gmin na edukację	41
3.3.2. Wydatki gmin na edukację jednego dziecka – od przedszkola do gimnazjum	45
3.3.3. Wydatki powiatów na edukację od przedszkola do gimnazjum	51
3.3.4. Wydatki powiatów na szkoły specjalne	51
3.3.5. Wydatki miast na prawach powiatu na edukację od przedszkola do gimnazjum	55
3.3.6. Wydatki na edukację powszechną w miastach na prawach powiatu	56
3.3.7. Szkolnictwo specjalne w miastach na prawach powiatu	60
Rozdział 4. Wydatki gospodarstw domowych na edukację	64
4.1. Informacja o Badaniu Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD)	65
4.2. Uwagi metodologiczne	66

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

4.3. Charakterystyka wydatków edukacyjnych gospodarstw domowych.....	69
4.3.1. Wysokość prywatnych wydatków na edukację dzieci.....	69
4.3.2. Wydatki gospodarstw domowych na utrzymanie młodzieży uczącej się poza gospodarstwem domowym.....	71
4.3.3. Rozkład wydatków w ciągu roku.....	72
4.4. Wydatki gospodarstw domowych na edukację dzieci w zależności od etapu kształcenia.....	76
4.4.1. Podstawowa charakterystyka wydatków edukacyjnych zależnych od etapu kształcenia	76
4.4.2. Wydatki gospodarstw domowych na edukację przedszkolną.....	80
4.4.3. Wydatki gospodarstw domowych na nauczanie w szkole podstawowej.....	83
4.4.4. Wydatki gospodarstw domowych na nauczanie w gimnazjum.....	85
4.4.5. Wydatki gospodarstw domowych na nauczanie w szkołach ponadgimnazjalnych.....	87
4.5. Zróżnicowanie prywatnych wydatków na edukację	90
4.5.1. Liczba dzieci i opiekunów.....	91
4.5.2. Wykształcenie opiekunów	93
4.5.3. Źródło dochodów gospodarstwa domowego.....	94
4.5.4. Wysokość dochodów gospodarstwa domowego.....	96
4.5.5. Miejsce zamieszkania.....	97
4.6. Determinanty prywatnych wydatków edukacyjnych	99
4.6.1. Uwarunkowania częstotliwości ponoszenia wydatków edukacyjnych przez gospodarstwa domowe.....	103
4.6.2. Wysokość wydatków edukacyjnych	103
4.6.3. Czynniki determinujące prywatne wydatki edukacyjne.....	105
4.7. Prywatne wydatki edukacyjne - podsumowanie.....	106
Rozdział 5. Podsumowanie i wnioski do dalszych badań.....	110
5.1. Literatura cytowana.....	115
5.2. Załączniki.....	116

1. Wprowadzenie

Gromadzenie informacji o nakładach na edukację jest niezbędne do oceny ich adekwatności względem zidentyfikowanych potrzeb edukacyjnych i tym samym do oceny efektywności ich wydatkowania (Parsons 2005). Dlatego głównym tematem tego opracowania jest analiza danych zastanych dotyczących wysokości i struktury nakładów publicznych i prywatnych na edukację dzieci i młodzieży na wczesnych etapach kształcenia (do gimnazjum włącznie) w Polsce. Według naszego rozeznania jest to pierwsza tego typu praca w Polsce, która podejmuje się jednoczesnej identyfikacji nakładów na kształcenie ze strony dwóch stron – publicznej i prywatnej. Obserwując nakłady publiczne i prywatne na kształcenie na najniższych poziomach edukacji, a zwłaszcza ich różnicowanie, przybliżamy się do odpowiedzi o ekonomiczne podstawy różnic edukacyjnych, które powstają pomimo powszechności kształcenia i zdecydowanej dominacji w nim sektora publicznego.

Wybór etapów kształcenia, analizowanych w tym opracowaniu, był podyktowany trzema względami – po pierwsze tym, że są to etapy w miarę powszechne i stosunkowo mało zróżnicowane. W najmniejszym stopniu odnosi się to do przedszkoli, edukacją których jest objęta tylko część dzieci i w których podstawy programowe są stosunkowo ogólne i dające duże możliwości różnicowania treści i form kształcenia. Jednak i tu stopniowo wkracza upowszechnienie edukacji (poczynając od najstarszych roczników, których przygotowanie do podjęcia nauki w szkołach stało się obowiązkowe) i wraz z nim wyraźniejsze określenie wymagań programowych. Dalsza nauka – po gimnazjum – ma cechy dobrowolności (wykracza poza obowiązki szkolny) i silnie dywersyfikuje się – toteż i nakłady na nią mogą się poważnie różnić. Po drugie, program kształcenia na ścieżce od przedszkola do gimnazjum jest w zasadzie taki sam, co powinno sprzyjać ujednoliceniu nakładów. Wprawdzie w przedszkolach znaczną część nakładów stanowią nakłady nie związane bezpośrednio z edukacją, a z opieką i zapewnieniem utrzymania (głównie żywienia) dzieci w trakcie pobytu w przedszkolu, niemniej nakłady edukacyjne mogą być podobne, gdyż nie wynikają z różnic programowych. Poza przedszkolami można spodziewać się stosunkowo jednakowych nakładów na kształcenie w szkołach podstawowych i w gimnazjach, bowiem kształcenie jest funkcją dominującą, zadania opiekuńcze odgrywają mniejszą rolę. Po gimnazjach natomiast nauka może być kontynuowana w szkołach ogólnokształcących i zawodowych o różnych cyklach i kosztach kształcenia. Po trzecie, na tym poziomie kształcenia (znów wyjąwszy przedszkola) stykamy się z powszechnością dostępu do usług publicznych, toteż niejednorodność nakładów prywatnych w zasadzie powinna odnosić

się wyłącznie do usług ponadstandardowych, np. oferowanych w szkołach prywatnych. Nie ma też szczególnych powodów, by kształcenie się na tym poziomie wywoływało potrzebę zróżnicowania wydatków prywatnych. Jak dalej widać, tak nie jest.

Odnosimy się zatem do edukacji relatywnie ujednoliconej, stanowiącej podwaliny bardziej różnorodnego kształcenia na późniejszych etapach. W dodatku – w zdecydowanej części – oferowanej przez sektor publiczny. Oczekiwać by można, że takie kształcenie pociąga za sobą dość podobne koszty, tym bardziej, że ich główny składnik, tj. wynagrodzenia nauczycieli są normalizowane. Różnice powstają jednak ze względu na niejednakowość sieci szkolnej i sieci osadniczej, które powodują, że szkoły różnią się wielkością, to zaś pociąga za sobą różnice nakładów w przeliczeniu na jednego ucznia. Fakt ten jest znany (odzwierciedlony w konstrukcji algorytmu, na podstawie którego samorządy prowadzące placówki oświatowe otrzymują środki na tę działalność) i wielokrotnie dokumentowany (wymienić należy głównie prace zespołu Herczyński, Herbst, Lewitas). Samorządy jednak mogą – jeśli mają odpowiednie środki i odpowiednie preferencje – bardziej wspomagać oświatę niż wynika to z minimów niezbędnych do realizacji podstaw programowych. Wówczas nakłady publiczne będą się bardziej zdecydowanie różnić między poszczególnymi samorządami. Z drugiej strony nie ma wyraźnie określonych czynników, które zmuszałyby rodziców do podobnie ujednoliconej partycypacji w ponoszeniu nakładów na kształcenie swoich dzieci, jak czynią to podstawy programowe w odniesieniu do nakładów publicznych. Pamiętając o tym, że podstawowe usługi edukacyjne są dostarczane przez sektor publiczny, spodziewać by się można jednak stosunkowo niewysokich nakładów prywatnych, ale bardziej zróżnicowanych ze względu na zróżnicowanie preferencji - oceny użyteczności ponoszenia nakładów na kształcenie dzieci odmiennej w różnych grupach społecznych (Domański 2008) i zróżnicowane ograniczenie budżetowe gospodarstw domowych.

W rozdziale pierwszym przedstawiliśmy analizę wysokości ponoszonych wydatków na edukację w naszym kraju, w odniesieniu do innych państw OECD. Opatrzyliśmy ją omówieniem problematyki porównywania danych krajowych, wynikającej m. in. z różnic w zakresie stosowanych definicji wydatków edukacyjnych czy luk w systemach gromadzenia informacji o wydatkach na edukację.

W drugim rozdziale zawarliśmy próbę identyfikacji wszystkich strumieni wydatków na edukację, jakie istnieją pomiędzy Państwem (i nie tylko) a jednostkami samorządu terytorialnego (JST), a są ponoszone na realizację zadań związanych ze świadczeniem usług edukacyjnych (por. rysunek 9.). W tej części raportu przeprowadzono również analizę wskazującą na zróżnicowanie wysokości i struktury wydatków na edukację z budżetu państwa w ujęciu terytorialnym. Jej wyniki wskazują, że chociaż w Polsce występują duże różnice w finansowaniu kształ-

cenia dzieci w placówkach oświatowych, to już na poszczególnych poziomach nauczania są one słabo skorelowane pomiędzy sobą. Oznacza to, że na ogół nie powstaje silny wzorec województw wydających na wszystkie usługi edukacyjne szczególnie dużo lub zdecydowanie mniej, niż w pozostałych regionach. Jednakże utrzymują się poważne różnice w nakładach na edukację między miastami na prawach powiatu a gminami wiejskimi. Ponadto pomimo istniejących różnic w wydatkach bieżących, odmienności w wysokości oświatowej części subwencji ogólnej trafiającej do samorządów oraz dużego zróżnicowania wydatków finansowanych ze środków własnych JST, wydatki na edukację w szkolnictwie podstawowym upodabniają się, gimnazjalnym również, choć w mniejszym stopniu, czego zdecydowanie nie można powiedzieć o nakładach na edukację na poziomie nauczania przedszkolnego.

W trzecim rozdziale zamieszczono wyniki analizy wysokości, struktury oraz determinantów wydatków na edukację, jakie na poszczególnych szczeblach nauczania ponoszą prywatne gospodarstwa domowe. W tej części wykorzystano dane z Badania Budżetów Gospodarstw Domowych, które jest obecnie jedynym źródłem informacji o prywatnych nakładach na edukację w Polsce. Z przeprowadzonej analizy wynika, że czynniki wydatkowania na edukację mają nieco inne podłoże niż te, wpływające na ich poziom. Więcej wydaje się w zamożniejszych rodzinach, w miejskich gospodarstwach, w gospodarstwach położonych w niektórych województwach, zwłaszcza mazowieckim, oraz w tych gospodarstwach, w których opiekunowie dzieci posiadają wyższe wykształcenie i/lub pracują na własny rachunek (nie są pracownikami najemnymi ani osobami żyjącymi ze świadczeń społecznych). Wysokim wydatkom na edukację dziecka sprzyja też to, że pochodzi ono z pełnej rodziny i że jest jedynakiem.

W każdym z rozdziałów szczególny nacisk położono również na zidentyfikowanie części składowych strumieni wydatków, które – bazując na istniejących zbiorach danych – są obecnie słabo lub w ogóle niemożliwe do oszacowania. Próba skatalogowania problemów związanych z identyfikacją wysokości poszczególnych strumieni wynika bowiem z faktu, że bez rozeznania, jak kształtują się nakłady na edukację (wielkość, struktura, alokacja), nie jest możliwe świadome realizowanie celów, które wytycza polityka edukacyjna – zarówno tych krótko, jak i dalekosiężnych. Podsumowanie zatem nie tylko łączy uzyskane rezultaty, ale i postuluje kierunki koniecznych badań, by stało się możliwe analizowanie pełnych kosztów edukacji.

Małgorzata Kłobuszewska, Joanna Napierała

2. Publiczne i prywatne wydatki na edukację w Polsce na tle państw OECD

Posiadanie odpowiedniego systemu informacji o nakładach na edukację jest niezbędne dla oceny ich adekwatności do zidentyfikowanych potrzeb edukacyjnych i w następstwie do oceny efektywności ich wydatkowania. Bez rozeznania, jak nakłady się kształtują (wielkość, struktura, alokacja), nie sposób świadomie realizować cele, które wytycza polityka edukacyjna, w tym także te najbardziej dalekosiężne, związane z końcowymi, gospodarczymi rezultatami funkcjonowania systemu edukacyjnego, takimi jak: budowa gospodarki opartej o wiedzę, wpływanie na tworzenie korzystnych przewag konkurencyjnych, tworzenie podwalin do wysokiej dynamiki gospodarczej, odporności na szoki makroekonomiczne powiązane z realizacją celów społecznych, w tym zwłaszcza zachowaniem spójności społecznej.¹

2.1. Źródła informacji o publicznych i prywatnych wydatkach na edukację w Polsce

Jednym z podstawowych systemów informacji o nakładach edukacyjnych, obejmujący wiele krajów, jest zbiór danych UOE, tj. baza zarządzana wspólnie przez Instytut Statystyki Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO/UIS), Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Europejski Urząd Statystyczny (EUROSTAT). Zbiór ten dostarcza wystandaryzowanych informacji o kluczowych aspektach systemu edukacji, nie tylko finansowych. Oprócz informacji o kosztach i rodzaju wydatków ponoszonych na edukację, można tam znaleźć między innymi dane dotyczące uczestnictwa w kształceniu, sprawności kształcenia (odsetek osób kończących szkołę), efektywności rozumianej jako zatrudnienie i stopa zwrotu z edukacji.

Polska statystyka dotycząca wydatków na edukację dostarczana jest do zbioru UOE przez pracowników Głównego Urzędu Statystycznego. Wskaźnik wydatków na poziomie publicznym powstaje na bazie istniejących sprawozdań z wykonania wydatków budżetowych, czyli sprawozdań z realizacji zadań budżetowych w państwie i budżetów jednostek samorządów

¹ Program Europa 2020 stwierdza „by zbudować zrównoważoną przyszłość musimy już teraz wyjść poza horyzont celów krótkoterminowych. Europa musi wrócić na ścieżkę rozwoju, a następnie na niej pozostać. Taki jest cel strategii Europa 2020. Jej założenia to więcej miejsc pracy i wyższy standard życia.” Dla każdego z nich kształcenie jest kluczowym czynnikiem. Wśród projektów przewodnich składających się na Program Europa 2020 znajduje się „Młodzież w drodze” – projekt na rzecz poprawy wyników systemów kształcenia oraz ułatwiania młodzieży wejścia na rynek pracy.

terytorialnych – przy ogólnym założeniu, że wydatki tych jednostek są równe otrzymywanym środkom. Według informacji zawartych w raporcie „Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010” w 2009 r. wynosiły one 53,1 mld zł, w tym wydatki z budżetu państwa stanowiły 35,7 mld zł (z czego część oświatowa subwencji ogólnej przekazywana szkołom i placówkom za pośrednictwem jednostek samorządu terytorialnego sięgała 93%).

Bardziej skomplikowane i przez to obarczone większym błędem, okazuje się dostarczenie informacji o prywatnych nakładach poniesionych na edukację. Po pierwsze, w systemie UOE zbierane są informacje odnośnie wysokości wydatków poniesionych przez prywatne gospodarstwa domowe w związku z zakupem usług edukacyjnych nabywanych poza instytucjami edukacyjnymi, których polska strona nie jest w stanie dostarczyć². Po drugie, szacowanie prywatnych nakładów jest utrudnione w przypadku szkolnictwa na poziomie podstawowym i średnim. Dla szkolnictwa wyższego informację tę uzyskuje się z danych gromadzonych przez GUS na podstawie formularzy sprawozdawczych F01-S, w których znajduje się kwota czesnego pobieranego przez uczelnie od studentów, czyli reprezentantów gospodarstw domowych. Natomiast dla jednostek edukacyjnych na niższym poziomie nauczania informacje takie nie są gromadzone, stąd podaje się je szacunkowo dla szkół prywatnych. W szkołach publicznych nie ma, ściśle biorąc, opłat za naukę, ale są przez rodziców wnoszone różne inne opłaty, często za pośrednictwem rad rodziców, które nie są ujmowane w statystyce. Podobnie jak opłaty za zajęcia dodatkowe. Głównie bazuje się tutaj na wynikach badania budżetów gospodarstw domowych (BBGD), przeprowadzanego cyklicznie przez GUS³, przy czym wydatki, które gospodarstwo domowe poniosło w związku z uczęszczaniem dziecka do placówki przedszkolnej lub szkolnej, przypisane są do poszczególnych poziomów nauczania.

Chociaż definicja wydatku edukacyjnego jest w badaniu budżetów gospodarstw domowych ujmowana bardzo wąsko – są to: opłaty za przedszkole oraz za naukę w szkołach publicznych, prywatnych i społecznych i naukę w szkołach wyższych, opłaty niezdefiniowane poziomem nauczania, a więc opłaty za uczestnictwo w różnego rodzaju kursach, korepetycje w ramach poszczególnych etapów kształcenia, to w samym badaniu zbierane są jeszcze informacje, które pozwalają oszacować niektóre z pozostałych wydatków edukacyjnych (przy przyjęciu szerszej definicji). Przykładowo, do wydatków edukacyjnych raportowanych przez Polskę do bazy UOE, włączane są także opłaty za żłobek, które w polskim badaniu klasyfikowane są jako wydatki związane z opieką społeczną. Niestety informacje o niektórych, wymaganych katego-

² Ważną kategorią jest tutaj choćby koszt korepetycji – według szacunków GUS (2011b) przeciętny dzienny koszt nierejestrowanej pracy jako korepetytor, wykonywanej na rzecz gospodarstw domowych wynosi 60 zł.

³ Więcej na temat metodologii BBGD w punkcie 3.1 tego raportu oraz w opracowaniu: „Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych”, GUS, Warszawa 2011 http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_WZ_meto_badiana_bud_gospod_dom.pdf

riach wydatków nie są obecnie uzyskiwane w badaniu budżetów gospodarstw domowych, co stanowi główny problem polskiej statystyki, dotyczącej prywatnych wydatków ponoszonych na edukację. W tej sytuacji GUS w swoich szacunkach posiłkuje się także informacjami pochodzącymi z innych badań. Przykładowo, kwota wydatków na przybory i wyposażenie ucznia⁴ podawana jest obecnie na podstawie wyników realizowanego corocznie przez CBOS badania zatytułowanego "Wydatki rodziców na edukację dzieci w roku szkolnym..."⁵.

Nadal jednak są to niewystarczające informacje, gdyż według wytycznych Komisji Europejskiej (KE 2005) wydatkiem edukacyjnym są następujące dobra i usługi:

- opłaty za czesne – obejmują opłaty za studia wyższe, szkoły oraz edukację dorosłych, pobierane bezpośrednio od członków gospodarstwa domowego,
- opłaty za czesne od osób niebędących członkami gospodarstwa – czesne płacone przez rodziców dzieci uczących się na wyższych etapach kształcenia, które nie są członkami gospodarstwa domowego,
- opłaty rekrutacyjne, rejestracyjne – związane z systemem edukacji,
- zajęcia rekreacyjne lub związane z hobby, np. tenis, muzyka, malarstwo, jazda konna, nauka gotowania, kurs fotografii, ale mogące być również składnikiem kształcenia ważnych kompetencji w rozwoju dziecka/młodzieży oraz w ich przyszłej aktywności zawodowej,
- opłaty za żłobek,
- korepetycje – prywatne lekcje poza formalnym systemem edukacji,
- zakup podręczników i innego wyposażenia szkolnego – przedmioty niezbędne do uczestnictwa w lekcjach,
- mundurek szkolny – ubiór lub części ubioru, które są określone w szkolnych regulaminach, może to być również specjalny strój na zajęcia wychowania fizycznego,
- utrzymanie osoby niebędącej członkiem gospodarstwa – posiłki oraz opłaty za mieszkanie na rzecz dziecka, które mieszka poza gospodarstwem domowym w związku z edukacją i uczestniczy w wyższych etapach kształcenia,
- wyżywienie lub zakwaterowanie podczas nauki szkolnej – wyżywienie i zakwaterowanie podczas etapów kształcenia od przedszkola do szkoły średniej, związane bezpośrednio z uczestnictwem w systemie oświaty,
- transport szkolny – wydatki na wszystkie formy transportu do szkoły, np. autobusy, pociągi itp.,

⁴ W badaniu CBOS respondenci pytani są o kwotę wydatków na: szkolne podręczniki, szkolne ubranie dzieci (np. strój galowy, mundurek, obuwie, kostium do gimnastyki, dres) oraz szkolne przybory (np. tornister, plecak, piórniki, długopisy, flamastry).

⁵ Wyniki badania prezentowane są w raportach na stronie internetowej www.cbos.pl

- wycieczki szkolne – wycieczki organizowane przez szkołę,
- zakupy materiałów edukacyjnych do samokształcenia – wydatki na książki, płyty cd itp. do nauki w domu, np. w związku z kursami językowymi; nie należy jednak włączać do tej kategorii komputerów osobistych,
- zakup komputera osobistego – tylko wówczas, jeśli intencją zakupu był użytek w celach edukacyjnych,
- dary dla osób niebędących członkami gospodarstwa domowego związane z ich edukacją,
- inne – inne wydatki, niezbędne dla uczestnictwa w kształceniu – włączając w to usługi zdrowotne, opłaty za uczestnictwo w klubach studenckich, kołach zainteresowań, opłaty egzaminacyjne i pozostałe.

Polska nie jest jedynym krajem, który boryka się z problemem braku informacji o części prywatnych wydatków na edukację. Obecnie, w krajach należących do Unii Europejskiej zakres wydatków edukacyjnych definiowany jest różnie, co zostało przedstawione w tabeli poniżej. Pośród 23 analizowanych krajów, jedynie w statystyce Grecji ujęte były wszystkie wymienione z powyższej listy dobra i usługi. Dobry przykład płynie również z Niemiec, Francji i Holandii, w których w badaniach budżetów przyjęto definicję wydatku edukacyjnego, obejmującego praktycznie większość wymienionych pozycji (tabela 1.). W pozostałych krajach, w tym również w Polsce, definicja wydatku edukacyjnego jest już znacznie węższa, co utrudnia przeprowadzanie międzynarodowych porównań wydatków ponoszonych przez gospodarstwa domowe na edukację.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Tabela 1. Dobra i usługi edukacyjne wchodzące w skład wydatku edukacyjnego w badaniach budżetów gospodarstw domowych 23 państw UE w 2005 roku

Kraj	Czesne	Czesne osób spoza gospodarstwa	Opłaty rekrutacyjne/ rejestracyjne	Rekreacja / hobby	Żłobek	Korepetycje	Podręczniki	Mundurek	Utrzymanie osoby spoza gospodarstwa	Wyżywienie i zakwaterowanie	Transport	Wycieczki szkolne	Materiały do samodzielnej nauki	Komputer	Dary dla innych gospodarstw	Inne
AT	X				X	X										
BE	X		X			X	X		X	X	X	X				
CZ	X	X	X			X										X
CY	X	X	X			X									X	X
DE	X	X	X		X	X	X		X	X			X		X	X
DK	X	X	X	X		X	X		X	X		X			X	X
EE	X	X	X			X										X
FI	X		X			X										X
FR	X	X	X			X	X	X	X	X		X	X		X	
EL	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
LT	X	X	X			X										
LV	X		X		X	X										X
LU	X		X			X										X
IE	X	X	X		X	X			X							
MT	X		X		X	X				X	X		X			X
NL	X		X	X		X	X	X		X	X	X	X			X
PT	X	X	X			X										
PL	X		X		X	X										X
SK	X		X			X										
SI	X		X		X	X	X			X						
ES	X	X	X			X									X	
SE	X		X		X											
UK	X	X	X		X	X						X				X
razem	23	12	22	3	10	22	7	3	6	8	4	5	5	1	6	14

Źródło: KE 2005.

Inny problem, związany z definicją wydatku edukacyjnego, został zidentyfikowany w badaniu pilotażowym „Wydatki edukacyjne gospodarstw domowych i ich uwarunkowania”, zrealizowanym przez Zespół Ekonomii Edukacji Instytutu Badań Edukacyjnych. Z analizy przeprowadzonych wywiadów jakościowych wynika, że respondenci bardzo szeroko rozumieją samo pojęcie wydatku edukacyjnego i poza wydatkami czysto finansowymi za nakład na edukację uważają również czas poświęcony dziecku na wykonywanie różnych czynności edukacyjnych. Ponadto trudno im było oddzielić koszty związane z edukacją od wydatków związanych z wychowaniem dziecka. Przykładowo wydatki ponoszone na dodatkowe kursy, czy to językowe, czy związane z posiadaniem hobby lub rekreacją, zaliczane były przez respondentów do wydatków związanych z wychowaniem dziecka, a nie jego edukacją, którą ograniczali do standardowego zestawu usług edukacyjnych oferowanych i wymaganych przez państwo. Poza wymienione przez respondentów dobra i usługi związane z wydatkami edukacyjnymi w znacznym stopniu pokrywały się jednak z kategoriami proponowanymi przez Komisję Europejską (KE 2005). Były to: podręczniki, atlasy, słowniki, kserokopie wybranych fragmentów, skanowanie i wydruk materiałów, jeśli nie można sobie pozwolić na zakup podręczników i innych wymaganych/przydatnych książek, przybory szkolne (zeszyty, przybory plastyczne – bloki, farby, pędzle, modelina, plastelina, ciastolina itp., papiery kolorowe, przybory biurowe – kleje, nożyczki, ekierki, linijki), wyposażenie szkolne (plecak, strój na zajęcia wychowania fizycznego, buty sportowe, codzienne ubranie do chodzenia do szkoły, strój na praktyki zawodowe, mundurki – tam, gdzie to jest wymagane), składki na: radę rodziców, zwyczajowe prezenty dla nauczycieli (kwiaty dla wychowawcy na zakończenie roku szkolnego itp.), wkład finansowy i pozafinansowy w imprezy szkolne dla dzieci, ubezpieczenie, czasem składki na zakup wyposażenia sal lekcyjnych, np. dekoracje świąteczne, wyposażenie pracowni przedmiotowych itp., wyżywienie na terenie szkoły (obiady, drugie śniadania, pieniądze na zakup „czegoś słodkiego”), opłaty za zorganizowane formy zajęć pozalekcyjnych (bilety do kina, teatru, wycieczki edukacyjne, wycieczki szkolne rekreacyjne, zielone szkoły, szkolne mikołajki), chesne i wpisowe, zajęcia dodatkowe prowadzone w placówce edukacyjnej (dodatkowe zajęcia w publicznym przedszkolu lub szkole), koszty dojazdu/dowozu dziecka do placówki (koszt biletu miesięcznego, koszt benzyny), korepetycje, utrzymanie dziecka poza miejscem zamieszkania w związku z nauką (akademik/internat/stancja, koszty wyżywienia, koszty dojazdów).

Harmonizacja statystyk gromadzonych w systemie UOE dotyczących wydatków ponoszonych przez gospodarstwa domowe na edukację wymaga również przyjęcia spójnej definicji gospodarstwa domowego. Aktualnie definicje stosowane przez poszczególne kraje odwołują się do czterech kryteriów:

- wspólnego mieszkania,

- udziału w wydatkach,
- udziału w dochodach i zasobach,
- więziach rodzinnych lub emocjonalnych.

W polskim badaniu budżetów gospodarstw domowym jest zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych ze sobą, które zamieszkują razem i wspólnie się utrzymują. Definicja ta oparta jest zatem na pierwszych trzech kryteriach. Pierwsze kryterium, wspólnego zamieszkiwania, jest najbardziej uniwersalne, gdyż obowiązuje w badaniach wszystkich krajów, poza Węgrami. Założenie o partycypacji w wydatkach obowiązuje we wszystkich krajach, poza Francją, gdzie jedynym warunkiem jest wspólne zamieszkiwanie. Więzy rodzinne są kryterium brany pod uwagę jedynie w badaniach realizowanych na Litwie, Łotwie i we Włoszech. Natomiast warunek związany z udziałem w dochodach i zasobach gospodarstwa, obowiązuje w badaniach przeprowadzanych w Danii, Niemczech, Estonii, Włoszech, na Węgrzech, w Polsce, Słowenii, Finlandii oraz Szwecji (KE 2005).

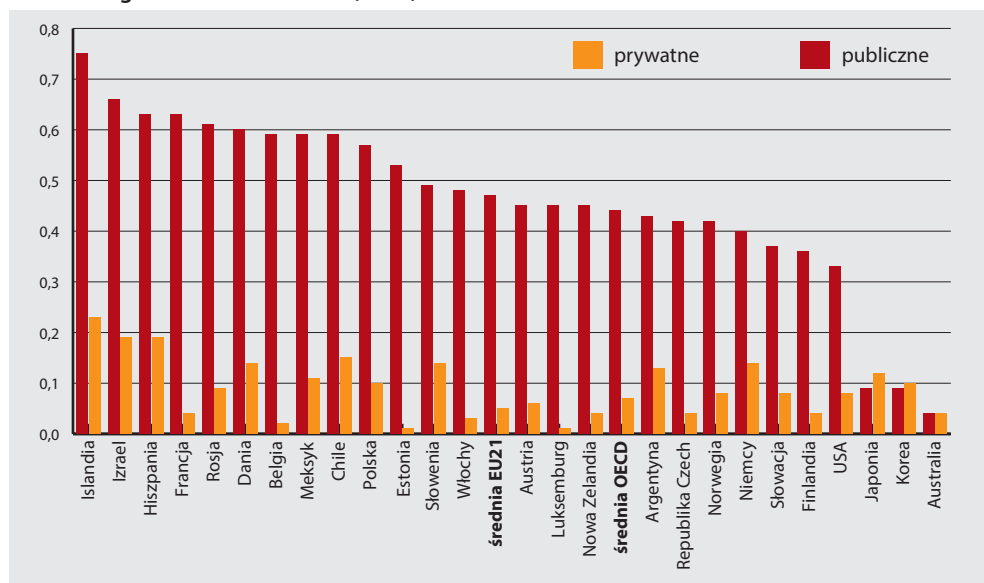
Ponadto pomiędzy państwami UE występują obecnie znaczne różnice w definicji członków gospodarstwa domowego, które mogą mieć znaczenie dla wysokości szacowanych wydatków gospodarstw domowych na edukację. Dotyczy to przede wszystkim osób długo nieobecnych w gospodarstwie w związku z nauką poza gospodarstwem, a przebywających na przykład w internatach lub akademikach. Większość państw uznaje takie osoby za członków gospodarstwa domowego. Natomiast zgodnie z definicją przyjętą przez GUS, osoby nieobecne w gospodarstwie z powodu pobierania nauki i zamieszkujące w internatach lub domach prywatnych, uważane są za członków gospodarstwa domowego tylko do momentu ukończenia przez nie 15. roku życia. W myśl obowiązującej definicji, wszelkie wydatki gospodarstwa domowego ponoszone na rzecz osób kontynuujących naukę, które ukończyły 15. rok życia i zamieszkują poza gospodarstwem domowym, są traktowane jako wydatki na rzecz innych gospodarstw domowych. Zatem wielkość wydatków edukacyjnych polskich gospodarstw domowych jest zaniżona w stosunku do pozostałych krajów o kwotę na przykład wydatków uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów mieszkających w czasie pobierania nauki poza domem.

2.2.Publiczne i prywatne wydatki na edukację w Polsce na poziomie szkolnictwa ISCED 0-4 w porównaniu z krajami UE i OECD

Nie zapominając o wymienionych w poprzednim podrozdziale różnicach statystyk dotyczących publicznych i prywatnych wydatków na edukację w państwach OECD, należy zwrócić

uwagę, że Polska należy do tych, w których nakłady na placówki przedszkolne⁶ kształtują się na poziomie powyżej średniej (rysunek 1). Tak wysokie nakłady nie byłyby zaskakujące, gdyby nie to, iż odsetek dzieci korzystających z instytucjonalnej opieki przedszkolnej jest w Polsce dużo niższy niż w krajach o podobnym odsetku wydatków w udziale PKB (rysunek 2)⁷. W konsekwencji relatywny koszt edukacji przedszkolnej (na jedno dziecko nią objęte) jest w Polsce stosunkowo wysoki.

Rysunek 1. Wydatki na instytucje edukacyjne na poziomie nauczania przedszkolnego jako % PKB według źródeł finansowania (2008)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD za: *Education at a Glance 2011*.

Główną przyczyną tej sytuacji wydaje się być wysoki stopień regulacji tego sektora usług, np. obowiązująca Karta Nauczyciela, która znacznie usztywnia płace zatrudnianych osób, jak i ograniczone możliwości regulowania liczby miejsc pracy (np. ich redukowanie w okresie niżu demograficznego), jak i faktycznie stosunkowo wysoki standard usług.

⁶ Poza przedszkolami uwzględnić należy oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych i inne formy wychowania przedszkolnego (punkty, zespoły, ogniska przedszkolne).

⁷ W Polsce edukacja przedszkolna jest ograniczona do dzieci w wieku 3-5/6 lat i podobny system edukacyjny występuje w większości krajów europejskich. W krajach skandynawskich, na Łotwie i w Słowenii opieką i edukacją przedszkolną w ramach jednolitego systemu obejmuje się dzieci 0-5/6 lat. W kilku krajach występuje mieszany system (m.in. w Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Danii). Porównań zatem dokonujemy w odniesieniu do dzieci w wieku 3-5/6 lat. Edukacja przedszkolna i opieka nad dzieckiem w Europie: zmniejszanie nierówności społecznych i kulturowych, EURIDICE, <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/equity.pdf>

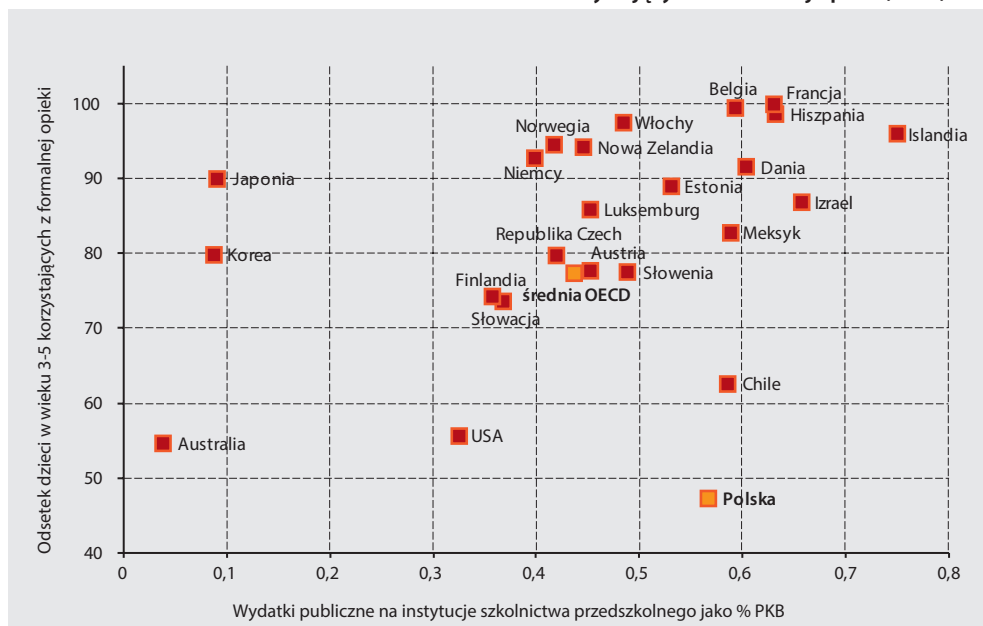
KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Osobną kwestią jest to, iż przedszkola są finansowane z dochodów własnych gmin, a te, jeśli nie posiadają wystarczających środków, ograniczają ich dostępność, nie zważając na ujemne skutki społeczne, np. spadek aktywności zawodowej kobiet czy słabe przygotowanie dzieci do podjęcia nauki szkolnej. Trend likwidacji przedszkoli uległ wyraźniejszemu odwróceniu dopiero w latach 2008-2010, ale odsetek dzieci w wieku 3-5/6 lat objętych edukacją przedszkolną nadal – na tle innych państw OECD – pozostaje niski (*Kontynuacja przemian. Raport o stanie edukacji* s. 12-13).

Jest to szczególnie zauważalne wśród małych gmin wiejskich, gdzie odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli jest czasami nawet dwukrotnie niższy niż w sąsiadujących gminach miejskich (przy średniej ogólnopolskiej 40%). Największe różnice pomiędzy liczbą dzieci miejskich i mieszkających na wsi, objętych formalną opieką w 2010 r., były obserwowane na Podlasiu, gdzie w miastach odsetek ten wynosił 82,6%, a na wsi zaledwie 27,4% (dane SIO).

W przekroju województw zróżnicowanie wysokości odsetka dzieci w wieku 3-5 lat korzystających z formalnej opieki przekracza 20%. Według danych SIO w 2010 roku najwyższy odsetek dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego był obserwowany w województwie opolskim i wynosił 80,1%, a najniższy w województwie kujawsko-pomorskim – 54,5% (przy średniej ogólnopolskiej 67,7%).

Rysunek 2. Publiczne wydatki na instytucje edukacyjne na poziomie nauczania przedszkolnego jako % PKB w odniesieniu do odsetka dzieci w wieku 3-5 lat korzystających z formalnej opieki (2008)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

Nakłady przeznaczone na edukację w szkołach podstawowych w krajach Unii Europejskiej są silnie zróżnicowane, gdyż zawierają się w przedziale 1%-3,5% PKB (por. rysunek 3). W 2008 roku największy udział wydatków na szkolnictwo podstawowe w PKB obserwowano w takich państwach, jak: Malta i Cypr – powyżej 3% PKB. Polska znajduje się w grupie krajów, w których wydatki na edukację na tym poziomie są znacznie niższe od średniej w Unii Europejskiej, a co więcej, w porównaniu do roku 2001 nakłady jako odsetek PKB jeszcze zmalały. W tym samym czasie w krajach, w których już wyjściowo wydatki na edukację podstawową w relacji do PKB były znacznie wyższe niż w Polsce (np. Cypr, Malta, Wielka Brytania), nadal rosły. W efekcie luka wydatków między Polską a pozostałymi krajami UE w latach 2000. zwiększała się. Warto zwrócić uwagę, że wśród krajów, które razem z Polską weszły w maju 2004 roku do Unii Europejskiej, jedynie nakłady w Słowenii i Słowacji utrzymują się na niższym poziomie niż w Polsce.

Rysunek 3. Całkowite wydatki publiczne na edukację na poziomie szkoły podstawowej (ISCED 1) jako % PKB w poszczególnych krajach OECD (2008)

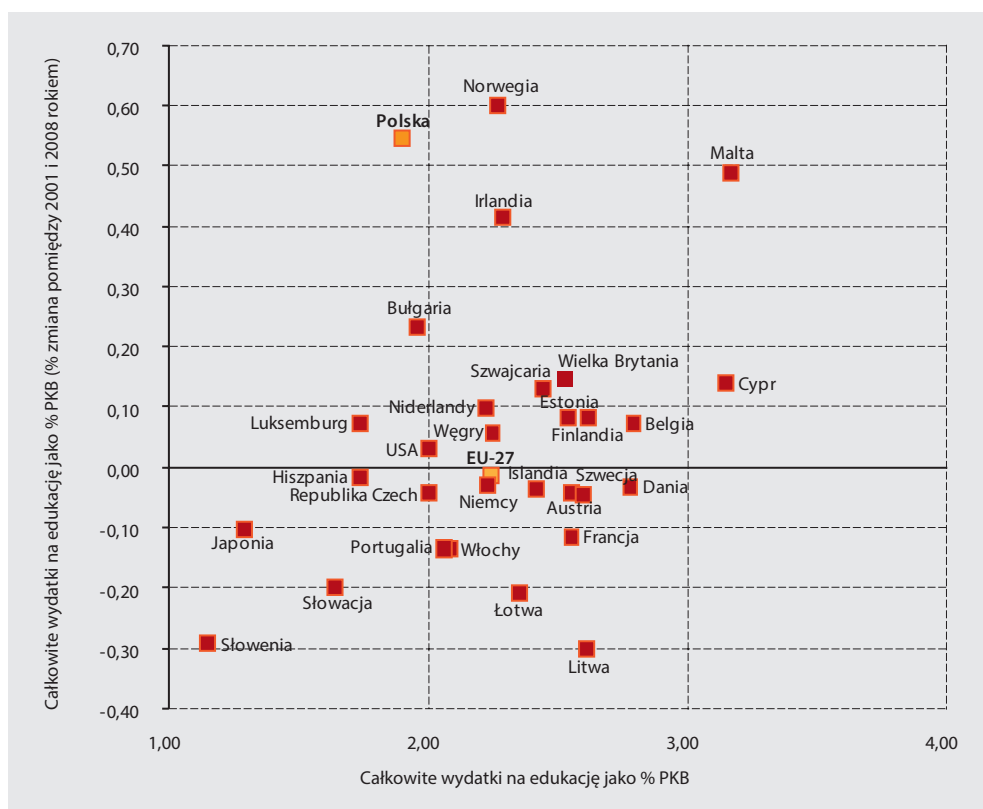

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Spadek nakładów na szkolnictwo podstawowe mierzonych odsetkiem PKB, jest w części efektem czysto statystycznym, wynikającym ze zmiany organizacyjnej polskiego szkolnictwa, tj. przesunięcia dzieci z ostatnich dwóch klas szkoły podstawowej do gimnazjów; nie zmienia to jednak konstatacji, że w Polsce szkolnictwo podstawowe pochłania mało nakładów w porównaniu z państwami UE. Również wówczas, kiedy uwzględną się łącznie wydatki na szkoły podstawowe i średnie (rysunek 4). Wydatki na edukację mierzone odsetkiem PKB okazują się relatywnie niskie, pomimo, że łącznie w okresie 2001-2008 nastąpił dość ich znaczny, relatywny wzrost.

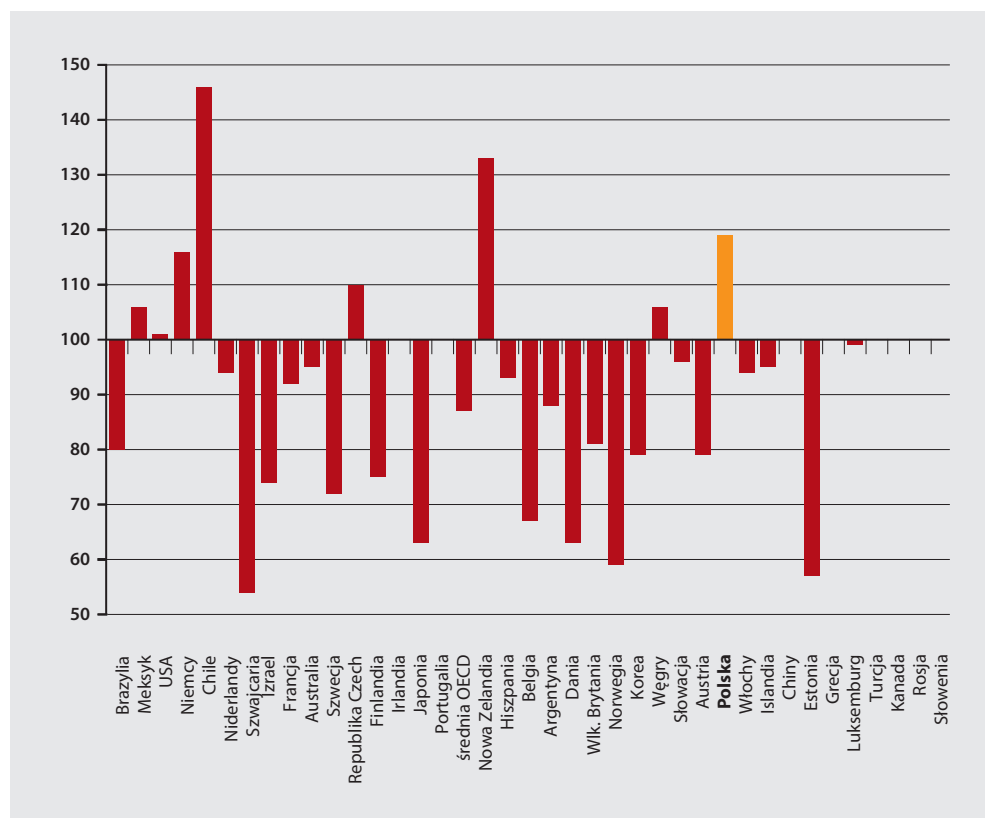
Rysunek 4. Całkowite wydatki publiczne na edukację na poziomie szkoły podstawowej i średniej (ISCED 2-4) jako % PKB w poszczególnych krajach OECD (2008)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD.

Poza nielicznymi wyjątkami, wśród których jest również Polska, nakłady na wychowanie przedszkolne na jednego przedszkolaka są znacznie wyższe od nakładów na nauczanie jednego ucznia w szkole podstawowej (rysunek 5.).

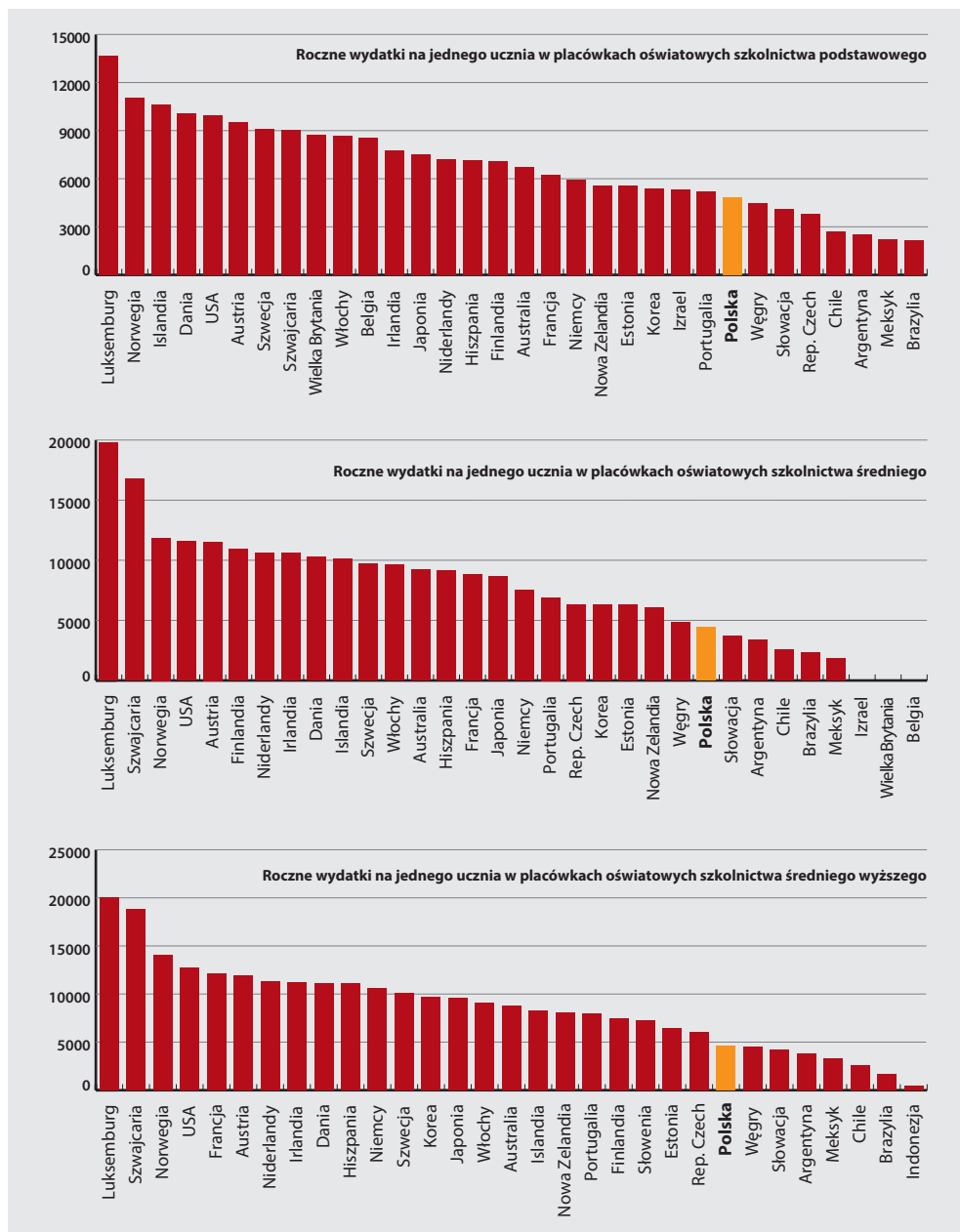
Rysunek 5. Relacja wydatków na jednego podopiecznego w placówkach przedszkolnych w stosunku do wydatków w szkołach podstawowych (2008)

Źródło: dane OECD za: *Education at a Glance 2011*.

Zarazem nakłady na kształcenie jednego ucznia na wszystkich szczeblach nauczania w Polsce, poczynwszy od szkół podstawowych i gimnazjów, skończywszy na szkołach ponadgimnazjalnych, należały do najniższych wśród wszystkich krajów UE - tylko w Czechach, Słowacji i na Węgrzech były niższe niż w Polsce w odniesieniu do uczniów szkół podstawowych. W odniesieniu do gimnazjów niższe wydatki na jednego ucznia występowały jedynie na Słowacji, a w przypadku szkół ponadgimnazjalnych na Węgrzech i Słowacji (rysunek 6.).

Rysunek 6. Roczne wydatki na jednego ucznia w placówkach oświatowych szkolnictwa podstawowego, średniego niższego (gimnazjalnego) i średniego wyższego (ponadgimnazjalnego) w 2008 (porównanie wg parytetu siły nabywczej)

Źródło: dane OECD za: Education at a Glance 2011.

Im wyższy poziom nauczania, tym proporcja wysokości polskich nakładów w stosunku do średniej wysokości takich samych nakładów w krajach OECD i państw UE jest niższa. W przypadku przedszkoli różnica wydatków polskich w stosunku do średniej UE pozostaje nieduża, wynosi zaledwie 10,4%, ale już w przypadku szkół podstawowych sięga 49,5%, a szkół średnich – zarówno gimnazjów, jak i szkół ponadgimnazjalnych - nawet ponad 100% (tabela 2 poniżej).

Tabela 2. Roczne wydatki na jednego ucznia w poszczególnych placówkach oświatowych (w USD przy zastosowaniu parytetu siły nabywczej)

	przedszkola	szkoły podstawowe	szkoły średnie niższe	szkoły średnie wyższe
średnia OECD	6 210	7 153	8 498	9 396
średnia UE21	6 397	7 257	8 950	9 283
Polska	5 792	4 855	4 424	4 613
jako odsetek nakładów w krajach OECD	93	68	52	49
jako odsetek nakładów w krajach UE21	91	67	49	50

Źródło: dane OECD za: *Education at a Glance 2011*.

We wszystkich krajach OECD największym składnikiem wydatków na edukację były wydatki bieżące – średnio w 2008 roku 92%, w tym wynagrodzenia, które wyniosły powyżej 70% (OECD 2011). W Polsce w porównaniu z pozostałymi krajami OECD wydatki bieżące utrzymywały się na porównywalnym poziomie, średnie wydatki na wynagrodzenia jednak były znacznie niższe - 68,9% versus 80,1% w szkołach podstawowych oraz 65,5% versus 78,5% na poziomie szkół średnich. Ponadto dużo niższe były wydatki inwestycyjne (tabela 3). W Polsce stosunkowo dużą rolę zatem odgrywają w wydatkach edukacyjnych nakłady bieżące poza wynagrodzeniami (stanowią 23,4% wydatków ogółem, podczas kiedy średnia OECD wynosi mniej niż połowę tego odsetka – 11,8%).

Tabela 3. Wydatki instytucji edukacyjnych według kategorii wydatków w szkolnictwie podstawowym i średnim

	szkoły podstawowe			szkoły średnie		
	wydatki bieżące	wydatki inwestycyjne	wydatki na wynagrodzenia	wydatki bieżące	wydatki inwestycyjne	wydatki na wynagrodzenia
średnia OECD	91,9	8,1	80,1	92,4	7,6	78,5
Polska	92,3	7,7	68,9	93,8	6,2	65,5

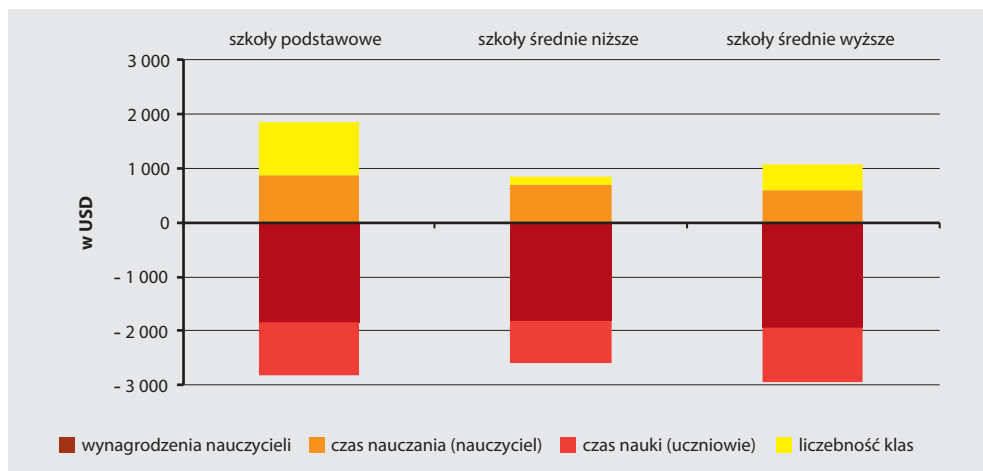
Źródło: dane OECD za: *Education at a Glance 2011*.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Warto zaznaczyć, że Polska nie dostarcza do bazy UOE danych o wyodrębnionych wydatkach na wynagrodzenia nauczycieli i administracji. Trudno zatem jest powiedzieć, jaki odsetek wydatków na edukację w kategorii wydatków na wynagrodzenia obejmuje koszt zarządzania i administrowania szkołą, a jaki jest koszt samego nauczania.

Mniejszy koszt kształcenia jednego ucznia w Polsce na wszystkich poziomach nauczania w porównaniu ze średnią OECD⁸ jest wypadkową dwóch grup przeciwstawnych czynników: po pierwsze niższych wynagrodzeń nauczycieli oraz mniejszej liczby godzin, które uczniowie spędzają na zajęciach pod ich opieką, co wprowadzie zmniejsza relatywny koszt kształcenia (niższe wynagrodzenia), ale z drugiej strony ze względu na mniejszą liczbę godzin nauczania, do których są zobowiązani nauczyciele, wpływa dodatnio na ten koszt (rysunek 7). Gdyby jednak dążyć do wyrównania poziomu wynagrodzeń polskich nauczycieli do średnich stawek, które są oferowane w innych krajach, to wówczas nakłady na edukację w Polsce musiałyby znacząco wzrosnąć, zwłaszcza jeśli nie towarzyszyłoby tym podwyżkom zobowiązanie do zwiększonego nakładu pracy, skutkującego większą liczbą zajęć, organizowanych w placówkach szkolnych.

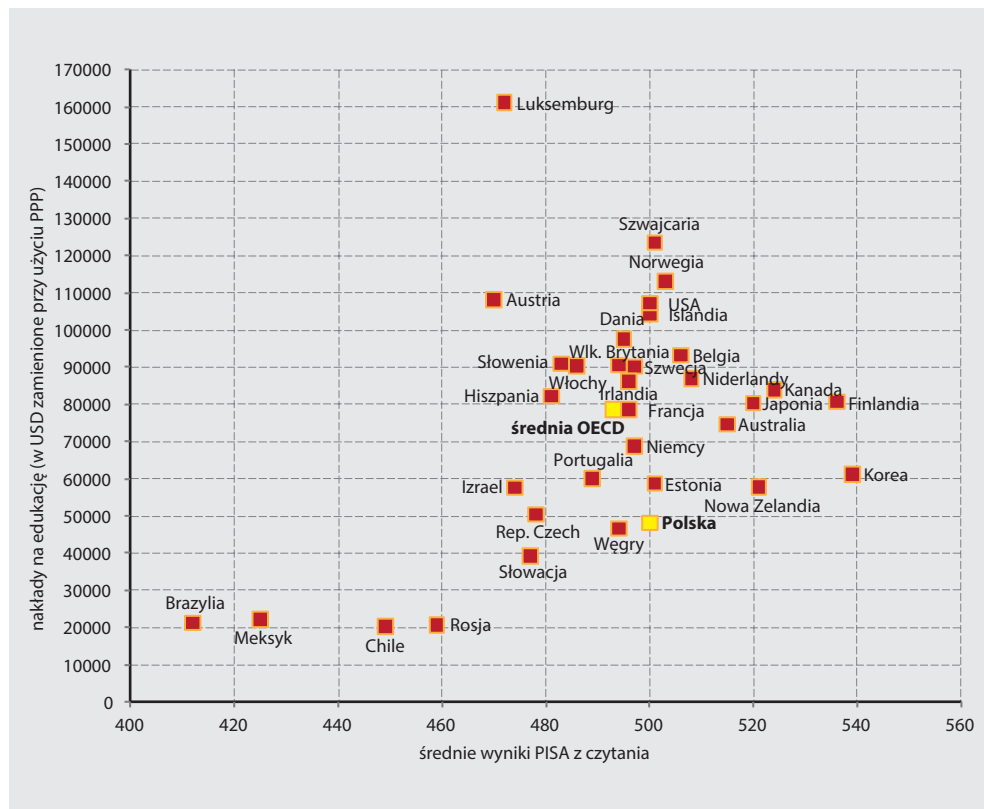
Rysunek 7. Udział czynników (wynagrodzeń nauczycieli, czasu pracy nauczycieli, czasu nauki i liczebności klas) kształtujących koszt edukacji jednego ucznia w Polsce w porównaniu ze średnią OECD na poziomie szkół podstawowych, średnich niższych (gimnazjów) i średnich wyższych (szkół ponadgimnazjalnych) w 2008

Źródło: na podstawie *Education at a Glance 2011*.

⁸ Przyjmując, że średnio w krajach OECD na poziomie szkoły podstawowej do jednej klasy uczęszcza 16 uczniów, którzy uczą się w ciągu roku średnio 797 godzin, średnia liczba godzin nauczycieli to 782 godzin, a ich średnie wynagrodzenie wynosi 36 tys. dolarów. Na poziomie szkół średnich niższych - ich polskim odpowiednikiem są gimnazja - (wyższych, tj. polskich szkół ponadgimnazjalnych) te wartości wynosiły odpowiednio - 17,3 (18,2), 933 (958), 707 (649) i 39 tys. (41,9 tys.) (OECD 2011).

Rysunek 8. Wyniki z egzaminu PISA z czytania i interpretacji wśród uczniów w wieku 15 lat w odniesieniu do wysokości skumulowanych nakładów na edukację dzieci w wieku 6-15 lat (2008,2009)

Źródło: dane OECD, PISA za: Education at a Glance 2011.

Wysokość nakładów w poszczególnych krajach nie jest wprost proporcjonalna do wyników osiąganych przez uczniów w badaniach ich umiejętności, np. w zorganizowanym przez OECD badaniu PISA w 2009 roku (Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów) najwyższe wyniki w teście uzyskali uczniowie pochodzący z tych krajów OECD, w których wydatki na nauczanie utrzymują się na poziomie średnim, np. z Finlandii czy Korei. Jest to o tyle oczywiste, że różne systemy edukacji mogą generować podobne nakłady, np. część państw może kłaść nacisk na motywowanie uczniów poprzez systemy stypendialne, a inne mogą wyższymi wynagrodzeniami motywować nauczycieli do bardziej efektywnej pracy z uczniami. Ich efekt edukacyjny jest jednak różny, zwłaszcza kiedy jego miarą staje się test ściśle określonych kompetencji. Polska, mimo że należy do grupy krajów, których nakłady na edukację dzieci

pozostają znacznie poniżej średniej OECD, zajęła w tym badaniu dość dobre miejsce pod względem wyników uzyskiwanych przez dzieci, co obrazuje rysunek 8. Dla porównania, takie same wyniki w badaniu PISA w 2008 roku z czytania i interpretacji, jak dzieci z Polski, osiągnęli uczniowie w Szwajcarii, Norwegii czy Stanach Zjednoczonych, gdzie nakłady w badanym roku były nawet ponad dwukrotnie wyższe w porównaniu z Polską. Z kolei zróżnicowanie wyników PISA 2009 w czytaniu ze zrozumieniem tylko w 17% można wytłumaczyć różnicami w poziomie nakładów (OECD 2011), a w pozostałej części innymi charakterystykami systemu edukacji. Należy jednak pamiętać, że zwrot z inwestycji w edukację dzieci, podobnie jak innych inwestycji, może być widoczny dopiero w perspektywie długookresowej i nie ogranicza się do wyników testów PISA. Dlatego na podstawie tylko tych danych i to z krótkiego okresu (tu: z jednego roku) nie można wyciągać wniosków odnośnie zależności pomiędzy wysokością nakładów a wynikami uczniów. Niemniej jednak można spodziewać się, że większe nakłady mogą przełożyć się na osiąganie przez uczniów lepszych wyników, choć ta korelacja nie jest ścisła.

Porównując wysokość wydatków na edukację w krajach OECD na poszczególnych poziomach kształcenia, należy wskazać, że w Polsce niewspółmiernie wysoki okazuje się koszt edukacji w placówkach przedszkolnych zarówno w stosunku do kosztu kształcenia na późniejszych etapach edukacji, jak i w stosunku do dostępu do niej. Przejęcie przez państwo organizacji formalnej opieki nad dziećmi w tej grupie wieku jest o tyle ważne, iż może przełożyć się na zwiększenie aktywności zawodowej kobiet w Polsce i tym samym wzrost podaży pracy na polskim rynku pracy. W perspektywie szybko starzejącego się społeczeństwa polskiego i odpływu polskich pracowników za granicę, może okazać się to posunięciem newralgicznym. Może też przynieść korzyści edukacyjne – gdyby edukacją przedszkolną objąć dzieci ze środowisk nie mających dziś dostępu do tych placówek, można liczyć, że ich przygotowanie do kształcenia na dalszych etapach wzrośnie – istnieją badania potwierdzające dodatni związek między uczęszczaniem do przedszkoli a przygotowaniem do podjęcia nauki w szkole i co dalej idzie, do osiągania w niej lepszych wyników (Gorey 2001, Magnuson i inni 2007).

Agnieszka Kopańska, Urszula Sztanderska

3. Publiczne wydatki na edukację

3.1. Informacje o wydatkach publicznych na edukację – uwagi metodologiczne

Edukacja na analizowanych w tym raporcie etapach - przedszkolnym, szkoły podstawowej i gimnazjalnym (bez szkolnictwa specjalnego) - jest zadaniem własnym samorządu gminnego. Z kolei szkolnictwo specjalne w placówkach tego etapu kształcenia oraz szereg usług wspomagających edukację szkolną (jak poradnictwo pedagogiczne), jest zadaniem powiatów. Gminy, miasta na prawach powiatu i powiaty są zatem podmiotami finansującymi (*centres of expenditure*) usługi edukacyjne dla tych poziomów edukacji.

Informacje o wielkości wydatków ponoszonych na edukację przez samorządy możemy uzyskać na podstawie ich budżetów. Jawność oraz wystandaryzowana forma budżetów sprawiają, że ten strumień wydatków publicznych jest stosunkowo łatwy do zidentyfikowania. Składają się na nie wydatki zapisywane w budżetach w działach:

- 801 - oświata i wychowanie, które odnoszą się do wydatków ponoszonych w szkołach,
- 854 - edukacyjna opieka wychowawcza, które zawierają dobra i usługi służące edukacji realizowanej w szkole.

Samorządy gminne mają również w zakresie swoich zadań usługi i dobra służące edukacji, ale realizowane poza szkołami, takie jak biblioteki, muzea czy domy kultury (wpisywane w dział 921- kultura i ochrona dziedzictwa narodowego) oraz sport (dział 926 – kultura fizyczna)⁹.

Bezpośrednim wykonawcą usług w zakresie edukacji nie są same samorządy, ale odpowiednie jednostki – przedszkola, szkoły, biblioteki, domy kultury etc. W przypadku placówek publicznych, samodzielność ich wydatkowych decyzji pozostaje ograniczona. Nawet jeśli samorząd decyduje o dochodach placówki publicznej (a w każdym razie o ich zasadniczej części), a także określa regulaminy płacowe, to jednak szczegóły podziału środków wynikają z decyzji dyrektorów szkół (zatwierdzanych przez samorząd). Dlatego też publiczne placówki można określić jako podmioty finansujące, jednak o ograniczonej autonomii, bo w wielu decyzjach pozostają zależne od samorządu. Inaczej jest w placówkach prywatnych. Są one dotowane

⁹ Przy czym nie wszystkie wydatki w tych działach można zakwalifikować jako związane z usługami edukacyjnymi, stąd działy te zostaną zawężone do kilku rozdziałów, z którymi tego typu usługi będą najściślej związane – Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby (92109), Centra Kultury (92113), Biblioteki (92116), Obiekty sportowe (92601), Instytucje kultury fizycznej (92604), Zadania w zakresie kultury fizycznej (92605).

przez samorząd, lecz o kierunkach wydatków i o sposobie pozyskiwania zasadniczej części dochodów decydują właściciele i/lub zarządzający tymi placówkami – stąd niepubliczne placówki oświatowe można uznać za niezależne podmioty finansujące.

Źródłem finansowania samorządowych wydatków są dochody własne JST oraz – w przypadku deficytu – zaciągnięte przez nie pożyczki. Część dochodów samorządów pochodzi z transferów z budżetu państwa. Szczególnie należy tu wyróżnić subwencję oświatową, a także dotacje kierowane na oświatę i inne usługi oraz dobra związane z edukacją. Dodatkowo szkoły czy przedszkola publiczne mogą uzyskiwać własne dochody¹⁰ (np. z wynajmu sal, z dodatkowo świadczonych usług) a samorząd decyduje, czy tak uzyskane dochody pozostaną w placówce do jej dyspozycji. Oprócz tego samorządy mogą korzystać ze środków pochodzących z programów pomocowych Unii Europejskiej. Można wyróżnić dwa strumienie tych środków. Pierwszy to przepływy finansowe płynące z Unii do Polski, w związku ze zobowiązaniami wynikającymi z dofinansowania polskich projektów w ramach polityki spójności. Po rozliczeniu projektów i ich zaakceptowaniu trafiają one do budżetu państwa (na konto Ministerstwa Finansów), a następnie do budżetów właściwych instytucji zarządzających programami operacyjnymi, a wreszcie do beneficjentów (samorządów). Drugi strumień stanowi grupa środków kierowanych wprost na konta beneficjentów. Te transfery obejmują środki związane z realizacją programów wspólnotowych, do których należy związany z edukacją program „Uczenie się przez całe życie” (ang. *Lifelong Learning Programme* - LLP). W jego ramach realizowany jest m.in. program Comenius (który dotyczy interesującego nas poziomu edukacji), jak również program „Młodzież w działaniu”.

Z budżetu państwa pochodzą też dotacje na działanie innych instytucji niż samorządy (gminy, powiatowe oraz miasta na prawach powiatu), a szczególnie na działanie podmiotów publicznych wspierających procesy edukacyjne na interesujących nas etapach. Dotacje te zapisywane są w wydatkach BP w działach 801 oraz 854. I tak, należy tu wymienić:

- kuratoria oświaty będące jednostkami budżetowymi, działającymi w ramach zespolonej administracji rządowej w województwach,
- Centralną Komisję Egzaminacyjną (CKE) będącą państwową jednostką budżetową finansowaną z budżetu ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania,
- Okręgową Komisję Egzaminacyjną (OKE),
- zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne, kolegia pracowników służb społecznych, których prowadzenie mieści się w kompetencjach

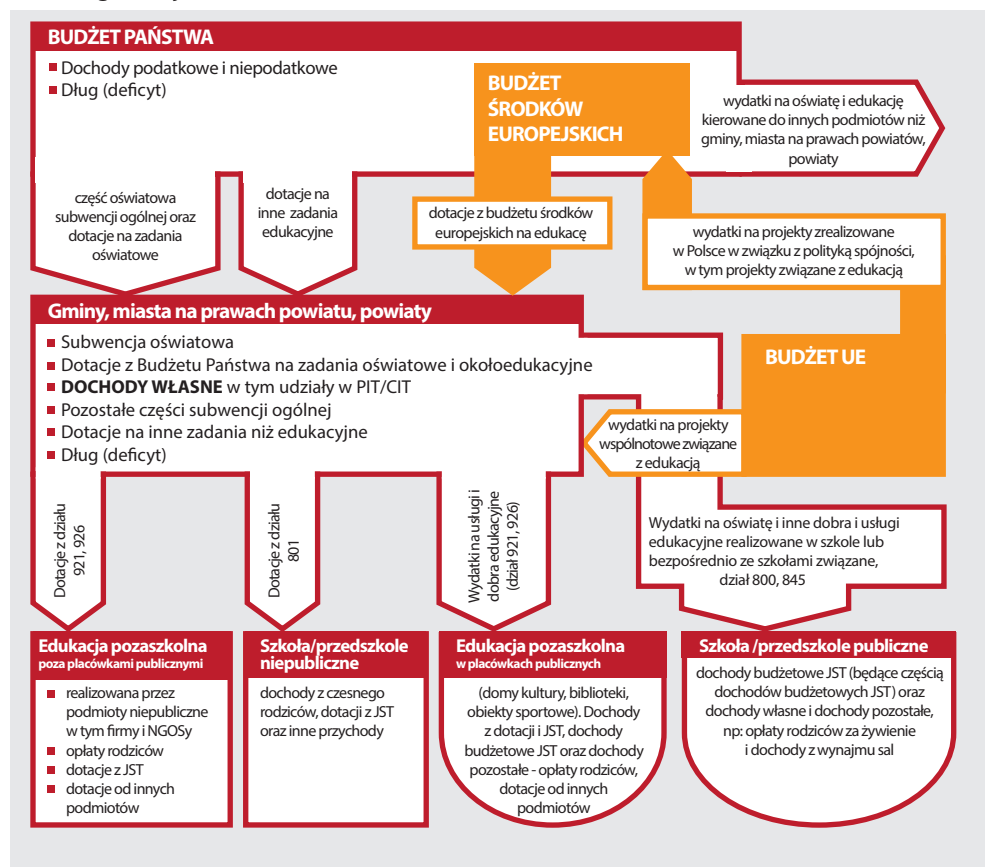
¹⁰ Do 2010 r. był to rachunek dochodów własnych, od 01/2011 r. rachunek wydzielony (przewidziany w ustawie o finansach publicznych tylko dla placówek oświatowych). W obu przypadkach to co zawierał ten rachunek, zależało od zapisów uchwały Rady samorządu.

samorządów województw; województwa odpowiedzialne są również za przyznawanie stypendiów,

- szkoły artystyczne ¹¹.

Wydatki te będą uwzględnione w części dotyczącej wydatków z budżetu państwa na edukację. Wymienione powyżej podstawowe kategorie przepływów środków publicznych, związanych z edukacją na etapach od przedszkola do gimnazjum, prezentuje poniższy schemat (rysunek 9).

Rysunek 9. Schemat przepływu środków publicznych związanych z edukacją na etapach przedszkole – gimnazjum

Źródło: opracowanie własne.

¹¹ Ze względu na specyfikę, w tym fakt, że jednostki te są bezpośrednio finansowane z budżetu państwa (poprzez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego), to pomimo że obejmują również dzieci w wieku szkoły podstawowej i gimnazjalnej, nie będą szczegółowo omawiane w tej książce. Wydatki związane z tym szkolnictwem będą wskazane jako część „wydatki kierowane do innych niż samorządy podmiotów”.

W dalszej części opracowania dokonana zostanie identyfikacja strumienia tych przepływów w 2010 r. Na początek przeanalizujemy wydatki, jakie z budżetu państwa kierowane są na edukację na poszczególne, interesujące nas etapy kształcenia. Następnie analizie poddane zostaną wydatki na edukację, jakie można zidentyfikować w budżetach samorządów, a pochodzące z pozostałych źródeł (własnych, pochodzących z funduszy europejskich i pożyczkowych). Środki kierowane z budżetu państwa na edukację (czy to polskie, czy z budżetu środków europejskich) trudno przypisać precyzyjnie do konkretnych etapów kształcenia. Pewnym przybliżeniem jest poziom samorządu, do którego te środki trafiają. Jeśli pojawiają się jako dochody budżetów gmin, będą dotyczyć interesujących nas etapów edukacji - przedszkolnej, szkoły podstawowej lub gimnazjalnej (bez szkolnictwa specjalnego). Problemem jest natomiast wyróżnienie tych etapów w dochodach budżetów miast na prawach powiatu oraz powiatów, które realizują także zadania związane z edukacją ponadgimnazjalną. Również środki kierowane do innych niż samorządy podmiotów związanych z usługami edukacyjnymi trudno jest przypisać do konkretnego etapu edukacji. W związku z powyższym, wskażemy wydatki na edukację z budżetu państwa ogółem, a następnie przeanalizujemy je jako dochody budżetów gmin. Podstawą porównania będzie wielkość tych dochodów w przeliczeniu na jedno dziecko korzystające z placówek oświatowych (przedszkoli, w tym specjalnych, szkół podstawowych oraz gimnazjalnych) na terenie danej gminy. Dochody z subwencji oświatowej i z dotacji z budżetu państwa na edukację w powiatach i miastach na prawach powiatu, zostaną podane ogółem, bez szczegółowej analizy, gdyż – z racji pełnienia przez te podmioty różnych funkcji w zakresie edukacji – nie można tych dochodów precyzyjnie przypisać do interesujących nas etapów kształcenia.

3.2. Wydatki budżetu państwa na edukację

Budżet państwa (BP) jest istotnym źródłem finansowania edukacji. Z tego budżetu finansowane są zarówno bezpośrednio placówki realizujące zadania edukacyjne, jak i pośrednio podmioty, którym przekazano w procesie decentralizacji zarządzanie takimi placówkami – samorządy. W poniższych rozważaniach po pierwsze wskazane zostaną wydatki z BP na edukację ogółem, po drugie zaś przeanalizowane jako dochody poszczególnych typów samorządów.

3.2.1. Oświata i wychowanie oraz usługi edukacyjne w budżecie państwa

Budżet państwa jest prezentowany w dwóch formach: klasycznej, uwzględniającej klasyfikację budżetową oraz w układzie zadań. Drugi z wymienionych sposobów prezentacji budżetu – w układzie zadań, teoretycznie lepiej powinien informować nas o wydatkach, które z budżetu

państwa kierowane są na edukację, gdyż wśród funkcji państwa, jakie są w nim wymienione, mieści się trzecia funkcja „Działalność edukacyjna, wychowawcza i opiekuńcza państwa”. Jednak jest ona bardzo pojemna, gdyż obejmuje wszystkie etapy edukacji.

Funkcja „Działalność edukacyjna, wychowawcza i opiekuńcza państwa” obejmuje działania dysponentów w zakresie opieki i wychowania, edukacji przedszkolnej i podstawowej oraz szkolnictwa średniego i wyższego. Do działalności tej zalicza się w szczególności:

- formułowanie polityki rządowej w zakresie edukacji oraz opieki i wychowania dzieci i młodzieży,
- administrację, kontrolę, funkcjonowanie i wsparcie dla szkół i innych instytucji prowadzących edukację przedszkolną i podstawową oraz na poziomie średnim i wyższym,
- przyznawanie stypendiów, dodatków i dotacji, udzielanie kredytów przeznaczonych na wsparcie uczniów i studentów,
- pozaszkolną edukację dla osób dorosłych oraz młodzieży,
- przygotowanie i wprowadzanie w życie ustawodawstwa związanego z działalnością edukacyjną, wychowawczą i opiekuńczą,
- informatyzację działalności i budowę społeczeństwa informacyjnego¹².

Zgodnie z danymi zawartymi w informacjach z realizacji budżetu państwa w 2010 r. w układzie zadań, wydatki związane z funkcją 3. wyniosły 13 911,93 mln zł. (4,71% wydatków budżetu państwa ogółem) a dodatkowo z budżetu środków europejskich było to 1 088,28 mln zł., co stanowiło 0,23% ogółem wydatków z tych środków. Jednak kwoty te nie zawierają informacji o największej i istotnej pozycji, a mianowicie o części oświatowej subwencji ogólnej. Dopiero w planowanym budżecie państwa na rok 2012 r. ta część subwencji przekierowana została z funkcji czwartej „Zarządzanie finansami państwa” do funkcji trzeciej. Jednak nie wyznaczono dla tego wydatku (i jego dysponenta, którym jest Ministerstwo Finansów) żadnego celu. Kolejnym problemem powstającym w trakcie identyfikacji wykorzystania budżetu w układzie zadań, jako źródła danych o wielkości wydatków na edukację, jest nowość tego instrumentu, wskutek czego definiowane w nim cele i podział zadań między funkcje pozostaje wciąż zmienny (czego przykładem jest wspomniane, niejednakowe w kolejnych latach klasyfikowanie subwencji oświatowej). Wielkość wydatków w tej sytuacji można lepiej zidentyfikować, posługując się budżetem w tradycyjnym układzie.

Uwzględniając wskazane powyżej problemy, warto pokazać w naszej analizie informacje, jakie można odczytać z budżetu w układzie zadaniowym. Ten układ informuje nie tylko o tym, na co (w jakim dziale) i przez kogo zostały wydatkowane środki, ale również jaki był cel wydat-

¹² Informacja o wykonaniu wydatków w układzie zadaniowym w 2010 r. s. 49.

ku. W Aneksie 1. znajduje się zestawienie wydatków z budżetu państwa wykonanych w ramach trzeciej funkcji. Nie pokazano w nim wydatków ponoszonych na inne etapy edukacji, niż przez nas tu analizowane, a więc na szkolnictwo wyższe i zawodowe. Warto zauważyć, że uwidocznione w tabeli wydatki dotyczą w większości wydatków oznaczonych w schemacie jako wydatki na edukację kierowane do innych podmiotów niż samorządy gminne, miasta na prawach powiatu i powiaty. Częściowo zatem środki te trafiają do samorządów i częściowo do szkół jako ostatecznych beneficjentów (np. w projektach dotyczących współpracy międzynarodowej), ale też do innych podmiotów. Te ostatnie w większości nie będą zatem widoczne w budżetach samorządów¹³. Są to głównie wydatki wspierające procesy edukacyjne, w szczególności zwiększające dostępność nauczania na różnych poziomach, podnoszące jakość i poszerzające zakres oferty edukacyjnej oraz wspomagające organizację i efektywność obsługi administracyjnej tych procesów.

Jak wspomniano wcześniej, bardziej precyzyjne informacje o wydatkach z budżetu państwa na edukację można uzyskać z zapisu budżetu w tradycyjnej formie. Interesujące nas wydatki znajdują się w działach: 801 – Oświata i wychowanie, 854 – Edukacyjna opieka wychowawcza oraz niektóre przez nas wybrane wydatki z działów 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego i 926 – Kultura fizyczna. Obok tego uwzględniamy subwencję oświatową, która jest wpisana w dział 758. Poniższa tabela (tabela 4) prezentuje informacje zebrane w ten sposób. Największą część wydatków na edukację w budżecie państwa (91,9%) stanowi oświatowa część subwencji ogólnej, kierowanej do jednostek samorządu terytorialnego (JST). Jest to instrument stworzony wraz z przejęciem przez samorządy zadań w zakresie edukacji. Wysokość subwencji oświatowej określana jest co roku przez ustawę budżetową. Od kwoty subwencji odliczana jest rezerwa subwencji oświatowej w wysokości 0,6% (od 1 stycznia 2012 roku 0,25%). Rezerwę rozdziela się pomiędzy samorządy dla zapewnienia finansowania celów oświatowych, powstałych w wyjątkowych okolicznościach (np. klęski żywiołowe, błędy w wyliczeniu subwencji)¹⁴.

¹³ Uwaga dotyczy podmiotów o niezależnym budżecie – jak np. kuratoria. Jeśli środki trafiają do szkół, będą widoczne w budżecie JST.

¹⁴ Rezerwa rozdzielana jest przez ministra właściwego ds. finansów publicznych, nie później niż do końca listopada każdego roku.

Tabela 4. Wydatki budżetu państwa na edukację w 2010 r (w tys. zł)

	2010	W tym w 2010 - wydatki z budżetu środków UE ¹⁵
oświata i wychowanie (801)	2 006 765	385 333
edukacyjna opieka wychowawcza (854)	522 914	418
kultura i ochrona dziedzictwa narodowego (wybrane rozdziały) (921)	309 476	bd*
kultura fizyczna i sport (wybrane rozdziały) (926)	241 801	0
część oświatowa subwencji ogólnej	35 009 869	
razem	38 090 825	385 751
wydatki na edukację jako odsetek wydatków z budżetu państwa ogółem	10,85%	
w tym:		
subwencja oświatowa dla gmin	16 230 499	
subwencja oświatowa dla miast na prawach powiatu	10 733 175	
subwencja oświatowa dla powiatów	7 359 752	
dotacje z paragrafu 801 dla gmin, powiatów i miast na prawach powiatu**	625 064	
dotacje z paragrafu 854 dla gmin, powiatów, miast na prawach powiatu**	367 748	
dotacje z paragrafu 921 (wybranych rozdziałów) dla gmin, powiatów i miast na prawach powiatu**	81 623	
dotacje z 926 (wybranych rozdziałów) dla gmin, powiatów i miast na prawach powiatu**	341 981	

* brak danych, gdyż wydatki z budżetu środków UE w sprawozdaniu z wykonania budżetu nie występują w podziale na rozdziały a jedynie na działy

**wyznaczone na podstawie informacji o dochodach samorządów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

¹⁵ Zgodnie z art. 112 oraz art. 117 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych planowane na rok 2010 wydatki budżetu państwa obejmują wkład krajowy na realizację programów finansowanych z udziałem środków europejskich. Natomiast wydatki na realizację programów finansowanych z udziałem środków europejskich w części podlegającej refundacji ujmują się w budżecie środków europejskich. W tabeli wydatki za 2010 r. stanowią sumę tych dwóch kategorii.

Minister właściwy ds. oświaty i wychowania, w porozumieniu z ministrem właściwym ds. finansów publicznych oraz reprezentacją JST, ustala algorytm podziału pozostałych środków pomiędzy jednostki samorządu terytorialnego. Od 2000 roku przepisy dotyczące wysokości subwencji oświatowej oraz algorytm jej podziału były wielokrotnie zmieniane. Największe zmiany miały miejsce w 2003 roku. Do 2003 roku włącznie, na subwencję oświatową przeznaczano część planowanych dochodów budżetu państwa, nie mniejszą niż 12,8%¹⁶. Od 2004 roku przyjęto słabsze założenie, określone w Ustawie o dofinansowaniu JST, zgodnie z którym wysokość subwencji oświatowej nie może być niższa niż w roku poprzedzającym rok budżetowy¹⁷. W konsekwencji wydatki kierowane na edukację z budżetu państwa ograniczono do 10,85% dochodów budżetu państwa, co częściowo – przynajmniej – koresponduje ze zmniejszaniem populacji dzieci objętych kształceniem.

Subwencja jest nie tylko ważnym instrumentem finansowania edukacji przez budżet państwa, ale również istotną częścią dochodów samorządów. Obok niej, samorządy otrzymują jeszcze z budżetu państwa dotacje kierowane na zadania z zakresu edukacji. Identyfikacja tych strumieni wydatków z budżetu państwa jest zatem możliwa również poprzez analizę dochodów budżetów samorządów. Uwzględniając podział terytorialny ze względu na typ gminy i dokonując analizy zróżnicowania tych dochodów w budżetach gmin, uzyskamy lepsze przybliżenie wydatków z budżetu państwa kierowanych przez subwencje i dotacje na zadania edukacyjne, począwszy od przedszkola aż po gimnazjum.

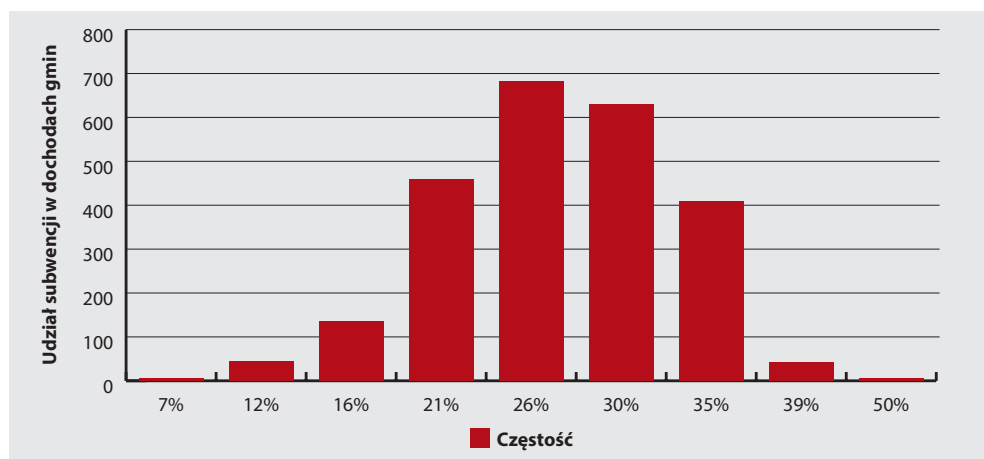
3.2.2. Subwencja oświatowa i dotacje z budżetu państwa na zadania z zakresu edukacji w budżetach gmin

Część oświatowa subwencji ogólnej, która trafiła do gmin w 2010 r. wyniosła 16 230 499 tys. zł. Kwota ta stanowiła 46,4% subwencji oświatowej ogółem. Było to zarazem około 24,7% gminnych dochodów, ale w najbardziej skrajnych przypadkach w niektórych gminach wpływy z oświatowej części subwencji ogólnej stanowiły niemal 50% ich dochodów. Jest to zatem znaczący dochód JST. Rozkład udziału subwencji oświatowej w dochodach samorządów gminnych pokazuje poniższy histogram (rysunek 10.).

¹⁶ W rzeczywistości kwota ta kształtowała się na wyższym poziomie.

¹⁷ Subwencję oświatową po odliczeniu rezerwy SO można rozpisać następująco: $SO = SOA + SOB + SOC$, gdzie SOA jest częścią bazową subwencji według finansowego standardu A podziału środków na realizację zadań szkolnych, SOB jest kwotą uzupełniającą subwencję oświatową według wag P zwiększających finansowy standard A, oraz SOC – to kwota na realizację zadań pozaszkolnych.

Rysunek 10. Rozkład częstości udziału subwencji oświatowej w dochodach gmin w 2010 r. (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Zróznicowanie udziału subwencji oświatowej, w dochodach gmin w przekroju regionalnym oraz według typu samorządów pokazuje tabela 5. Na tę wielkość i jej zróżnicowanie wpływa zarówno wielkość subwencji, jak i innych dochodów samorządu. Dlatego też lepszą wielkością porównawczą jest kwota subwencji przypadająca na jedno dziecko w przedszkolach, w tym specjalnych, w szkołach podstawowych i gimnazjalnych¹⁸. Przeciętnie kwota ta wynosiła w 2010 r. 6 208 zł, ale minimalny jej poziom – w przekroju gmin – wynosił zaledwie 2 475 zł, a maksymalny 13 893 zł. (rozpiętość między najwyższą a najniższą kwotą subwencji na jednego ucznia sięgała 4,6 razy). Szczególnie niski poziom dotacji w przeliczeniu na dziecko uczęszczające do przedszkola lub szkoły podstawowej czy gimnazjum, jest wynikiem rozłożenia kwoty subwencji uzyskiwanej przez samorządy gminne na dzieci objęte edukacją przedszkolną, które w tejże subwencji nie są uwzględniane. W efekcie, im więcej dzieci uczęszcza do przedszkoli, tym mniejsza jest wielkość subwencji w przeliczeniu na dziecko w placówkach edukacyjnych prowadzonych przez dany samorząd.

¹⁸ Przedszkola nie są objęte algorytmami subwencji, jednak przyjmujemy, że wskaźnik dochodów, czy wydatków przypadających na dzieci, którym na terenie gminy zapewniona jest opieka, a więc uczęszczające do przedszkoli lub korzystające z innych form opieki przedszkolnej oraz uczące się w szkołach podstawowych i gimnazjach (bez specjalnych), stanowi dobry sposób porównania wysiłku finansowego jednostki samorządu w finansowaniu edukacji na własnym terenie.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Tabela 5. Oświatowa część subwencji ogólnej w dochodach gmin (%) oraz w przeliczeniu na jedno dziecko „od przedszkola do gimnazjum” w 2010 r. w przekroju województw i typów gmin

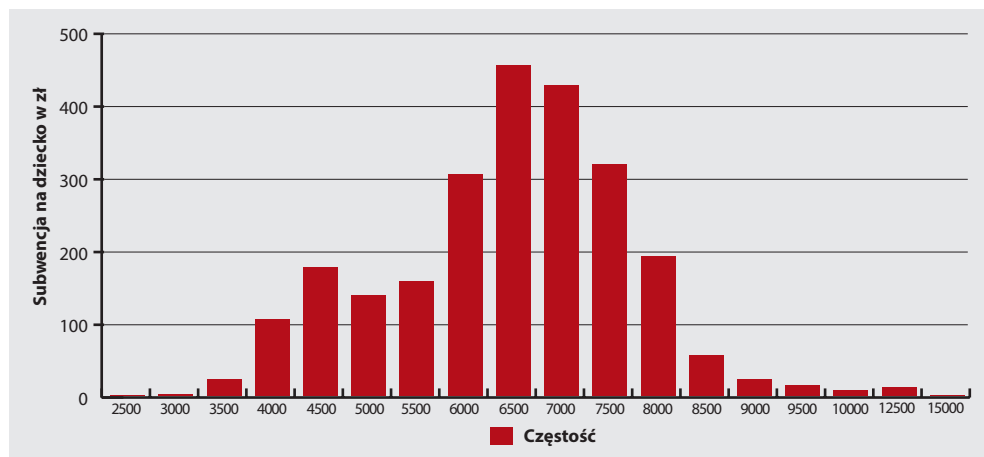
Województwo/ typ gminy	Udział subwencji oświatowej w dochodach samorządów	Subwencja oświatowa przypadająca na jedno dziecko w przedszkolach (w tym specjalnych) i szkołach podstawowych oraz gimnazjalnych (bez specjalnych)
dolnośląskie	17,21%	4803,40
kujawsko-pomorskie	23,89%	5823,35
lubelskie	24,62%	5930,72
lubuskie	20,22%	5054,01
łódzkie	20,64%	5311,23
małopolskie	25,66%	5839,47
mazowieckie	22,69%	5445,04
opolskie	22,71%	5613,23
podkarpackie	24,15%	6094,32
podlaskie	23,69%	5986,45
pomorskie	23,97%	5661,15
śląskie	21,18%	5157,75
świętokrzyskie	21,58%	5988,39
warmińsko-mazurskie	21,74%	5542,09
wielkopolskie	24,10%	5109,39
zachodniopomorskie	19,21%	5242,65
gminy miejskie	17,75%	4 055,00
gminy wiejskie	25,19%	6 573,00
gminy miejsko-wiejskie	22,03%	5 242,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wysokość subwencji wahała się – licząc na jedno dziecko – również w przekroju województw od 4 803 zł w dolnośląskim, po 6 094 zł w podkarpackim (różnica 21%). Na różnice – poza niejednakowym objęciem dzieci opieką przedszkolną - wpływały preferencyjne składniki algorytmu subwencji, których zadaniem jest kompensowanie zwiększonych kosztów kształcenia w warunkach zdeteminowanych przez specjalne kategorie uczniów, jak np. ich niepełnosprawność, cechy pla-

cówek edukacyjnych, ale głównie przez wielkość placówek edukacyjnych (na terenach wiejskich, na których jest mniej dzieci z racji rozproszonej sieci osadniczej, subwencja jest wyższa, gdyż występują tam wysokie koszty stałe prowadzenia placówek edukacyjnych), jak i kategorie nauczycieli (wyższym stopniom awansu przypisano wyższe zarobki, zasadniczo wpływające na poziom kosztów kształcenia). Najwięcej środków z subwencji otrzymały gminy wiejskie (w przeliczeniu na dziecko), a najmniej miejskie (różnica 62%), co jest odzwierciedleniem sposobu działania algorytmu podziału subwencji, w którym tzw. waga wiejska ma duży udział. Rozkład częstości tej wartości prezentuje rysunek 11. Wynika z niego wyraźnie, że wysokość subwencji na jedno dziecko w systemie szkolnym (licząc z przedszkolami) dla większości samorządów przekracza 5 000 zł, ale zarazem jest grupa gminnych JST, dla których wysokość subwencji koncentruje się wokół 4 000 zł.

Rysunek 11. Rozkład częstości dochodów z subwencji oświatowej na dzieci i młodzież od przedszkola do gimnazjum w 2010 r. (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Kolejnym typem wydatku z budżetu państwa, który można „odczytać” z budżetów samorządów są dotacje: na zadania bieżące związane z edukacją do samorządu gminnego, które w 2010 r. wyniosły 637,49 tys. zł, oraz na zadania inwestycyjne 778 754,9 tys. zł. (tabela 6.). Największa część dotacji na zadania bieżące kierowana była na edukacyjną opiekę wychowawczą (57,3%), a następnie na oświatę i wychowanie (41,8%). Z kolei, w zadaniach inwestycyjnych najwięcej dotacji, bo 46%, skierowano na oświatę i wychowanie, a następnie na kulturę fizyczną 43,5%. Istotną część stanowiły dotacje ze środków budżetu UE. Na zadania bieżące było to 38% w 2010 r., ale na zadania inwestycyjne aż 70%.

Tabela 6. Wysokość dotacji z budżetu państwa na zadania bieżące i inwestycyjne w edukacji według działów oraz z wyróżnieniem środków z budżetu UE (w tys. zł)

	Oświata i wychowanie (801)	Edukacyjna opieka wychowawcza (854)	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego (921)	Kultura fizyczna (926)
dotacje bieżące z budżetu państwa (bez udziału środków z UE lub służących prefinansowaniu dotacji z UE)				
2010	47425,1	347444,8	130,5	152,2
dotacje bieżące z budżetu państwa z środków UE (lub prefinansujące dotacje z UE)				
2010	219120,3	18003,9	2219,5	3164,2
dotacje inwestycyjne z budżetu państwa (bez udziału środków z UE lub służących prefinansowaniu dotacji z UE)				
2010	75185,0	-	3579,9	154928,0
dotacje inwestycyjne z budżetu państwa z środków UE (lub prefinansujące dotacje z UE)				
2010	283333,5	2298,8	75692,9	183736,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Po uwzględnieniu powyższych dotacji w budżetach samorządów gmin, otrzymujemy informację o całkowitym finansowaniu z budżetu państwa edukacji realizowanej przez samorządy w gminach. Przeliczając uzyskane wielkości na liczbę dzieci uczących się w placówkach od przedszkola do gimnazjum, możemy porównać wsparcie budżetu państwa udzielane samorządom w celu realizacji zadań edukacyjnych. Tabela 7. zbiera podstawowe informacje o tych wielkościach dla 2010 r. Wyróżnione zostały w niej dochody, które nazwać można bieżącymi, na które składają się: subwencja oraz dotacje na zadania bieżące. Dotacje na zadania inwestycyjne, które uwzględniono w dochodach ogółem na edukację, pochodzące z budżetu państwa, z racji powiązania ich z wydatkami inwestycyjnymi, mają bardziej dyskretny i różnicowany charakter. Dochody bieżące na dziecko przeciętnie wyniosły 6 487,96 zł a ogółem, tj. z uwzględnieniem dochodów o przeznaczeniu inwestycyjnym 6 771,96 zł. Zatem bieżące dotacje na dziecko stanowiły przeciętnie 281 zł, zaś inwestycyjne 284 zł.

Tabela 7. Dochody z budżetu państwa bieżące i ogółem w przeliczeniu na jedno dziecko w gminnej placówce oświatowej w 2010 r. (w zł)

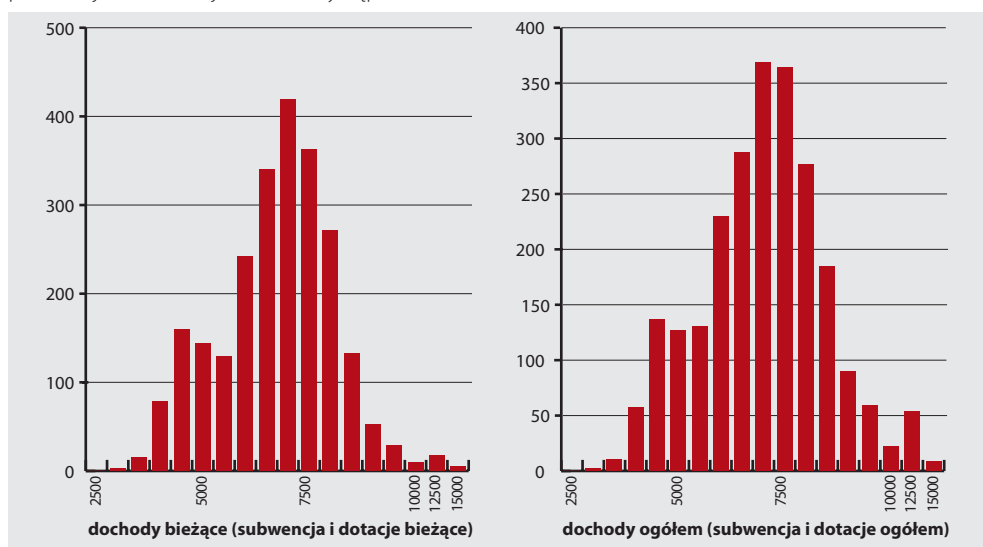
Wielkość/ województwo/ typ gminy	Dochody bieżące z budżetu państwa (subwencja i dotacje bieżące) w przeliczeniu na dziecko w placówce gminnej	Dochody ogółem z budżetu państwa (subwencja i dotacje) w przeliczeniu na dziecko w placówce gminnej
średnia	6487.96	6771.96
odchylenie standardowe	1379.07	1562.38
wskaźnik zmienności	21,3%	23,1%
max	14226.02	16054.19
min	2634.24	2634.24
mediana	6606.21	6814.49
dolnośląskie	5007,58	5422,84
kujawsko-pomorskie	6080,06	6253,54
lubelskie	6229,56	6535,19
lubuskie	5255,30	5727,78
łódzkie	5668,23	5940,88
małopolskie	6049,38	6349,13
mazowieckie	5640,08	5837,36
opolskie	5840,93	6232,86
podkarpackie	6403,77	6693,75
podlaskie	6237,99	6459,53
pomorskie	5788,59	6024,59
śląskie	5366,70	5587,79
świętokrzyskie	6171,86	6659,47
warmińsko-mazurskie	5812,90	6031,19
wielkopolskie	5205,05	5324,41
zachodniopomorskie	5434,66	5661,34
gminy miejskie	4 203,52	4457,07
gminy wiejskie	6 852,70	7122,71
gminy miejsko-wiejskie	5 430,15	5694,40

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

W 2010 r. przeciętnie najwięcej środków w przeliczeniu na jedno dziecko uzyskały placówki oświatowe w gminach województwa podkarpackiego, a następnie lubelskiego, najmniej w Wielkopolsce i na Dolnym Śląsku. Podobnie w podziale na typy gmin, największym beneficjentem środków z budżetu państwa są gminy wiejskie. W porównaniu z subwencją, dotacje na edukację są niewielkie, uwzględnienie ich w małym stopniu tylko zmienia zróżnicowanie udziału środków pochodzących z budżetu państwa na oświatę w budżetach samorządów gminnych (rysunek 12).

Rysunek 12. Rozkład częstości środków z budżetu państwa w gminach w przeliczeniu na dzieci i młodzież uczęszczające do przedszkola, szkoły podstawowej i do gimnazjum w 2010 r. (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

3.2.3. Subwencja oświatowa i dotacje z budżetu państwa na zadania z zakresu edukacji w budżetach powiatów i miast na prawach powiatu

Dochody pochodzące z subwencji i z dotacji kierowanych na edukację do budżetów powiatów i miast na prawach powiatu w 2010 r., prezentuje tabela 8. Niestety, nie można w nich oddzielić dochodów edukacyjnych, kierowanych jedynie na interesujące nas etapy edukacji (od przedszkola począwszy a na gimnazjach skończywszy). W powiatach realizuje się przede wszystkim zadania z zakresu kolejnego etapu edukacji – kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych, ale też w szkołach specjalnych - podstawowych i gimnazjach. Z kolei w miastach na prawach powiatu łączy się zadania gmin i powiatów. Wyodrębnienie środków przekazywanych z budżetu państwa na realizację zadań odnoszących się tylko do przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów (powszechnych i specjalnych) okazuje się niemożliwe, co utrudnia nie tylko tę analizę,

ale i każdą inną, której celem byłoby prześledzenie wydatków kierowanych przez państwo do JST na zadania związane z określonym poziomem kształcenia.

Dochody z subwencji oświatowej są szczególnie ważne w powiatach, relatywnie mniej w miastach na prawach powiatu (tabela 8). Jest to przede wszystkim związane z zasobnością finansową poszczególnych typów samorządu. W powiatach, czyli w podmiotach o bardzo niewielkich dochodach własnych, subwencje odgrywają szczególnie ważną rolę. Zróżnicowanie pomiędzy samorządami poszczególnych typów również związane jest z tym faktem. W drugiej kolejności na to zróżnicowanie wpływa liczba dzieci i młodzieży, jakie uczą się w poszczególnych samorządach. Miasta na prawach powiatu to największe miasta w Polsce, zatem uczących się jest tam relatywnie najwięcej. Stąd też subwencja oświatowa, która płynie z budżetu państwa do tych kilkudziesięciu podmiotów jest wyższa niż kierowana do powiatów (10,73 mld dla miast na prawach powiatów, 7,36 mld dla powiatów), a można ją porównać z subwencją do niemal 2 500 gmin (16,23 mld).

Dotacje zarówno na zadania bieżące, jak i inwestycyjne, to oczywiście ważne, ale jak widać (podobnie jak w gminach) relatywnie niewielkie kwoty.

Tabela 8. Udział subwencji oświatowej i dotacji na zadania edukacyjne w dochodach powiatów i miast na prawach powiatu w 2010 r (w %)

Wielkość /województwo	Subwencja oświatowa		Dotacje z budżetu państwa na zadania bieżące		Dotacje z budżetu państwa na zadania inwestycyjne	
	powiaty	miasta na prawach powiatu	powiaty	miasta na prawach powiatu	powiaty	miasta na prawach powiatu
dolnośląskie	33,3	15,7	0,7	0,3	0,5	0,2
kujawsko--pomorskie	32,4	25,1	0,0	0,5	0,2	0,1
lubelskie	29,7	29,1	0,4	0,3	0,6	0,5
lubuskie	31,3	26,9	0,0	0,2	1,1	1,1
łódzkie	31,7	20,6	0,6	0,7	0,7	0,6
małopolskie	33,6	21,9	0,7	0,5	1,0	0,5
mazowieckie	30,2	13,2	0,6	0,2	0,2	0,8
opolskie	35,0	22,7	0,7	0,4	0,6	1,7
podkarpackie	31,9	30,1	0,6	0,9	1,7	0,6
podlaskie	28,0	24,5	1,1	0,3	1,2	2,1
pomorskie	36,8	17,4	0,0	0,1	0,7	3,0
śląskie	31,7	21,1	0,3	0,4	0,9	0,6
świętokrzyskie	34,0	23,9	0,1	0,1	0,9	0,0
warmińsko-mazurskie	33,8	25,8	0,4	0,5	0,8	1,3

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Wielkość /województwo	Subwencja oświatowa		Dotacje z budżetu państwa na zadania bieżące		Dotacje z budżetu państwa na zadania inwestycyjne	
	powiaty	miasta na prawach powiatu	powiaty	miasta na prawach powiatu	powiaty	miasta na prawach powiatu
wielkopolskie	36,9	21,6	0,1	0,4	0,5	0,1
zachodniopomorskie	31,8	23,9	0,1	0,3	0,3	0,5
średnia	32,1	24,4	0,4	0,5	0,7	0,9
odchylenie standardowe	2,4	8,5	0,0	0,0	0,0	0,0
minimum	53,1	37,1	9,4	1,5	11,3	7,4
maksimum	8,9	6,0	0,8	0,3	1,4	1,3
mediana	33,3	24,0	0,1	0,4	0,1	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

3.3. Wydatki samorządów na edukację od przedszkola do gimnazjum

Analiza budżetów samorządów pozwala na wyróżnienie wydatków w interesujących nas działach i w podziale na rodzaje jednostek oświatowych, których wydatek bezpośrednio dotyczy (określone w rozdziałach klasyfikacji budżetowej). Przy tym, w takim podziale wiele z wydatków de facto ponoszonych w określonej placówce, lecz finansowanych z innego źródła, nie jest uwzględnianych tam, gdzie wydatek wystąpił. Mimo wszystko ten podział na typy placówek jest ważny. Dla uzyskania porównywalności wszystkie wydatki bieżące zostały przypisane i przeliczone na jednego ucznia. Dodatkowo w wydatkach bieżących, dokonywanych w placówkach oświatowych, wyróżniono kategorię wydatków na wynagrodzenia i inne wydatki osobowe¹⁹. Jest to najważniejsza część wydatków w oświacie, z racji swojej sztywności determinująca możliwości wydatkowe samorządów na inne cele edukacyjne, ale również i pozaedukacyjne. Wydatki inwestycyjne z racji swojej specyfiki i dyskretnego charakteru nie mogą być w ten sam sposób przeliczane w odniesieniu do ucznia z terenu pojedynczego samorządu. Takie przeliczenia mają bowiem wartość analityczną tylko w odniesieniu do całej populacji samorządów²⁰. W analizach jednostkowych będzie pokazywany udział tych

¹⁹ W tej kategorii zawarte są obok wynagrodzeń i pochodnych inne wydatki związane i kierowane bezpośrednio do pracownika, takie jak dodatki socjalne (mieszkaniowe i wiejskie dla nauczycieli), odprawy.

²⁰ Przyczyną jest to, że zadania inwestycyjne nie mają charakteru ciągłego. Ich wykonanie nie jest równomierne w czasie i w ujęciu działowym, toteż nierealizowanie inwestycji edukacyjnych w danym roku nie świadczy o tym, że w gminie/mieście na prawach powiatu nie podejmowano w ostatnim czasie (znaczących) inwestycji edukacyjnych i odwrotnie, wysoki poziom inwestycji edukacyjnych może wiązać się z ich brakiem w przeszłości.

wydatków w wydatkach na edukację ogółem (lub odnoszony do wydatków w danym typie jednostek). W dalszej części raportu pokazane zostaną również wydatki edukacyjne każdego z typów samorządów (gmin, powiatów, miasta na prawach powiatu) z wydzieleniem podstawowych rodzajów placówek oświatowych, tj. przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów.

3.3.1. Wydatki gmin na edukację

W 2010 r. gminy poniosły na edukację wydatki w łącznej kwocie 32 326,7 mln zł. Większość (24 468,5 mln zł) stanowiły wydatki na zadania z zakresu oświaty i wychowania (801) wraz z edukacyjną opieką wychowawczą (854) - a więc te, które są bezpośrednio związane z nauką w placówkach szkolnych. Najważniejszą ich grupę stanowiły wydatki bieżące, tworzące 87,3% wydatków na edukację ogółem i 92% wydatków w działach 801 i 854. Wydatki bieżące w przeliczeniu na jedno dziecko uczęszczające do placówek typu gminnego (od przedszkola do gimnazjum) były zróżnicowane na terenie kraju, przy czym skalę owego zróżnicowania można określić jako relatywnie mniejszą w odniesieniu do edukacji w placówkach szkolnych i przedszkolach i bardzo dużą w odniesieniu do edukacji pozaszkolnej (tabela 9).

Tabela 9. Wydatki gmin na edukację – bieżące oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w gminnej placówce oświatowej w 2010 r. (w zł)

Wielkość / województwo / typ gminy	Wydatki związane z edukacją w placówkach oświatowych		Wydatki na edukację pozaszkolną	
	bieżące ogółem	na wynagrodzenia i inne osobowe*	bieżące ogółem	na wynagrodzenia i inne osobowe*
średnia	9199,08	6657,91	870,65	42,68
odchylenie standardowe	1599,53	1173,56	848,18	107,18
wskaźnik zmienności	17,39%	17,63%	97,42%	251,11%
min	4991,46	2554	0	0
max	22115,08	14936	25180,85	1045,49
mediana	9065,815	6614	722,14	0
dolnośląskie	8353,16	5859,91	1382,48	74,51
kujawsko-pomorskie	8499,54	6142,64	901,09	63,75
lubelskie	9044,27	6591,02	761,40	51,53
lubuskie	8349,55	5932,54	1123,69	92,85
łódzkie	8774,49	6490,18	854,81	74,35
małopolskie	8477,90	6236,98	802,49	32,84
mazowieckie	8778,58	6354,02	824,61	67,12
opolskie	9318,43	6949,22	1139,98	93,57
podkarpackie	9046,96	6813,18	1005,81	107,71

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Wielkość / województwo / typ gminy	Wydatki związane z edukacją w placówkach oświatowych		Wydatki na edukację pozaszkolną	
	bieżące ogółem	na wynagrodzenia i inne osobowe*	bieżące ogółem	na wynagrodzenia i inne osobowe*
podlaskie	8997,54	6480,23	875,42	48,11
pomorskie	8093,52	5739,37	825,40	39,23
śląskie	8754,07	6626,07	988,46	96,07
świętokrzyskie	9029,88	6628,19	1217,45	36,37
warmińsko-mazurskie	8678,41	6167,03	908,62	80,71
wielkopolskie	7940,07	5623,37	944,66	83,06
zachodniopomorskie	8769,49	6005,18	1199,98	95,35
gminy miejskie	7483,70	5477,49	1175,05	137,79
gminy wiejskie	9369,38	6771,10	760,40	24,42
gminy miejsko-wiejskie	8511,14	6168,83	1045,93	78,08

* Nie uwzględniono 3 gmin, w których dane o wydatkach na wynagrodzenia były niepoprawne

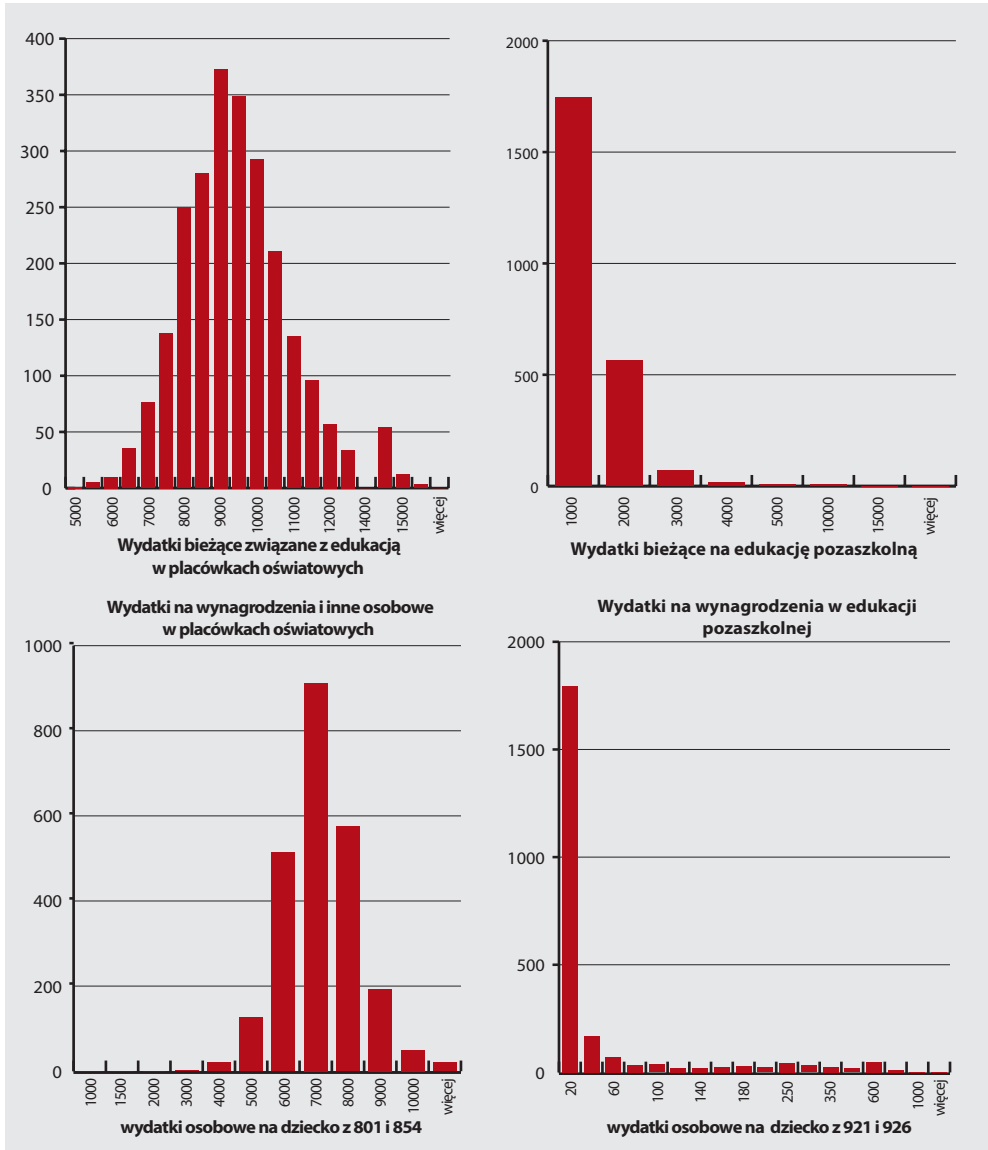
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Rozkład częstości tych wydatków prezentuje rysunek 13. Jak widać, większość samorządów wydawała rocznie około 9 tys. zł na dziecko uczęszczające do placówki oświatowej. Najwięcej – aż 22 tys. wydała na ten cel najbogatsza polska gmina Kleszczów. Najmniejszy wydatek wyniósł niecałe 5 tys. zł. Również wydatki na wynagrodzenia są bardzo zróżnicowane terytorialnie – przeciętnie w przeliczeniu na dziecko sięgały 6 658 zł, ale były też samorzady, w których te wydatki przekraczały 14 tys. i z drugiej strony takie, gdzie były one mniejsze niż 3 tys.²¹

Wydatki na edukację pozaszkolną w bardzo wielu samorządach gminnych są bardzo niskie, a kategoria wynagrodzenia w ogóle się w nich nie pojawia. Dotyczy to przede wszystkim gmin wiejskich. Z jednej strony w tych gminach wiele usług edukacyjnych, jak również związanych ze sportem i kulturą, realizowanych jest bezpośrednio w szkołach i zapisywanych w budżecie w działach 801 i 854, co powoduje, że widnieją w wydatkach związanych z prowadzeniem placówek szkolnych. Niemniej jednak bardzo niskie nakłady na edukację pozaszkolną w gminach wiejskich – nawet gdyby przyjąć, że jakaś ich część nie została właściwie uwidoczniiona – wskazują na faktyczne ograniczenia w dostępie do nich.

²¹ Te skrajne wielkości wymagają dokładniejszej weryfikacji (jak zaznaczono, 3 gminy które według sprawozdań wydały poniżej 2 500 zł wykluczono z próby), bowiem w świetle innych danych o nakładach w oświacie wydaje się mało prawdopodobne, by był to rzeczywisty poziom wydatków – istnieje możliwość, że część wydatków w nich poniesionych została zaklasyfikowana do innych działów.

Rysunek 13. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w placówkach gminnych w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wydatki inwestycyjne związane z placówkami oświatowymi przeciętnie stanowiły 7,6% wydatków tych placówek i 705 zł w przeliczeniu na dziecko (tabela 10.). Ze względu na ich

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

nieciągłość w czasie są bardzo zróżnicowane pomiędzy JST, ale również między województwami. W lubuskim względne wydatki inwestycyjne na edukację szkolną przekraczają ponad dwukrotnie poziom inwestycji w woj. podlaskim i warmińsko-mazurskim. Nie można jednak na tej podstawie wyciągać wniosków co do przeinwestowania lub niedoinwestowania szkół i placówek edukacji pozaszkolnej z terenu wymienionych województw, konieczne (wskazane) byłyby analizy obejmujące dłuższy okres i najlepiej powiązane z badaniem majątku (stanu budynków i ich wyposażenia), którym dysponują placówki edukacyjne z terenu poszczególnych JST i całych województw.

Tabela 10. Udział wydatków inwestycyjnych w całości wydatków na edukację w placówkach oświatowych oraz pozaszkolnych placówkach edukacyjnych gmin w 2010 r. (w %)

	Wydatki inwestycyjne w placówkach oświatowych	Wydatki inwestycyjne na edukację pozaszkolną
średnia	6,37	30,67
odchylenie standardowe	8,96	-
wskaźnik zmienności	140,66	-
max	53,71	97,5
min	0	0
mediana	2,40	24,23
dolnośląskie	9,4	44,0
kujawsko-pomorskie	5,6	53,7
lubelskie	5,8	46,5
lubuskie	10,7	47,3
łódzkie	7,5	32,0
małopolskie	7,9	37,5
mazowieckie	8,2	37,1
opolskie	5,3	55,7
podkarpackie	7,7	37,2
podlaskie	5,4	44,6
pomorskie	8,9	36,1
śląskie	8,5	33,5
świętokrzyskie	8,0	37,8
warmińsko-mazurskie	5,1	52,9
wielkopolskie	6,5	36,7
zachodniopomorskie	8,8	47,5
gminy miejskie	7,0	34,9

	Wydatki inwestycyjne w placówkach oświatowych	Wydatki inwestycyjne na edukację pozaszkolną
gminy wiejskie	8,0	47,6
gminy miejsko-wiejskie	7,4	41,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

3.3.2. Wydatki gmin na edukację jednego dziecka – od przedszkola do gimnazjum

Analiza wydatków gmin na prowadzenie placówek edukacyjnych uwidacznia ich zróżnicowanie w przeliczeniu na jedno dziecko na poszczególnych etapach kształcenia. Największe środki kierowano na edukację uczniów szkół podstawowych – średnia wydatków bieżących na jednego ucznia tych szkół była w gminach wyższa o 40% od wydatków na jednego przedszkolaka i o 16% od wydatków na gimnazjalistę (tabela 11).

Tabela 11. Wydatki gmin na placówki edukacyjne (bieżące i wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w zł oraz inwestycyjne w stosunku do wydatków ogółem w 2010 r. w %)

Wielkość/województwo/typ gminy	Przedszkola i inne placówki wychowania przedszkolnego			Szkoly podstawowe			Gimnazja		
	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe*	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe**	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe***	inwestycje
średnia	5898,21	3733,46	4,32	8257,01	6746,95	6,91	7134,40	6079,59	2,79
odchylenie standardowe	2800,69	2336,58	13,03	1549,94	1271,50	11,09	1612,23	1344,78	99
wskaźnik zmienności	47,48	62,58	301,62	18,77	18,85	160,49	22,60	22,12	354,84
min	0	0	0	4171,74	3156,50	0	0	0	0
max	41696,5	22695,08	98,52	16335,09	13723,94	71,08	39048,75	33442,66	80,79
mediana	5880,12	4110,73	0	8115,34	6664,73	16,76	7031,03	6019,45	0
dolnośląskie	6183,52	3091,84	14,3	7571,77	6074,77	9,7	7252,41	5836,04	5,4
kujawsko- pomorskie	5957,73	3666,46	5,3	7503,28	6106,88	5,5	6763,80	5689,29	5,3

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Wielkość/województwo/typ gminy	Przedszkola i inne placówki wychowania przedszkolnego			Szkoły podstawowe			Gimnazja		
	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe*	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe**	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe***	inwestycje
lubelskie	5855,60	3376,89	3,9%	8253,29	6695,91	7,7%	6729,32	5804,84	28%
lubuskie	6144,87	3371,30	13,2%	7646,67	6229,24	11,0%	6760,67	5654,33	11,0%
łódzkie	6771,68	4796,38	7,2%	7682,50	6284,54	8,3%	6915,33	5814,56	38%
małopolskie	6492,38	4031,68	7,1%	7702,35	6350,79	10,8%	6789,08	5799,26	5,1%
mazowieckie	7440,68	3974,84	13,3%	7714,05	6318,32	10,1%	6943,27	5883,02	34%
opolskie	7711,91	5997,68	2,6%	8368,47	6721,72	5,6%	7332,19	6133,55	86%
podkarpackie	6424,74	4471,40	6,0%	8243,53	6880,25	9,7%	6864,02	5944,55	74%
podlaskie	6037,23	2945,66	8,5%	8150,73	6700,90	5,9%	6878,38	5923,45	25%
pomorskie	5001,77	2211,08	4,0%	7384,03	5994,40	12,3%	6856,02	5717,11	63%
śląskie	6859,97	5246,84	10,8%	7634,18	6216,78	9,2%	7360,65	6198,53	68%
świętokrzyskie	5531,56	3596,81	7,8%	8309,70	6776,00	11,9%	7131,54	6059,73	43%
warmińsko-mazurskie	6016,83	3323,92	5,7%	7676,71	6282,17	6,6%	6801,31	5659,80	26%
wielkopolskie	6290,20	3641,59	5,2%	7144,45	5818,06	7,9%	6731,74	5476,71	55%
zachodnio-pomorskie	6417,23	3072,20	11,9%	7640,57	6101,29	10,7%	7180,49	5890,49	27%
gminy miejskie	6785,11	3806,15	7,0%	6405,08	5208,71	8,3%	6681,11	5383,80	41%
gminy wiejskie	6008,25	3875,36	11,4%	8532,76	6973,28	9,9%	7131,56	6131,52	52%
gminy miejsko-wiejskie	6501,80	3998,40	7,7%	7530,40	6141,87	8,6%	6866,31	5738,31	55%

*Nie uwzględniono gmin, gdzie nie ma dzieci w przedszkolach oraz gmin z błędnymi danymi. Uwzględniono gminy gdzie wydatki na przedszkola były zerowe (67). Ogółem uwzględniono 2077 gmin

** Nie uwzględniono gmin, gdzie były błędne dane. Ogółem uwzględniono 2411 obserwacji

*** Nie uwzględniono gmin z błędnymi danymi. Uwzględniono gminy, gdzie wydatki na gimnazja były zerowe (12). Ogółem uwzględniono 2394 obserwacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W finansowaniu przez gminy kształcenia dzieci w placówkach oświatowych występują też duże różnice w przekroju terytorialnym. Najmniejsze koszty w przeliczeniu na ucznia szkół podstawowych ponosiły samorządy gminne w województwie wielkopolskim (7 144 zł), najtańsze były gimnazja w województwie lubelskim (6 729 zł), a przedszkola w pomorskim (5 001 zł). Najwięcej na edukację w tych placówkach wydawały gminy województwa opolskiego: odpowiednio 8 368 zł na ucznia szkoły podstawowej (więcej od najniższych wydatków w woj. wielkopolskim o 1 224 zł), 7 361 zł na gimnazjalistę (różnica 631 zł w stosunku do średniego wydatku z woj. lubelskiego) i 7 712 zł (różnica wynosi aż 2 710 zł w stosunku do średniego wydatku w woj. pomorskim). Przeciętne samorządowe wydatki bieżące gmin na uczniów różnych poziomów kształcenia z terenu poszczególnych województw są słabo skorelowane pomiędzy sobą, co pokazuje, że na ogół nie powstaje silny wzorzec województw wydających na wszystkie usługi edukacyjne szczególnie szczerze, choć województwo opolskie, jak wykazano, cechuje się relatywnie najwyższymi wydatkami edukacyjnymi i jest wyraźnym wyjątkiem. Wydatki gmin na jednego ucznia szkoły podstawowej były zarazem jednak stosunkowo najmniej zróżnicowane, co wskazuje na stosunkowo najbardziej podobne koszty kształcenia w tych szkołach – wskaźnik zmienności między gminami wynosił tylko 19%. Nieco większe różnice – ale też w niedużej skali – występowały pomiędzy bieżącymi wydatkami gmin na jednego gimnazjalistę – wskaźnik zmienności utrzymywał się na poziomie 23%. Małe różnice w wydatkach bieżących wskazują, że w szkolnictwie podstawowym i gimnazjalnym dochodzi do znacznego upodobnienia wydatków i to pomimo odmienności w wysokości oświatowej części subwencji ogólnej, trafiającej do samorządów na ten cel (o czym, jak wspomniano, decydują wagi algorytmu subwencji oświatowej), jak i pomimo dużego zróżnicowania wydatków finansowanych ze środków własnych JST (na co znaczny wpływ ma wysokość własnych źródeł dochodów samorządowych). O upodabnianiu się poziomu wydatków decydują w głównej mierze zbliżone wydatki na wynagrodzenia – największa pozycja w bieżących wydatkach oświatowych, te zaś są kształtowane przez zatrudnienie, a ono jest silnie zdeterminowane przez jednolite podstawy programowe (samorządy mogą powodować zwiększenie zatrudnienia przez wprowadzanie zajęć dodatkowych) oraz przez stawki wynagrodzeń, które również są ustalane jednolicie w skali kraju (samorządy mogą zaś na nie wpływać jedynie przez stosowanie dodatków). Powyższe uwagi nie zmieniają jednak faktu, że utrzymanie szkół na terenach gmin wiejskich pozostaje wyraźnie droższe w szkołach podstawowych – licząc na jednego ucznia – niż w gminach miejsko-wiejskich (o 13%) i miejskich (o 33%). Różnice kosztów prowadzenia gimnazjów przez gminy różnych typów są zdecydowanie mniejsze – wynoszą odpowiednio tylko 4% i 7%.

Głębokie różnice między gminami występują natomiast w finansowaniu przedszkoli. Wskaźnik zmienności poziomu wydatków bieżących na przedszkolaka sięga 47%, a wydatków na

wynagrodzenia w przedszkolach nawet 63%. To sugeruje duże zróżnicowanie wielkości grup przedszkolnych i być może również wymiaru godzin, które dzieci spędzają w przedszkolach lub w innych, finansowanych przez gminy placówkach wychowania przedszkolnego. Te różnice byłyby oczywiście jeszcze większe, gdyby wziąć pod uwagę, że w 67 gminach w ogóle nie stwierdzono wydatków na placówki przedszkolne. Wydaje się, że gminne samorządy w bardzo różny sposób podchodzą do wychowania przedszkolnego – za tym niejednakowym podejściem kryją się zapewne głęboko zróżnicowane możliwości finansowania usług edukacyjnych nie objętych algorytmem, jak i brak minimalnych standardów usług przedszkolnych, których funkcję w szkołach pełnią chociażby obowiązkowe, wspólne podstawy programowe kształcenia²². Sam fakt, że gminy angażują własne środki w finansowanie wychowania przedszkolnego, poszukując na swoim terenie różnych rozwiązań, należy ocenić pozytywnie. Trzeba jednak zauważyć, że tzw. opieka przedszkolna może – przy tak głębokich różnicach w jej finansowaniu – oznaczać:

- bardzo duże rozpiętości terytorialne w finansowaniu jej przez rodziców,
- bardzo duże rozpiętości terytorialne w dostępności do niej,
- bardzo duże różnice w zakresie i w jakości usług edukacyjnych świadczonych przy zaangażowaniu środków publicznych.

Co charakterystyczne, w gminach wiejskich prowadzi się stosunkowo najtańsze formy wychowania przedszkolnego, odwrotnie, niż ma to miejsce w przypadku szkół podstawowych i gimnazjalnych, w których o wysokich kosztach decyduje wielkość placówek szkolnych a ta jest powiązana z rozproszeniem sieci osiedleńczej. Wydatki bieżące w przeliczeniu na dziecko uczęszczające do placówki przedszkolnej w gminach wiejskich były o 8% niższe niż w gminach miejsko-wiejskich i o 11% niż w gminach miejskich. W przypadku kształcenia przedszkolnego – można wnioskować – różnice są powodowane również zróżnicowanym standardem usług.

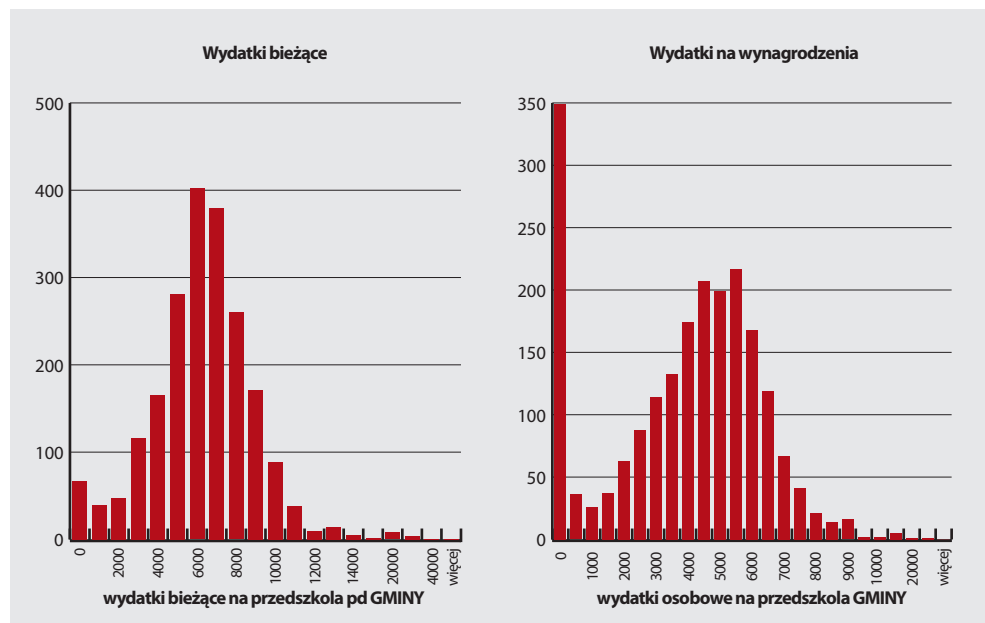
Najbardziej niejednorodną częścią wydatków są inwestycje edukacyjne. Największe podobieństwo wydatków inwestycyjnych występuje w inwestycjach na rzecz szkół podstawowych, ale i tak są to różnice daleko większe niż w wydatkach bieżących. Może to wynikać ze wspomnianej nieciągłości procesów inwestycyjnych i zarazem wskazywać na podobne potrzeby w przekroju terytorialnym w tym zakresie. Zaskakująco przedstawiają się wydatki na inwestycje w placówkach wychowania przedszkolnego i gimnazjach. Z jednej strony są wyraźnie niższe a z drugiej zdecydowanie bardziej zróżnicowane, co wskazuje, że inwestycje w bazę materialną tych placówek są rozłożone bardzo nierównomiernie. Można wnioskować,

²² Podstawa programowa wychowania przedszkolnego jest stosunkowo bardziej ogólna i pozostawia więcej miejsca (i czasu) dla indywidualnego (i zróżnicowanego) potraktowania kształcenia dzieci.

że potrzeby jej ukształtowania są zdecydowanie różne w przekroju gmin, ale też – być może – głęboko różnią się możliwości i preferencje gminnych samorządów w zakresie inwestowania w bazę edukacyjną tych placówek.

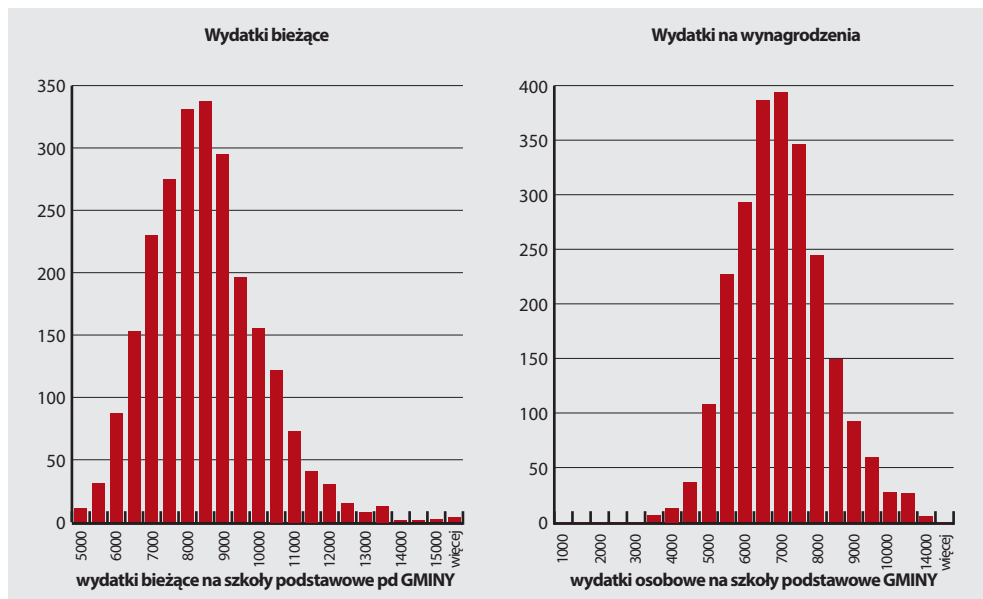
Analiza danych finansowych ujawniła również duże braki i/lub nieścisłości danych. Klasyfikacja budżetowa dopuszcza, jak się okazało, różną kwalifikację wydatków, co prowadzi do tego, że taki sam w istocie wydatek może być ujęty w innym dziale niż edukacja (duża liczba zerowych wydatków w wynagrodzeniach może wynikać z tego, że samorządy zapisują wydatki w innych działach), a także mogą być przypisane do innej grupy placówek edukacyjnych (np. różnie kwalifikuje się wydatki na oddziały przedszkolne w szkołach: czasem jako wydatek na wychowanie przedszkolne, w innych przypadkach jako wydatek na szkołę). Ilustracją tego zjawiska może być m.in. występowanie zerowych wydatków na wynagrodzenia w placówkach edukacyjnych, w których finansowaniu gminy partycypują (rysunek 14.). Ujednolicenie zapisów finansowych jest podstawową potrzebą analityczną. Bez niego wszystkie badania nakładów edukacyjnych będą obciążone błędem, którego rozmiary trudno oszacować a analizy efektywności wydatków edukacyjnych na podstawie danych zastanych w zasadzie są niemożliwe.

Rysunek 14a. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w przedszkolach w 2010 r. w zł (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

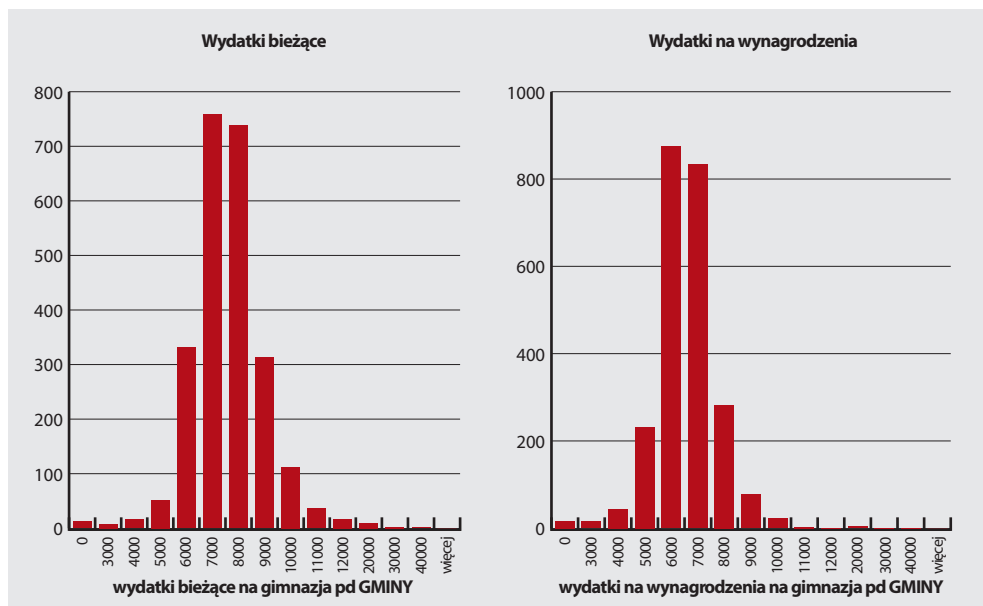

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Rysunek 14b. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w szkołach podstawowych w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Rysunek 14c. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w gimnazjach gminnych w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

3.3.3. Wydatki powiatów na edukację od przedszkola do gimnazjum

W zakresie interesujących nas w tym opracowaniu etapów edukacji od przedszkola do gimnazjum, powiaty są odpowiedzialne tylko za szkoły specjalne podstawowe i gimnazjalne. Obok tego wykonują szereg zadań pomocniczych, realizowanych w placówkach oświatowych – zarówno gminnych, jak i powiatowych. Tej drugiej kategorii wydatków nie można przypisać do konkretnego etapu edukacji, służą bowiem wszystkim. Zostaną zatem one podane jedynie w formie zagregowanej. Szczegółowa analiza będzie natomiast dotyczyć szkół specjalnych. Podobnie jak w przypadku szkół gminnych, dokonamy przeliczenia wydatków bieżących i wydatków na wynagrodzenia na liczbę uczniów w tych placówkach i podamy również informacje o skali wydatków inwestycyjnych w szkołach specjalnych.

Tabela 12. Wydatki powiatów na edukację w 2010 r.

Wydatki	Wartość (w mln zł)	Udział w wydatkach wszystkich samorządów
ogółem wydatki na edukację	8 367,1	13%
ogółem w placówkach oświatowych (801 i 854)	8 199,9	5%
ogółem na okołoedukacyjne	167,3	2%
ogółem na bieżące w placówkach	7 657,0	14%
ogółem na bieżące w okołoedukacyjnych	57,2	1%
wynagrodzenia w placówkach	5 631,8	15%
wynagrodzenia w okołoedukacyjnych	5,2	2%
inwestycyjne w placówkach	542,9	15%
inwestycyjne w okołoedukacyjnych	110,1	3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wydatki powiatów na edukację stanowią niewielką część wszystkich samorządowych wydatków na oświatę – średnio zaledwie 13% (porównaj tabela 12). Szczególnie niewielki udział mają powiaty w wydatkach okołoedukacyjnych, które głównie są ulokowane na szczeblu gminnym.

3.3.4. Wydatki powiatów na szkoły specjalne

Wydatki powiatów na specjalne szkoły podstawowe stanowiły zaledwie 4,9% wydatków powiatów na edukację. Podobnie jak w przypadku specjalnych szkół podstawowych wydatki powiatów na gimnazja specjalne są bardzo niewielkie w stosunku do innych ich wydatków na

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

edukację. W 2010 r. stanowiły tylko 0,6% wydatków powiatów na edukację. Bardzo duża grupa powiatów w ogóle nie prowadzi tych gimnazjów (o czym świadczą zerowe wydatki na nie, tak było aż w 285 powiatach).

Niemniej edukacja specjalna jest kilkakrotnie droższa, licząc przeciętny nakład ponoszony na jednego ucznia. Porównując średnie, bieżące wydatki na ucznia podstawowej szkoły specjalnej są około 3 razy większe niż podstawowej szkoły powszechnej. Przeciętne wydatki na gimnazjalistę ze szkoły specjalnej w niewielkim stopniu różnią się od wydatków na ucznia specjalnej szkoły podstawowej, są natomiast wielokrotnie wyższe (3,3 razy) od wydatków w zwykłym gimnazjum (tabela 13).

Tabela 13. Wydatki powiatów na szkoły specjalne w 2010 r. (bieżące i na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w zł oraz inwestycyjne w stosunku do wydatków ogółem %)

Wielkość/ województwo	Specjalne szkoły podstawowe*			Specjalne szkoły gimnazjalne**		
	W przeliczeniu na jedno dziecko		Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków na ogółem	W przeliczeniu na jedno dziecko		Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków ogółem
	Bieżące ogółem	Wynagrodzenia i inne osobowe		Bieżące ogółem	Wynagrodzenia i inne osobowe	
średnia	27592,70	26526,08	0,25%	48077,99	38301,14	0
odchylenie standardowe	2970,86	1537,40	2,30%	1358,10	1223,87	0
min	294292,84	190928,11	0	554457,85	376220,80	0
max	20714,43	15625,65	24,29%	104847,22	73118,34	0
mediana	24833,99	24620,81	0	17308,62	15837,32	0
dolnośląskie	21891,17	21595,68	0,30%	94613,72	80645,42	0,00%
kujawsko-pomorskie	26596,88	24047,06	0,00%	187561,42	162327,85	0,00%
lubelskie	28881,29	28881,29	0,50%	112166,19	98363,02	0,00%
lubuskie	25940,51	25787,24	0,00%	32691,02	29441,35	0,00%
łódzkie	28376,25	27939,85	2,40%	6820,12	5936,44	0,00%
małopolskie	21347,55	21347,55	0,00%	14064,05	12234,27	0,00%
mazowieckie	24998,12	24064,99	0,00%	32254,48	24237,84	0,00%
opolskie	26826,85	26400,72	0,00%			0,00%
podkarpackie	28921,04	28597,86	0,00%	25815,41	24266,18	0,00%

Wielkość/ województwo	Specjalne szkoły podstawowe*			Specjalne szkoły gimnazjalne**		
	W przeliczeniu na jedno dziecko		Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków na ogółem	W przeliczeniu na jedno dziecko		Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków na ogółem
	Bieżące ogółem	Wynagrodzenia i inne osobowe		Bieżące ogółem	Wynagrodzenia i inne osobowe	
podlaskie	29207,32	28965,06	0,00%	1358,10	1223,87	0,00%
pomorskie	21620,43	21302,60	0,10%	11485,93	9750,12	0,00%
śląskie	26258,57	25231,32	2,20%	19591,68	18552,32	0,00%
świętokrzyskie	21218,70	19612,65	0,00%	20109,17	18257,03	0,00%
warmińsko-mazurskie	21579,88	21560,73	0,00%	8818,47	8395,17	0,00%
wielkopolskie	25475,09	24849,39	0,00%	13122,43	12164,05	0,00%
zachodnio-pomorskie	23939,87	23717,47	0,00%	17308,62	15837,32	0,00%

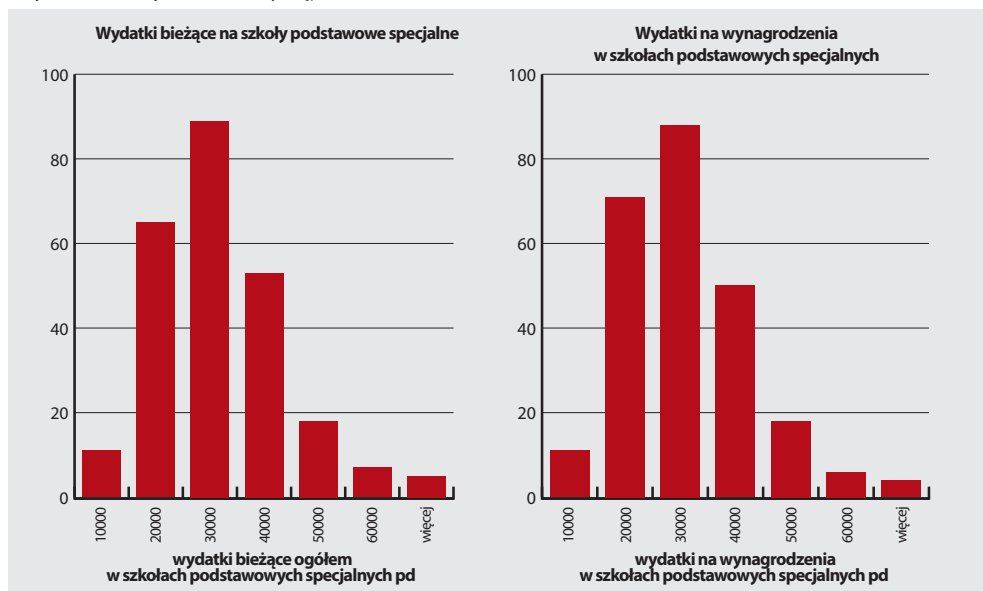
*248 obserwacji, wyłączono te, gdzie wydatki były zerowe (były to 63 podmioty) oraz te, gdzie dane były niewiarygodne

**Analizowana próba liczyła zaledwie 29 podmiotów

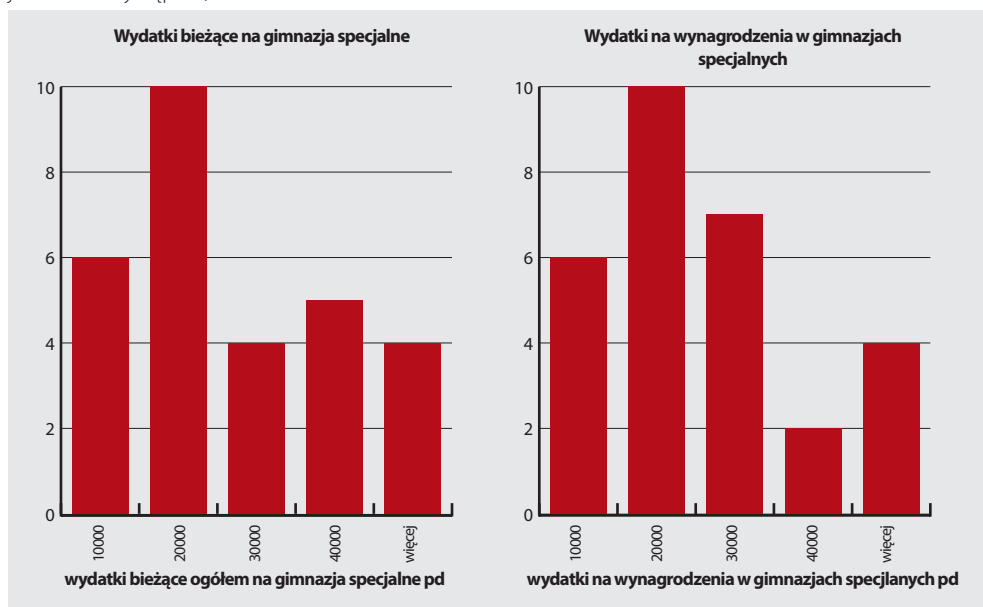
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Różnice kosztów kształcenia w szkolnictwie specjalnym są bardzo wysokie ze względu na to, że kształcenie obejmuje dzieci o zróżnicowanych schorzeniach, a co za tym idzie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych i kosztach ich zaspokajania. Niestety, dane Ministerstwa Finansów o wysokości wydatków ponoszonych na kształcenie w systemie szkół specjalnych, budzą poważne wątpliwości. Po pierwsze, występują liczne błędy, w tym zerowe wydatki w niektórych pozycjach, w których nie mogą one przyjmować takich wartości, co świadczy o błędach kwalifikowania wydatków. Ale nawet odrzucenie przypadków placówek edukacyjnych, w których w oczywisty sposób doszło do błędnych zapisów, nie usuwa wątpliwości dotyczących jakości danych. Najtańsze ze specjalnych szkół podstawowych wydają na jednego ucznia zaledwie 2 970 zł, podczas kiedy przeciętny wydatek w szkołach powszechnych, prowadzonych przez gminy, wynosił 6 471 zł, a najniższy 5 461 zł. Zatem tak niskie koszty wydają się być mało prawdopodobnym odzwierciedleniem rzeczywistych nakładów na prowadzenie jakiegokolwiek szkoły, a co dopiero specjalnej.

Rysunek 15a. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w szkołach podstawowych specjalnych w powiatach w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Rysunek 15b. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w gimnazjach specjalnych w powiatach w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Niskie wydatki pojawiają się też w zapisach wysokości wydatków w specjalnych szkołach gimnazjalnych. Należy przypuszczać, że rzeczywiste wydatki w części szkół specjalnych są zatem zdecydowanie większe, a zapisano je w zupełnie innych pozycjach wydatków poza oświatą. Z drugiej strony, skrajnie wysokie wydatki na szkoły specjalne, np. w woj. podlaskim, w którym przeciętnie biorąc na edukację w szkołach powszechnych nie wydaje się więcej, niż wynosi średnia ogólnokrajowa, każe przypuszczać, że są one w jakiś sposób zawyżone, być może w związku z tym, że do szkół tych uczęszczają dzieci spoza powiatu (a dysponujemy danymi o liczbie dzieci z terenu poszczególnych powiatów), albo z powodu uwzględniania w kosztach funkcjonowania takich szkół pewnych wydatków pozaszkolnych, np. stanowiących ściśle biorąc koszty opieki medycznej.

Należy też zauważyć, że inwestycje w szkolnictwo specjalne są bardzo niewielkie – średnio tylko 0,23% wydatków ogółem, co nawet w ujęciu jednorocznym wskazuje, że nie był to kierunek wydatków traktowany na równi ze szkolnictwem powszechnym. Ponadto trzeba zauważyć, że nie wszystkie powiaty prowadzą takie szkoły.

3.3.5. Wydatki miast na prawach powiatu na edukację od przedszkola do gimnazjum

Miasta na prawach powiatu mają w zakresie swoich obowiązków zarówno zadania gminne, jak i powiatowe. Ich wydatków na edukację ogółem nie można zatem przypisać do konkretnego etapu edukacji. Stąd wydatki te zaprezentowane będą tylko w wartościach bezwzględnych oraz w porównaniu z wydatkami na edukację innych samorządów. Szczegółowa analiza będzie dotyczyć zaś wszystkich typów placówek oświatowych, jakie znajdują się pod opieką powiatów grodzkich.

Tabela 14. Wydatki miast na prawach powiatu na edukację w 2010 r.

Wydatki edukacyjne	wysokość	Udział w w wydatkach wszystkich samorządów
ogółem wydatki na edukację	21 713 804 910,88	34%
ogółem w placówkach oświatowych (801 i 854)	17 966 739 543,67	33%
ogółem na okołoedukacyjne	3 747 065 367,21	40%
ogółem na bieżące w placówkach	16 980 818 185,54	31%
ogółem na bieżące w okołoedukacyjnych	1 958 063 478,81	38%
wynagrodzenia w placówkach	11 855 438 251,04	33%
wynagrodzenia w okołoedukacyjnych	83 040 668,76	28%
inwestycyjne w placówkach	17 966 739 543,67	33%
inwestycyjne w okołoedukacyjnych	3 747 065 367,21	40%

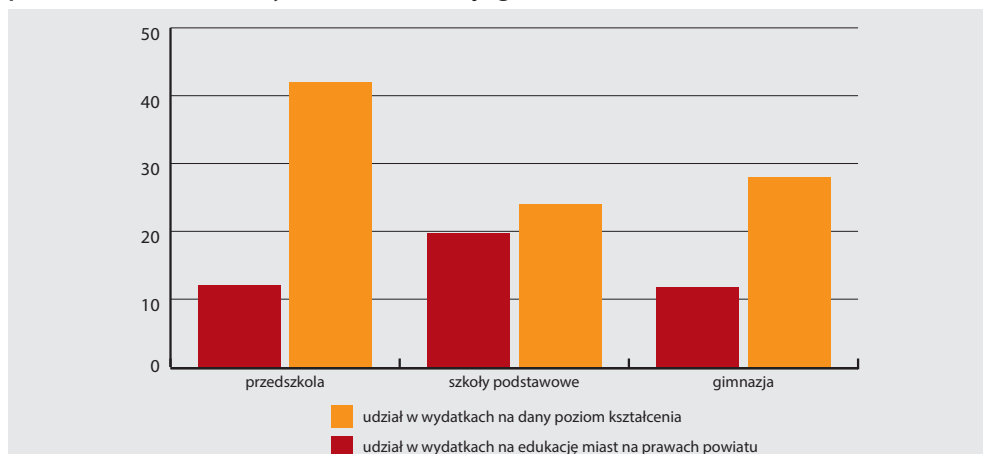
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Jak pokazuje powyższa tabela (tab. 14), w 65 miastach na prawach powiatu wydaje się aż 1/3 nakładów na oświatę ogółem. Szczególne znaczenie mają w nich wydatki na zadania okołopedagogiczne, które stanowią 40% wydatków samorządowych na rzecz szeroko rozumianej edukacji.

3.3.6. Wydatki na edukację powszechną w miastach na prawach powiatu

Wydatki miast na prawach powiatu na przedszkola wyniosły w 2010 r. 2,57 mld zł co stanowiło 12% ich wydatków na edukację, a 42% wydatków wszystkich samorządów na przedszkola. Wydatki na szkoły podstawowe stanowiły w 2010 r. 19,7% wydatków miast na edukację i 24% wydatków samorządów na szkoły podstawowe, a wydatki na gimnazja odpowiednio 11,7% wydatków miast na edukację i 28% wydatków samorządów na szkoły podstawowe (rysunek 16).

Rysunek 16. Relacja wydatków oświatowych ponoszonych przez samorządy miast na prawach powiatu w stosunku do wydatków na oświatę ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Miasta na prawach powiatu mają szczególnie duży udział w finansowaniu przedszkoli – to na ich terenie powszechność edukacji przedszkolnej jest największa a ponadto w nich kształtują się najwyższe wydatki w przeliczeniu na jedno dziecko objęte wychowaniem przedszkolnym – są one o przeszło 21% większe niż w placówkach gminnych (por. tabela 11 i tabela 15). Może to wskazywać zarówno na presję mieszkańców na korzystanie z opieki przedszkolnej, jak i na zasobność miast, które są w stanie z własnych środków (poza subwencją oświatową) pokryć nakłady na utrzymanie przedszkoli. Wydatki na jednego ucznia szkół podstawowych natomiast były bardzo podobne do wydatków, które ponosiły na ten cel samorządy gmin miejskich (różnica wynosiła zaledwie 1%) i nieco wyższe (o 7%) niż w przypadku gimnazjów. Jednak stosunkowo większa liczba miejsc w gimnazjach powodowała, że na terenie powiatów grodzkich kształciło się ponadproporcjonal-

nie więcej uczniów gimnazjów w stosunku do uczniów szkół podstawowych, co wskazuje, że o ile dzieci uczęszczają do szkół podstawowych najczęściej w pobliżu miejsca zamieszkania, to do gimnazjów są też dowożone poza nie, właśnie do większych miast.

Wydatki bieżące na edukację przedszkolną, w szkołach podstawowych i gimnazjach są między powiatami grodzkimi mało zróżnicowane (stanowczo mniej niż w gminach), co oznacza, że publiczny koszt kształcenia młodszych dzieci pozostaje stosunkowo podobny w tym typie jednostek samorządowych. Największe upodobnienie struktur wydatków ma miejsce – podobnie jak na terenie samorządów gminnych – w wydatkach na szkoły podstawowe, do czego przyczynia się wyrównany rozkład wysokości wydatków na wynagrodzenia (rysunek 17).

Tabela 15. Wydatki miast na prawach powiatu na przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja w 2010 r. (wydatki bieżące i na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w zł oraz wydatki inwestycyjne w stosunku do wydatków ogółem w%)

Wielkość/ województwo	Przedszkola			Szkoly podstawowe			Gimnazja		
	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe*	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe**	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe**	inwestycje
średnia	7155,75	4136,87	3,50%	6471,63	5197,31	6,54%	7152,47	5697,45	3,79%
odchylenie standardowe	1176,56	2242,35	5,04%	658,66	507,02	5,92%	782,33	618,91	6,56%
wskaźnik zmienności	16,4%	54,2%	144,0%	10,2%	9,8%	90,5%	10,9%	10,9%	173,1%
min	4367,95	0,45	0	5461,74	4345,04	0,033%	5521,02	4186,29	0%
max	9878,90	7456,85	23,45%	8543,81	6610,93	29,32%	9877,041	7425,58	39,76%
mediana	7216,25	4696,19	2,19%	6384,184	5126,84	5,08%	7097,56	5694,97	0,95%
dolnośląskie	8131,94	4974,21	4,8%	6673,51	5343,12	5,7%	7088,93	5664,05	1%
kujawsko-pomorskie	5942,67	2248,88	1,7%	6460,71	5376,59	7,0%	7006,15	5674,08	1%
lubelskie	7056,21	4799,99	1,0%	6536,35	5193,47	7,7%	6982,70	5419,09	6%
lubuskie	7061,21	2593,08	0,7%	6148,99	4724,29	1,0%	6996,96	5621,75	0%
łódzkie	7709,04	5839,39	2,4%	5998,59	4822,85	5,4%	6620,81	5232,13	2%
małopolskie	7695,23	2268,54	2,4%	6193,84	4671,13	3,6%	7090,97	5429,88	2%
mazowieckie	9410,37	6069,06	9,5%	6594,96	5145,74	9,5%	7579,58	6029,07	5%

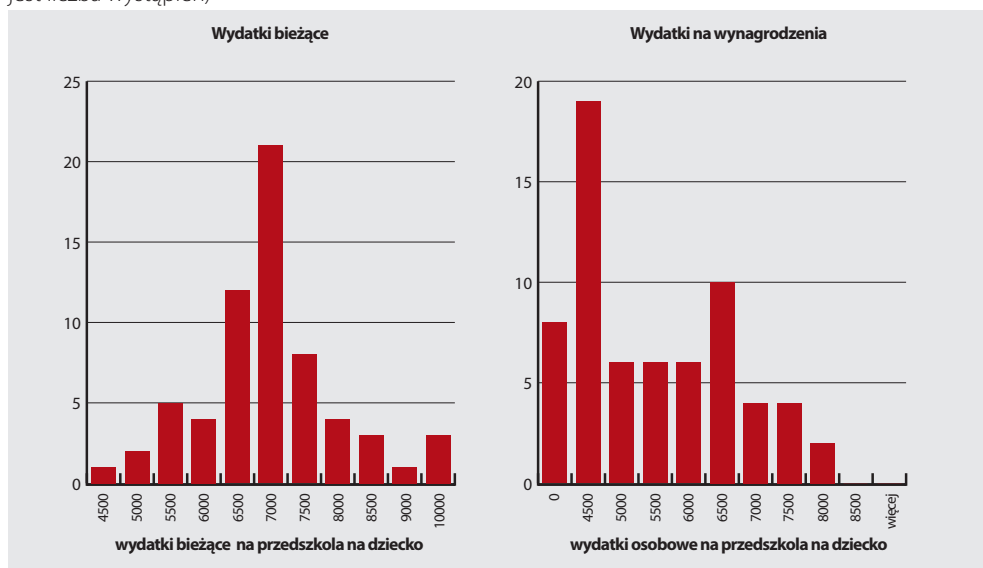
KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Wielkość/ województwo	Przedszkola			Szkoły podstawowe			Gimnazja		
	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe*	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe**	inwestycje	bieżące ogółem	wynagrodzenia i inne osobowe**	inwestycje
opolskie	7832,50	6757,48	1,0%	7218,59	5720,13	0,2%	7369,81	5717,52	0%
podkarpackie	6403,81	3516,90	2,5%	6003,05	3988,55	10,4%	6485,68	4330,63	1%
podlaskie	6247,60	709,68	5,7%	6456,64	5317,65	10,9%	7013,18	5702,80	4%
pomorskie	7628,46	2817,76	2,8%	7698,67	5795,05	6,7%	8220,25	6432,01	5%
śląskie	7020,06	4359,48	2,6%	6554,38	4957,66	6,2%	7241,67	5544,57	5%
świętokrzyskie	5848,92	4490,87	18,8%	6228,89	5046,96	0,2%	6847,73	5276,36	4%
warmińsko- mazurskie	6673,98	2395,50	8,3%	5977,04	4780,72	0,3%	7084,61	4815,67	2%
wielkopolskie	7220,29	1318,50	2,4%	6031,48	4642,21	10,1%	7429,27	5720,72	3%
zachodnio- pomorskie	5601,24	2917,71	3,9%	6438,91	5033,21	15,2%	6958,97	5697,28	6%

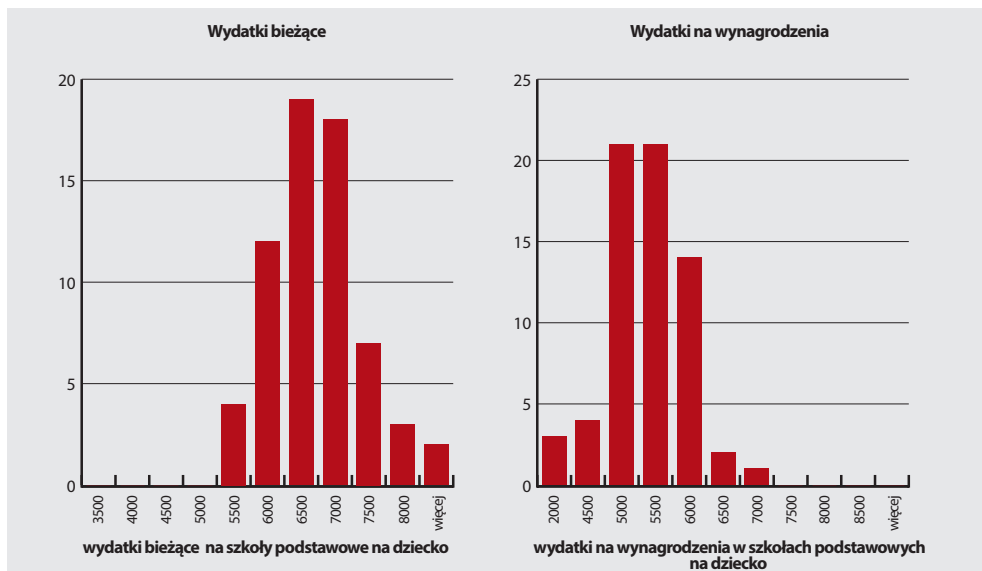
*Ze względu na braki danych próba liczy 57 podmiotów ** Próba liczy 63 podmioty ze względu na błędne dane

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

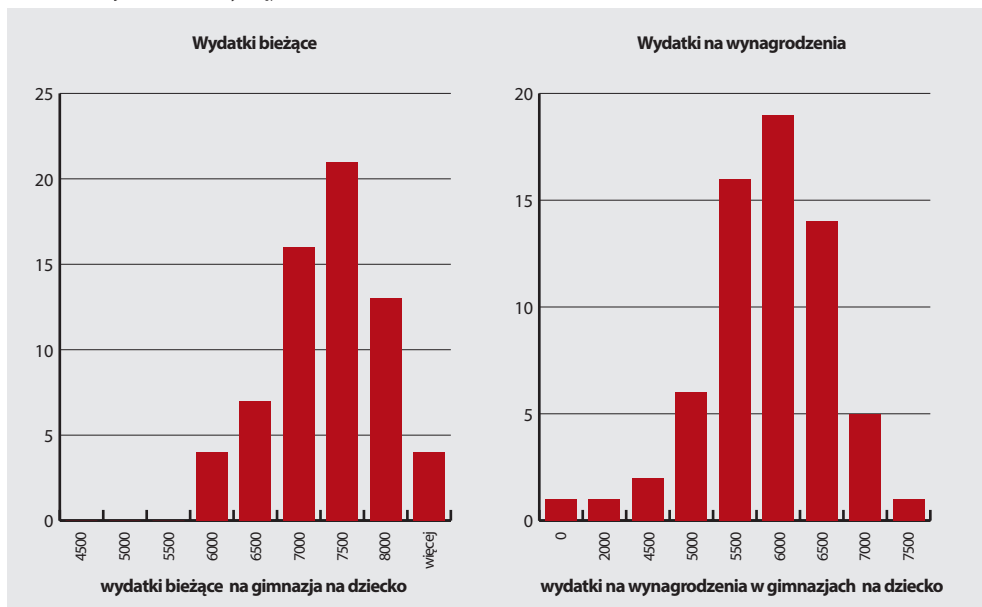
Rysunek 17a. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w przedszkolach w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Rysunek 17b. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w szkołach podstawowych w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Rysunek 17c. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w gimnazjach specjalnych w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

3.3.7. Szkolnictwo specjalne w miastach na prawach powiatu

W 2010 r. wydatki miast na prawach powiatu na szkoły podstawowe specjalne stanowiły 1,7% wydatków tych miast na edukację i 45% wydatków wszystkich samorządów na szkoły podstawowe specjalne. Z kolei wydatki na gimnazja specjalne to tylko 0,2% wydatków miast na edukację i 7% wydatków samorządów na gimnazja. Szkół tych było bardzo niewiele, nie występowały w ogóle w niektórych samorządach, a nawet niekiedy w żadnym z samorządów z terenu całych województw. Podobnie jak szkoły specjalne prowadzone przez powiaty, generowały bardzo wysokie wydatki w przeliczeniu na ucznia – aż 4,9 razy wyższe niż podstawowe szkoły powszechne z tych miast i 3,6 razy wyższe od kosztów prowadzenia w nich zwykłych gimnazjów (porównaj tabelę 16. z wcześniejszymi tabelami 11 i 15).

Tabela 16. Wydatki powiatów na szkoły specjalne w 2010 r. (bieżące i na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w zł oraz inwestycyjne w stosunku do wydatków ogółem %).

Wielkość/ województwo	Specjalne szkoły podstawowe			Specjalne szkoły gimnazjalne		
	Bieżące ogółem	Na wynagrodzenia i inne osobowe *	Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków ogółem	Bieżące ogółem	Na wynagrodzenia i inne osobowe **	Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków ogółem
średnia	31499,07	29923,90	0,24%	25905,71	23720,72	0,19%
odchylenie standardowe	12014,56	10855,73	10,51%	26844,56	25109,60	0,85%
min	15473,03	15096,44	0%	1298,65	1191,96	0%
max	80587,38	80587,38	5,6%	103378,00	99278,65	3,69%
mediana	28820,34	27859,52	0%	14281,19	13375,60	0%
dolnośląskie	25837,96	24940,95	16%	5188,41	4671,41	0%
kujawsko-pomorskie	24008,81	22571,83	0%	12562,21	11599,04	0%
lubelskie	29469,03	28979,77	1%	3004,11	2693,37	0%
lubuskie	27423,61	27039,45	0%	3617,56	3430,17	0%
łódzkie	27530,50	27530,50	0%	0,00	0,00	-
małopolskie	29826,39	29682,33	0%	1014,61	931,26	0%

Wielkość/ województwo	Specjalne szkoły podstawowe			Specjalne szkoły gimnazjalne		
	Bieżące ogółem	Na wynagrodzenia i inne osobowe*	Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków ogółem	Bieżące ogółem	Na wynagrodzenia i inne osobowe**	Relacja wydatków inwestycyjnych do wydatków ogółem
mazowieckie	28636,29	28605,74	0%	399,74	380,38	0%
opolskie	46201,97	43089,85	3%	18521,17	16108,74	0%
podkarpackie	20261,71	20106,15	0%	159,76	153,11	0%
podlaskie	45970,89	45970,89	0%	0,00	0,00	-
pomorskie	53395,13	53395,13	0%	0,00	0,00	-
śląskie	29047,17	26964,25	3%	9601,15	8775,12	0%
świętokrzyskie	37571,79	37571,79	0%	0,00	0,00	-
warmińsko-mazurskie	22731,68	22731,68	0%	0,00	0,00	-
wielkopolskie	32294,75	32103,32	0%	1894,39	1735,93	0%
zachodnio-pomorskie	25315,05	25315,05	0%	0,00	0,00	-

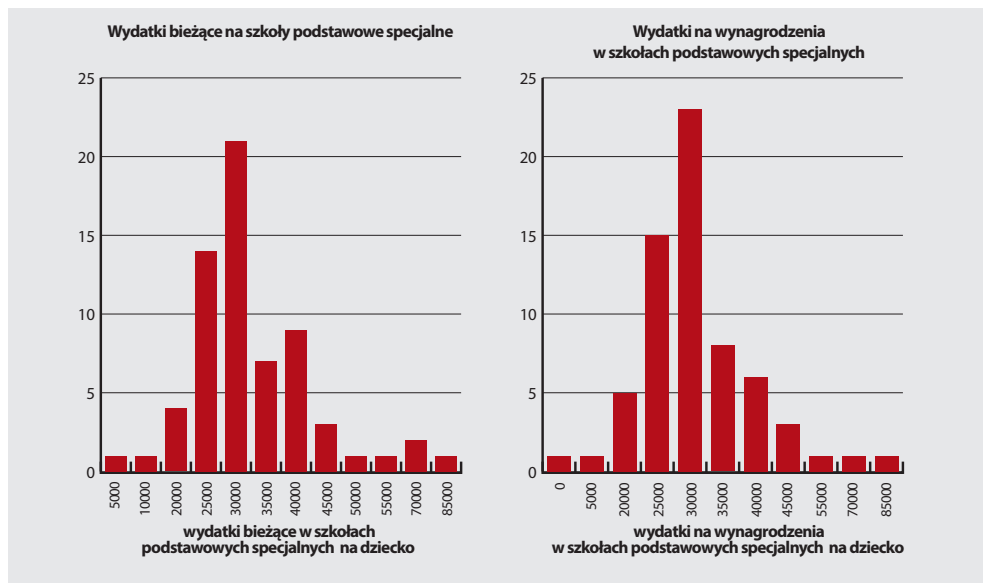
*Ze względu na błędy próba liczyła tylko 63 podmioty **Analizowana próba liczyła zaledwie 19 podmiotów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

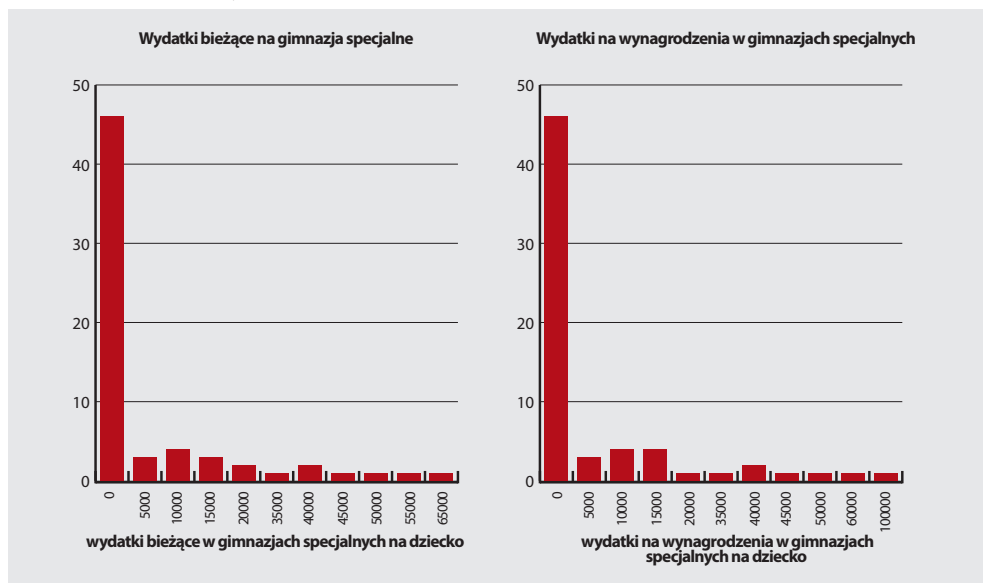
Podobnie jak w szkołach specjalnych prowadzonych przez powiaty, również w miastach na prawach powiatów wystąpiły ogromne wręcz rozpiętości wydatków w przeliczeniu na jednego ucznia. Minimalny koszt kształcenia w specjalnej szkole podstawowej wyniósł 15 473 zł i był 5,2 krotnie niższy od maksymalnego (80 587 zł). W niektórych miastach ponownie odnotowano nieprawdopodobnie niskie koszty kształcenia w gimnazjach specjalnych (np. w podkarpackim 159 zł), co wynika zapewne z umieszczania części wydatków na szkoły specjalne poza działem oświaty.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Rysunek 18a. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w szkołach podstawowych specjalnych w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Rysunek 18b. Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w gimnazjach specjalnych w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Analogicznie do powiatów, nakłady inwestycyjne na szkolnictwo specjalne były prawie nieobecne w wydatkach samorządów miast na prawach powiatu. Trudno przy tym ocenić, ze względu na wcześniej dostrzeżone błędy, czy rzeczywiście nakłady były tak nieliczne (nie pojawiły się w ogóle w miastach na terenie większości województw), czy też klasyfikowano je w innych działach. Gdyby w jakimś stopniu jednak oddawały obraz rzeczywistości, to należałoby uznać, że szkolnictwo specjalne jest w inwestycjach marginalizowane.

Magdalena Rokicka, Urszula Sztanderska

4. Wydatki gospodarstw domowych na edukację

Wielkość i charakter wydatków ponoszonych przez gospodarstwa domowe na edukację są zależne od wielu czynników: ekonomicznych, kulturowych, otoczenia instytucjonalnego oraz cech społeczno-demograficznych gospodarstwa domowego. Zasadniczą determinantą prywatnych wydatków na edukację pozostają przede wszystkim cechy publicznego systemu edukacyjnego, w tym zwłaszcza:

- dostępność publicznych usług edukacyjnych, w tym ograniczona (i w jaki sposób) lub nieskrępowana możliwość ich wyboru,
- prywatny koszt związany z korzystaniem z nich, np. dodatkowe opłaty szkolne, koszt dojazdów do placówek edukacyjnych, niezbędny zakup podręczników,
- zakres i jakość publicznych usług edukacyjnych, szczególnie w relacji do aspiracji edukacyjnych.

Gospodarstwa domowe, by skorzystać z publicznej oferty edukacyjnej, muszą samodzielnie ponieść pewne nakłady, przy czym część z nich jest wymuszona sposobem działania publicznych placówek edukacyjnych (np. minimalne, wymagane wyposażenie dziecka do szkoły), część podlega ograniczonemu wyborowi (np. jakość tego wyposażenia, udział w zajęciach nadobowiązkowych, takich jak np. wycieczki szkolne), część całkowicie dobrowolna (np. uzupełnienie wyposażenia pracowni szkolnych ze środków własnych rodziców/opiekunów). Prywatne nakłady gospodarstw domowych na edukację mogą być skierowane poza sektor publiczny i stanowić uzupełnienie edukacji, uzyskiwanej w placówkach publicznych albo być alternatywą dla niej.

Jednym z niewielu dostępnych źródeł danych umożliwiających bliższe poznanie struktury wydatków prywatnych w Polsce jest Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych, prowadzone przez GUS.

W poniższym rozdziale bazując na danych z 2010 roku Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD), skupimy się głównie na przedstawieniu struktury wydatków na edukację od strony cech społeczno-demograficznych gospodarstw domowych. W ten sposób zidentyfikujemy nie tylko skalę, ale i strukturę oraz podstawowe determinanty prywatnych wydatków na edukację. BBGD pozwala przede wszystkim, z uwzględnieniem pewnych ograniczeń przedstawionych w dalszej części rozdziału, na przeprowadzenie analiz ilościowych. Niestety, choć jest ono jedynym, w miarę pełnym źródłem informacji o wydatkach gospodarstw domowych na cele edukacyjne, pozostaje też źródłem niewystarczającym. Z tego względu analiza BBGD jest potraktowana jako badanie eksploracyjne, które ma na celu:

- zarysowanie aktualnej struktury wydatków prywatnych na cele edukacyjne w Polsce,
- oszacowanie wielkości wydatków prywatnych na ucznia na różnym poziomie edukacji,
- wykazanie braków i ograniczeń płynących z dostępności i zakresu danych zastanych,
- zaproponowanie sposobów rejestracji prywatnych wydatków na edukację i sposobów ich analizy po to, żeby uzyskać pełen obraz nakładów ponoszonych na ten cel i w konfrontacji z efektami edukacji przeanalizować ich efektywność i znaczenie dla osiągania podstawowych celów polityki edukacyjnej (zwłaszcza awansu edukacyjnego, dopasowania do potrzeb rynku pracy, zapewniania spójności społecznej).

Wnioski z tego badania posłużą do przygotowania narzędzi analitycznych i przeprowadzenia badań własnych i – jeśli okaże się to możliwe – także we współpracy z Głównym Urzędem Statystycznym, które pozwolą na szersze potraktowanie zagadnienia wydatków edukacyjnych i ich bardziej precyzyjną analizę. Będą również podstawą propozycji dla systemu zbierania i przetwarzania danych przez GUS i System Informacji Oświatowej, tak aby powstała baza informacyjna dla pogłębionych badań naukowych oraz stosowanych, w tym, zwłaszcza przydatnych w analizach operacyjnych i strategicznych Ministerstwa Edukacji Narodowej i jednostek samorządu terytorialnego.

4.1. Informacja o Badaniu Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD)

Historia Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD) sięga w Polsce dwudziestolecia międzywojennego. Wówczas to badanie przeprowadzane było przez GUS i inne instytucje badawcze na bardzo niewielkich próbach. Po wojnie realizację badania wznowiono w 1957 roku. Początkowo badano tylko gospodarstwa domowe pracowników, docierając do nich przez wylosowany zakład pracy. Od 1973 roku badanie miało charakter terytorialny, ale przeprowadzano je metodą ciągłą, tzn. badano te same gospodarstwa przez rok lub dłużej. Od 1982 roku stosuje się metodę rotacyjną. Gospodarstwa badane są przez pewien okres, po którym następuje wymiana gospodarstwa w próbie. Początkowo stosowano rotację kwartalną. Od 1992 roku stosuje się rotację miesięczną (GUS 2011a).

BBGD jest badaniem reprezentatywnym dla Polski, opartym na próbie losowej. Losowanie przebiega dwustopniowo. W pierwszym kroku losuje się terenowy punkt badań, w drugim kroku – mieszkania. Terenowym punktem badań jest rejon statystyczny. Rejony statystyczne są warstwowane według województw, miast wojewódzkich, miast według liczby ludności oraz gmin wiejskich. Czasami istnieje potrzeba łączenia rejonów, aby zapewnić w nich odpowiednią liczbę mieszkań. Dla miast, rejon statystyczny powinien liczyć co najmniej 250 mieszkań, dla terenów wiejskich –

150 mieszkań. Po wylosowaniu terenowego punktu badań losuje się mieszkania, po dwa na każdy miesiąc roku, oraz mieszkania do próby zapasowej. Badanie przeprowadzane jest we wszystkich gospodarstwach domowych zamieszkujących wylosowane mieszkanie. W przypadku odmowy udziału w badaniu dobierane są mieszkania z próby zapasowej (GUS 2011a).

Podmiotem badania BBGD jest prywatne gospodarstwo domowe – jedno lub wieloosobowe. Badaniu nie podlegają gospodarstwa w obiektach zbiorowego zamieszkania oraz obywatele innych państw, którzy przebywają w Polsce w związku ze służbą dyplomatyczną itp. Od 2005 roku badaniu podlegają gospodarstwa obcokrajowców, którzy przebywają w Polsce przez dłuższy okres i posługują się językiem polskim. Gospodarstwem domowym, zgodnie z definicją przyjętą w BBGD jest, w skrócie, zespół osób spokrewnionych ze sobą lub niespokrewnionych, które zamieszkują wspólnie i wspólnie się utrzymują.

Gospodarstwa domowe biorące udział w badaniu zobowiązane są do prowadzenia ksiąg-czek budżetowych, w których zapisują wszystkie swoje przychody i rozchody (pieniężne i niepieniężne). Ponadto gospodarstwa biorące udział w badaniu w ciągu jednego kwartału, pod koniec tego kwartału odpowiadają na ankietę. Zawiera ona pytania o dobra trwałego użytku będące w posiadaniu gospodarstwa oraz o rozchody rzadkie, które miały miejsce w ciągu kwartału w danym gospodarstwie domowym.

Przedmiotem badania jest budżet gospodarstwa, a więc wszystkie przychody i rozchody, zarówno pieniężne, jak i niepieniężne wszystkich osób w gospodarstwie domowym oraz spożycie ilościowe wybranych artykułów i usług.

Wydatkiem na edukację, w rozumieniu BBGD, są opłaty za naukę: w szkołach publicznych, prywatnych i społecznych oraz opłaty za przedszkole i naukę w szkołach wyższych. W ramach odrębnej kategorii znajdują się również wydatki na korepetycje i kursy w ramach poszczególnych etapów kształcenia, oraz opłaty nie zdefiniowane poziomem nauczania.

4.2. Uwagi metodologiczne

W raporcie Komisji Europejskiej z 2005 roku (KE 2005) zidentyfikowano listę 16 dóbr i usług²³, które należy rozważać w kategoriach wydatków edukacyjnych, a które nie są wyodrębnione w BBGD. Konieczne wydaje się więc zaproponowanie bardziej szczegółowego zestawienia wydatków edukacyjnych i zebranie danych umożliwiających przeprowadzenie analiz w szerszym zakresie niż ten, na który pozwalają dostępne informacje w BBGD.

Zbyt wąsko zdefiniowane pojęcie wydatków na edukację w BBGD uniemożliwia wyodrębnienie innych wydatków gospodarstwa domowego, które poprzez intencyjność ich ponoszenia

²³ Lista tych dóbr i usług znajduje się w Załączniku nr 2.

na edukację mogłyby być uznane za wydatki edukacyjne, np. zakup przedmiotów niezbędnych do uczestnictwa w lekcjach, wyposażenie pokoju w sprzęty niezbędne do nauki. Istnieje wprawdzie w BBGD kategoria: wydatki na meble, wydatki na sprzęt informatyczny, kalkulatory czy instrumenty muzyczne, nie wiadomo jednak, w jakim celu takie wydatki zostały poniesione i kto z zakupionych sprzętów korzystał (np. czy były to dzieci w wieku szkolnym, czy inni, niekształcący się członkowie gospodarstwa domowego).

Kolejnym czynnikiem ograniczającym możliwości przeprowadzenia szczegółowej analizy, jest agregacja wydatków na poziomie gospodarstwa domowego. Gdybyśmy chcieli rozszerzyć definicję wydatków edukacyjnych, obejmując nią wydatki na usługi, jak na przykład: wizyty w muzeach, zakup książek, BBGD dostarcza nam informacji wyłącznie o wydatkach zagregowanych na poziomie gospodarstwa domowego. Przyjęcie założenia, że wydatki te są proporcjonalnie rozłożone na wszystkich członków rodziny, jest dużym uproszczeniem. Dlatego brak możliwości identyfikacji osób korzystających z zakupu, może prowadzić do błędów na etapie wnioskowania na temat wysokości wydatków edukacyjnych i przypisania ich do nieodpowiednich etapów kształcenia. Agregacja wydatków w obrębie gospodarstwa domowego w znacznym stopniu ogranicza więc możliwość wykorzystania danych z BBGD do bardziej wnikliwej analizy.

W naszym badaniu oprócz wspomnianych powyżej kategorii wydatków na opłaty za szkołę, korepetycje i kursy, jako wydatek przeznaczony do celów edukacyjnych uwzględniliśmy również:

- zakup książek,
- zakup gazet i czasopism,
- zakup druków,
- zakup artykułów piśmiennych, kreślarskich, malarskich,
- opłaty internetowe.

Z uwagi na konstrukcję BBGD, które za jednostkę analizy przyjmuje gospodarstwo domowe, wydatki na książki, czasopisma i druki edukacyjne, czy artykuły piśmienne, nie mogą być przyporządkowane poszczególnym osobom, gdyż są zagregowane na poziomie gospodarstwa. Z uwagi jednak na dość istotną rolę tych wydatków w ogóle nakładów gospodarstw domowych na edukację, dokonaliśmy oszacowania ich wielkości, przeliczając je na liczbę dzieci uczących się w wieku 3-24²⁴ lat, a następnie przyporządkowując te wartości liczbie dzieci w wieku odpowiadającym odpowiednim poziomom kształcenia. Wydatki na internet także zostały podzielone proporcjonalnie na wszystkich członków gospodarstwa domowego (rów-

²⁴ Z uwagi na charakter edukacyjny wymienionych dóbr, ich zakup mógł zostać dokonany na rzecz wszystkich osób uczących się, również tych, którzy nie są objęci naszym badaniem (uczniów szkół policealnych, wyższych), konieczny jest więc podział tych wydatków na wszystkich członków gospodarstwa domowego, którzy uczestniczą w edukacji formalnej.

niez dorosłych), a następnie przypisane dzieciom z uwzględnieniem ich wieku i powiązanego z nim poziomu kształcenia.

Odrębnie potraktowaliśmy wydatki na utrzymanie młodzieży uczącej się i mieszkającej poza domem. Zgodnie z definicją wykorzystaną przy BBGD za członków gospodarstwa domowego uważa się osoby do 15. roku życia, które są nieobecne w gospodarstwie z powodu pobierania nauki i zamieszkują w internatach lub domach prywatnych. Jednakże do członków gospodarstwa domowego nie zalicza się osób, które ukończyły 15. rok życia i są nieobecne w gospodarstwie z powodu nauki i zamieszkują w internatach, domach akademickich lub prywatnych mieszkaniach. W związku z tym, informacje o przepływach finansowych do tych osób uwzględniliśmy w oddzielnej kategorii. Z uwagi na przyjętą w BBGD definicję gospodarstwa domowego osoby te nie są zaliczane do ich członków, tak więc nie posiadamy informacji ani o ich liczbie, ani o ich wieku, czy – tym bardziej – o typie szkoły, w której się uczą. Z tego względu niemożliwe jest jakiekolwiek, nawet przybliżone, oszacowanie tych wydatków w przeliczeniu na dziecko i na konkretny poziom nauczania. W związku z tym, wyodrębniamy te wydatki i podajemy je tylko w postaci ogólnych kwot przypisanych do gospodarstw domowych, które je ponoszą.

Z uwagi na wspomniane powyżej ograniczenia, w przypadku gospodarstw domowych z kilkorgiem dzieci uczęszczających do danego typu szkoły, bądź przedszkola, ogólną kwotę dzielimy proporcjonalnie przez liczbę dzieci (przyjmujemy zasadę proporcjonalnego podziału nakładów edukacyjnych wewnątrz gospodarstwa domowego, choć jest możliwe, że opłata dotyczy jednego dziecka a pozostałych nie). Tym samym operujemy średnią wysokością i częstotliwością wydatków w obrębie gospodarstw domowych, nie wnikając w redystrybucję, jaka może zachodzić w nim samym. W przypadku wydatków związanych z korepetycjami, gdy w BBGD podaje się łącznie ich wielkość dla uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych zastosowaliśmy tę samą procedurę.

Z ogólnej próby BBGD wyklucziliśmy gospodarstwa jednoosobowe, oraz takie, w których nie ma dzieci i uczącej się młodzieży. Analiza została przeprowadzona dla następujących poziomów nauczania:

- przedszkole,
- zerówka,
- szkoła podstawowa,
- gimnazjum,
- szkoła ponadgimnazjalna.

W przypadku, gdy występowała niezgodność wieku dziecka z poziomem nauczania większa o dwa lata niż wynikająca z regulacji prawnych, taką osobę wykluczaliśmy z badania.

Dane w BBGD są danymi miesięcznymi, w celu umożliwienia ich porównania z nakładami publicznymi przedstawionymi w poprzednim rozdziale, dokonaliśmy w większości prezen-

wanych tu tabeli wykresów ich agregacji, tak, aby odzwierciedlały wydatki edukacyjne gospodarstw domowych, poniesione w ciągu roku. Tam, gdzie odwołujemy się do proporcji gospodarstw domowych ponoszących dany rodzaj wydatku, bazujemy na danych miesięcznych (uśrednionych w skali roku).

4.3. Charakterystyka wydatków edukacyjnych gospodarstw domowych

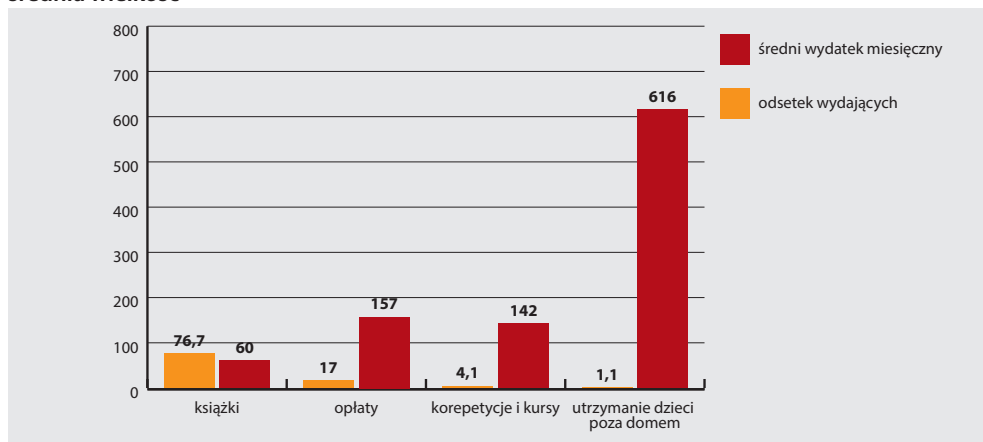
4.3.1. Wysokość prywatnych wydatków na edukację dzieci

Przeciętny wydatek ponoszony w związku z edukacją jednego dziecka w wieku 3-18 lat wynosi miesięcznie 76 zł, czyli w skali roku 906 zł. Jednak – być może nie wszystkie gospodarstwa domowe w ogóle wydają jakiegokolwiek środki na edukację dzieci – średnio w miesiącu 11,1% gospodarstw domowych z dziećmi w ogóle nie czyni tak klasyfikowanych wydatków. Pozostali (rodzice 78,9% dzieci) faktycznie wydają więcej – 96 zł miesięcznie czyli 1 148 zł rocznie. Na te wydatki składają się zaledwie 3 grupy: opłaty za korzystanie z placówki szkolnej (przedszkolnej), zakup kursów lub korepetycji, zakup książek edukacyjnych, materiałów edukacyjnych, opłaty za Internet (liczone w proporcji do liczby osób należących do gospodarstwa domowego, w przypadku, kiedy zakup internetu służy wyłącznie lub głównie dzieciom, koszt edukacji z jego wykorzystaniem faktycznie byłby większy). Wydatek edukacyjny stanowił zatem 7,66% przeciętnego poziomu wydatków gospodarstw domowych (te wyniosły 991 zł na osobę miesięcznie) i 8,78% poziomu wydatków na jedną osobę w gospodarstwach z dziećmi w wieku 3-18 lat (średni wydatek w takich gospodarstwach domowych sięgał 865 zł na osobę). Warto zauważyć, że przypisanie wydatków edukacyjnych na kształcenie dzieci – nawet niepełnych, o czym była mowa w poprzednim fragmencie raportu – do gospodarstw domowych, w których te dzieci się znajdują, uwiadamia zupełnie inny obraz partycypacji prywatnych nakładów w edukacji aniżeli posługiwanie się średnią wydatków dla wszystkich gospodarstw domowych. GUS raportuje, że przeciętny wydatek na edukację nie przekracza 1,8% wydatków ogółem, co jest efektem rozłożenia tych wydatków pomiędzy wszystkie gospodarstwa domowe a więc i nieposiadających dzieci w wieku szkolnym oraz stosowania węższej definicji wydatku edukacyjnego (GUS 2010).

Najpowszechniejsze wydatki gospodarstw domowych związane z edukacją dzieci skierowane są na zakup książek, druków, materiałów i usług internetowych (z tych ostatnich mogą korzystać również dorośli członkowie gospodarstw domowych). Jednak około 25% gospodarstw domowych w ogóle nie ponosi takich wydatków (średnio w każdym miesiącu, co nie oznacza, że nie

ponoszą ich w innych miesiącach²⁵). Wydający na ten cel przeznaczają przeciętnie 60 zł. Jeśli łącznie mieściliby się oni wśród 16,99% wnoszących opłaty za kształcenie, suma ich miesięcznych wydatków wzrosłaby do 217 zł, a jeśli dodatkowo opłacaliby korepetycje lub kursy dla swoich dzieci, jak czyni to 4,1%, wydatek miesięczny na edukację dziecka sięgałby 359 zł (rysunek 19).

Rysunek 19. Wydatki na edukację – odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki i ich średnia wielkość

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Rotacyjna metoda gromadzenia danych o wydatkach gospodarstw domowych nie pozwala stwierdzić, w jaki sposób kumulują się wydatki edukacyjne w pojedynczych gospodarstwach domowych w skali roku – powyższe rozważania obrazują tylko skalę wydatków w przypadku średniego poziomu zakupu dóbr i usług edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w takich gospodarstwach domowych, które w danym miesiącu kupowałyby każde z 3 rodzajów tych dóbr czy usług (nie licząc wydatków na dzieci i młodzież znajdującą się w związku z edukacją poza domem rodzinnym) i wskazuje na potencjalnie bardzo wysokie zróżnicowanie wydatków związanych z kształceniem dzieci.

²⁵ Metodologia zbierania danych na próbie rotacyjnej BBGD powoduje, że nie można stwierdzić, jak często wydatek edukacyjny pojawia się w gospodarstwie domowym w ciągu roku.

4.3.2. Wydatki gospodarstw domowych na utrzymanie młodzieży uczącej się poza gospodarstwem domowym

Około 1,1% gospodarstw domowych pokrywa koszty przebywania dzieci poza domem rodzinnym w związku z edukacją i ten średni, miesięczny koszt ich utrzymania wynosi 616 zł (por. rysunek 19.). Dane nie pozwalają dokładnie określić, jaka część dzieci przebywających poza domem jest tam wyłącznie z powodu nauki, a jaka ze względu na inne przyczyny, np. niezdolność gospodarstwa domowego do zapewnienia im opieki (szczególnie może to się odnosić do ciężkich przypadków niepełnosprawności). W każdym przypadku jednak przebywanie poza domem rodzinnym wiąże się z realizacją obowiązku szkolnego, choć w różnej postaci, jeśli mamy do czynienia z niepełnosprawnością. Wśród dzieci starszych przebywanie poza domem może wynikać po prostu z uczęszczania do szkoły ponadgimnazjalnej, położonej w odległości uniemożliwiającej codzienne dojazdy do niej. Z uwagi na brak informacji o przyczynach przebywania dzieci poza domem, klasyfikację wydatków z tym związanych jako w pełni edukacyjnych, należy czynić z pewną ostrożnością. Niemniej trzeba odnotować, że chociaż są to wydatki ponoszone przez bardzo nieliczne gospodarstwa domowe, to w jednostkowej skali przekraczają wszystkie wydatki pozostałe, wiążące się z kształceniem dzieci (wydatki na książki, korepetycje, kursy etc.). Poniżej, w tabeli 17 przedstawiamy strukturę wydatków na utrzymanie młodzieży uczącej się poza domem według klasy miejscowości, w której znajdują się ponoszące ten wydatek gospodarstwa.

Tabela 17. Roczne wydatki edukacyjne na utrzymanie młodzieży uczącej się poza gospodarstwem domowym (ogółem na gospodarstwo domowe)

Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki edukacyjne	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
ogółem	2.50	8406.00	7080
500 tys. mieszkańców i więcej*	0.08	-	-
200-499 tys.	1.17	9438.22	8400
100-199 tys.	1.32	8560.35	8400
20-99 tys.	2.87	8456.36	7416
poniżej 20 tys.	2.58	7973.98	6000
wieś	3.10	8407.44	6600

*W tej grupie znajduje się tylko jedna obserwacja, dlatego wyniki dla tej grupy są pominięte.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

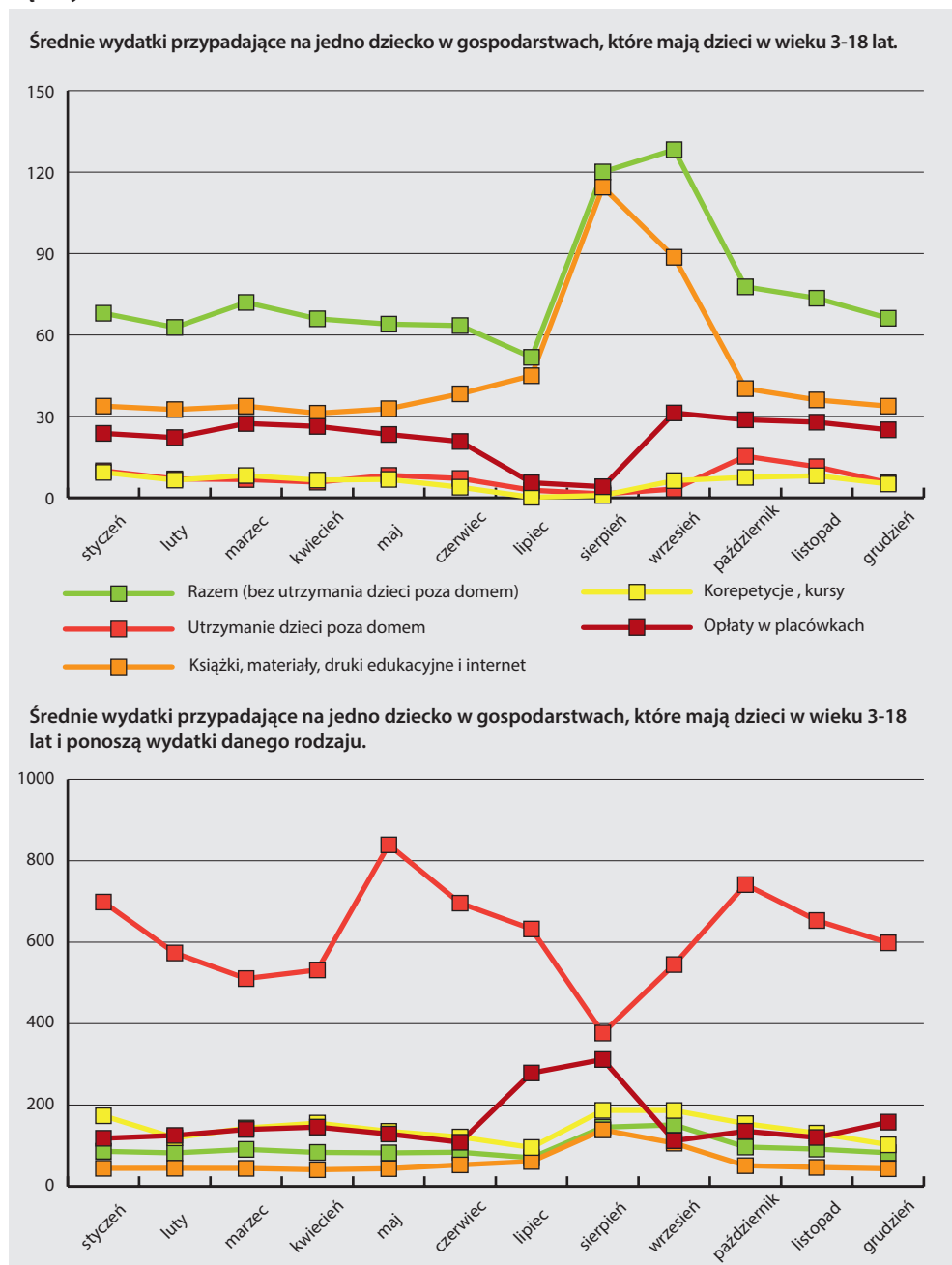
Przed wszystkim uderza fakt, że za wyjątkiem terenów wiejskich, odsetek gospodarstw domowych, który dokonuje transferu pieniężnego na rzecz młodzieży powyżej 15. roku życia, uczącej się poza miejscem zamieszkania, jest mniejszy niż 3%²⁶. Jednocześnie należy zauważyć, że tego rodzaju wydatki są dość znacznym obciążeniem dla budżetów domowych. Średnio w ciągu roku gospodarstwa wydające na te cele przeznaczają od około 7 973 zł do ponad 9 438 zł. Największe transfery pochodzą z miast o wielkości 200 – 499 tys. mieszkańców. Należy zauważyć, że przeznaczenie tych transferów jest prawdopodobnie szersze niż bezpośrednie finansowanie edukacji prezentowane powyżej (opłaty, kursy, korepetycje, zakupy materiałów edukacyjnych i Internet) i obejmuje również inne kategorie wydatków, wymuszone przez kształcenie dziecka, w tym zwłaszcza pokrywanie kosztów wynajmu mieszkania poza domem rodzinnym, ale też i niezwiązane z edukacją, które miałyby miejsce nawet wówczas, kiedy dziecko pozostawałoby w domu i nie uczyło się, chodzi zwłaszcza o koszty żywienia i zaspokojenia różnych, nieedukacyjnych potrzeb.

4.3.3. Rozkład wydatków w ciągu roku

Wydatki edukacyjne gospodarstw domowych cechują się pewną nieregularnością. Miesiące wakacyjne przynoszą wyraźny spadek liczby gospodarstw domowych, dokonujących wydatków związanych z opłatami za przedszkola i szkoły, korepetycje, kursy i utrzymanie dzieci poza domem rodzinnym odpowiednio do 9,7%, 8,4% i 37,6%. Nasilają się natomiast zakupy książek, materiałów itp. – kupuje się je dla o 1,5% więcej dzieci niż przeciętnie. W większym stopniu niż częstotliwość zwiększa się wielkość tych zakupów – o 67%. W sierpniu tego rodzaju wydatki stanowią nawet 2,3 krotność średniomiesięcznych wydatków na ten cel. Nasilenie wydatków na kursy i korepetycje wypada w sierpniu/wrzeźniu i w styczniu, co wiąże się z opłatami wnoszonymi z góry za cały rok lub semestr nauki. Opłaty na rzecz placówek edukacyjnych jednostkowo są najwyższe w lipcu i sierpniu, co prawdopodobnie wynika ze struktury wieku analizowanej tu grupy, która zawiera również dzieci w wieku przedszkolnym. Jednocześnie w tych miesiącach stosunkowo najmniej gospodarstw domowych ponosi takiego rodzaju wydatek, zatem na przeciętnym budżecie rodzin z dziećmi ciąży w minimalnym stopniu. W sumie szczyt wydatków – przeliczając na jedno dziecko w wieku 3-18 lat – przypada na sierpień – wrzesień, jednak dla poszczególnych rodzajów gospodarstw domowych, wykresy okresów zwiększonego wydatkowania, nieznacznie się różnią, co obrazuje rysunek 20.

²⁶ Jest to odsetek wszystkich gospodarstw domowych, a nie tylko tych posiadających dzieci w wieku 16-24, ponieważ nie mamy informacji w BBGD o osobach, na rzecz których ponoszone są wydatki.

Rysunek 20. Wydatki gospodarstw domowych na edukację dzieci w wieku 3-18 lat w ujęciu miesięcznym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

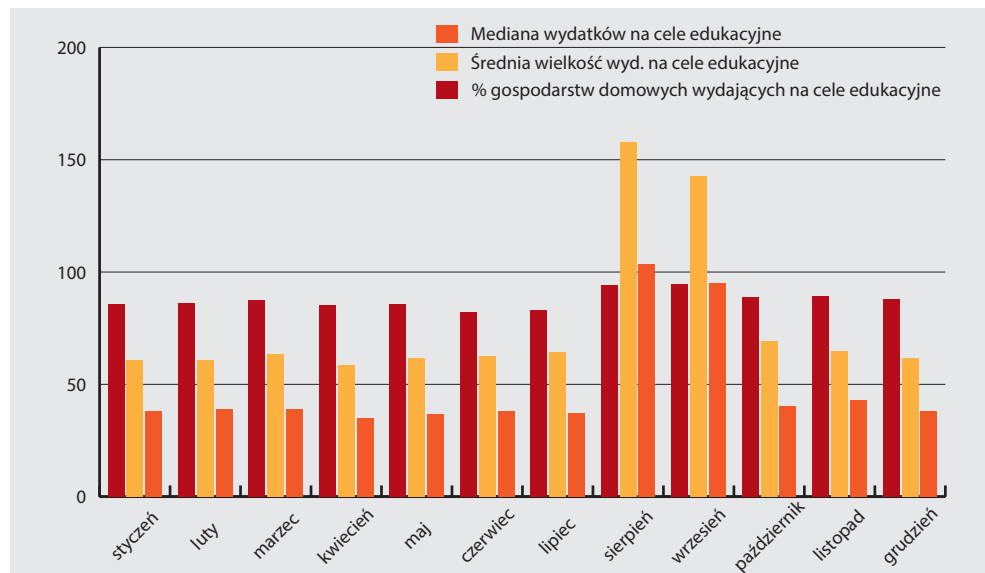
Tabela 18. Wydatki gospodarstw na edukację dzieci w wieku 3-18 lat w ujęciu miesięcznym

Miesiąc badania	Opłaty w placówkach edukacyjnych		Korepetycje, kursy		Książki, materiały, druki edukacyjne, Internet		Utrzymanie dzieci poza domem		Razem (bez utrzymania dzieci poza domem)	
	Odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki	Średnia wysokość wydatków w gospodarstwach, które je ponoszą	Odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki	Średnia wysokość wydatków w gospodarstwach, które je ponoszą	Odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki	Średnia wysokość wydatków w gospodarstwach, które je ponoszą	Odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki	Średnia wysokość wydatków w gospodarstwach, które je ponoszą	Odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki	Średnia wysokość wydatków w gospodarstwach, które je ponoszą
styczeń	20,06	118,33	5,39	173,70	75,90	44,51	1,42	698,61	78,82	86,30
luty	17,71	125,33	5,47	119,39	72,80	44,68	1,22	573,49	76,14	82,46
marzec	19,56	140,05	5,71	143,60	76,04	44,40	1,32	510,65	79,05	91,07
kwiecień	18,04	145,81	4,20	155,67	75,80	41,13	1,09	531,82	78,91	83,58
maj	18,12	128,81	5,00	135,50	75,06	43,74	0,99	838,95	77,56	82,52
czerwiec	19,11	108,63	3,22	121,53	72,33	52,96	1,02	695,94	75,48	84,09
lipiec	1,99	278,76	0,22	95,72	73,32	61,36	0,44	632,41	73,47	70,46
sierpień	1,31	311,86	0,46	186,87	82,39	138,92	0,39	376,80	82,47	145,56
wrzesień	27,79	112,52	3,40	186,60	83,30	106,40	0,59	545,04	84,77	151,30
październik	21,18	135,70	4,87	154,35	78,82	51,06	2,07	741,51	80,30	96,81
listopad	23,16	120,32	6,21	131,07	77,06	46,81	1,75	653,26	80,13	91,79
grudzień	15,86	158,05	5,00	102,41	77,68	43,48	0,92	598,44	79,98	82,72
średnio miesięcznie	16,99	157,02	4,10	142,20	76,71	59,95	1,10	616,41	78,92	95,72
odchylenie standardowe	7,79	66,49	1,96	30,38	3,46	30,60	0,50	121,69	3,05	25,48
współczynnik zmienności	0,46	0,42	0,48	0,21	0,05	0,51	0,46	0,20	0,04	0,27

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Z uwagi na nieco inne charakterystyki wydatków edukacyjnych ponoszonych na dzieci w wieku przedszkolnym (łącznie traktowanie kosztów kształcenia i opieki wraz z kosztami – przynajmniej częściowego utrzymania), w kolejnym etapie analizy prześledziliśmy miesięczne wydatki edukacyjne na dziecko w wieku szkolnym (6-18) z wyłączeniem 3-5 latków. Rysunek 21 ilustruje rozkład tych wydatków w poszczególnych miesiącach 2010 roku.

Rysunek 21. Miesięczne wydatki edukacyjne gospodarstw domowych na dziecko w wieku szkolnym²⁷

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Pomiędzy czerwcem i wrześniem udział gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne wzrasta z 82% do 95%, i towarzyszy temu również zwiększenie wysokości tych wydatków. Największe koszty gospodarstwa domowe ponoszą w miesiącu poprzedzającym rozpoczęcie roku szkolnego, tj. w sierpniu, kiedy wydają średnio 157 zł na dziecko, a podobny, wysoki poziom wydatkowania utrzymuje się jeszcze we wrześniu (średni wydatek na dziecko to 142 zł). Jest to bardzo zbliżony trend do tego, analizowanego dla grupy 3-18 latków, jednak wśród rodzin z dziećmi w wieku szkolnym, miesiącem z najwyższymi wydatkami jest nie wrzesień jak poprzednio, lecz sierpień. Połowa rodzin z dziećmi w wieku szkolnym wydaje na cele edukacyjne nieco poniżej 104 zł na dziecko w sierpniu i niemal 95 zł we wrześniu. Najniższy poziom wydatków edukacyjnych występuje w kwietniu – przeciętnie wynosi on około 58 zł (wartość środkowa na poziomie 35 zł).

²⁷ Analizą są objęte dzieci w wieku lat 6-18.

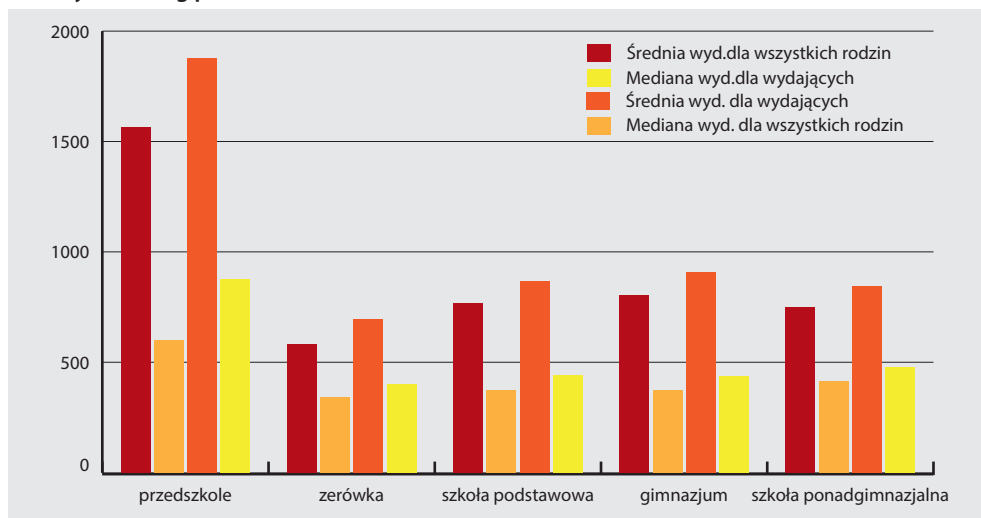
4.4. Wydatki gospodarstw domowych na edukację dzieci w zależności od etapu kształcenia

4.4.1. Podstawowa charakterystyka wydatków edukacyjnych zależnych od etapu kształcenia

Większość gospodarstw domowych w 2010 roku z dziećmi w wieku przedszkolnym lub szkolnym rejestrowała wydatki związane z edukacją (od 82% do 87% w zależności od poziomu nauczania). Wśród tej grupy opłaty za korzystanie z placówek edukacyjnych najczęściej ponosiły rodziny z dziećmi w wieku przedszkolnym – 35,6% rodzin, oraz rodzice dzieci w szkołach podstawowych (13,0% rodzin). Wydatki na kursy i korepetycje pojawiają się w bardzo niewielu gospodarstwach domowych. Najczęściej w gospodarstwach, w których znajdowały się dzieci uczęszczające do gimnazjum. Jednak stanowiły one zaledwie 5,7% ogółu gospodarstw z dziećmi na tym etapie nauczania. Najwięcej rodzin (od 77% rodzin dzieci w wieku przedszkolnym do 87% rodzin dzieci w wieku szkolnym) wydawało swoje środki na tradycyjne materiały edukacyjne, takie jak książki, czasopisma, artykuły piśmienne oraz Internet.

Charakterystyczne dla nakładów edukacyjnych w Polsce jest to, że wydatki na edukację dzieci ze strony gospodarstw domowych, w których nie pokrywa się kosztu zamieszkania dziecka poza rodzinnym domem, są malejące wraz z podnoszeniem poziomu kształcenia (rysunek 22).

Rysunek 22. Roczne wydatki edukacyjne gospodarstw domowych na jedno dziecko w wieku szkolnym według poziomów nauczania

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Przeciętnie na kształcenie dziecka w wieku przedszkolnym wydaje się miesięcznie 130 zł (1 563 zł rocznie), przy czym połowa gospodarstw mających dzieci w tym wieku nie wydaje więcej niż 50 zł (600 zł rocznie). Jednak 17% gospodarstw domowych w ogóle nie ma tego typu wydatków (należy przypuszczać, że ich dzieci korzystają wyłącznie z opieki domowej) a zatem te, które je ponoszą, wydają więcej – średnio 157 zł (1 867 zł w skali roku), przy czym połowa z nich nie więcej niż 73 zł (876 zł rocznie).

Proporcje średniej arytmetycznej do mediany (średnia aż 2,6 razy wyższa od mediany) wskazują, że rozkład wydatków na edukację dzieci w wieku przedszkolnym pomiędzy gospodarstwami domowymi jest silnie zróżnicowany. Niektórzy (blisko 1/5) nie ponoszą nakładów finansowych z tego tytułu. Jak należy się domyślać, nie tylko sami zajmują się dziećmi, ale i nie kupują materiałów, które dałoby się zakwalifikować jako edukacyjne. Większość wprawdzie przeznaczają część swoich środków na edukację dzieci, ale są to wydatki stosunkowo niskie. Obok nich funkcjonują gospodarstwa domowe (mniej liczne), w których wydatki edukacyjne składają się już na całkiem pokaźne kwoty. Wśród gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne na dzieci w wieku 3-5 lat aż 25% wydaje ponad 236 zł na dziecko miesięcznie, a 5% wydających przeznacza na edukację pojedynczego dziecka kwotę nawet powyżej 487 zł.

Tabela 19. Miesięczne wydatki edukacyjne według poziomu kształcenia (wieku) dziecka

Etap kształcenia	Gospodarstwa domowe, w których są dzieci w odpowiednim wieku		Gospodarstwa domowe, w których są dzieci w odpowiednim wieku i które ponoszą wydatki na ich edukację		
	wydatki (zł)		odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	wydatki (zł)	
	średnia	mediana		średnia	mediana
przedszkole	130,32	50,00	83,28	156,50	73,00
zerówka	48,47	28,56	82,74	58,09	33,33
szkoła podstawowa	64,11	31,00	87,98	72,35	36,95
gimnazjum	67,03	31,00	88,04	75,70	36,50
szkoła ponadgimnazjalna	62,66	34,50	87,98	70,51	40,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Z perspektywy gospodarstw domowych najtańszą formą edukacji okazuje się nauczanie w zerówce – średni wydatek miesięczny jest przy tym większy niż mediana (48 zł w stosunku do 29 zł), co wskazuje, że wydatki średnio są bardzo niskie i ponoszone dość powszechnie w podobnej wysokości (średnia i mediana są mało zróżnicowane). Przeciętnie dla wszystkich rodzin z dziećmi w tym wieku jest to 581 zł rocznie i 697 zł wśród rodzin rejestrujących takie

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

wydatki. Prawdopodobnie wydatki te są nieduże z uwagi na niskie nakłady na materiały i książki edukacyjne oraz brak wydatków na korepetycje i kursy²⁸.

W obu przypadkach, tj. dzieci uczęszczających do placówek przedszkolnych i uczęszczających do zerówek, zasadniczą część edukacyjnych wydatków gospodarstw domowych stanowią opłaty za korzystanie z placówek wychowania przedszkolnego lub tzw. klas zerowych w szkołach. Takie opłaty ponosi stosunkowo niewiele gospodarstw domowych – 35,56% z dziećmi w wieku 3-5 lat i zaledwie 5,41% w wieku 6 lat (przesunięcie dziecka z przedszkola do szkoły redukuje potrzebę wnoszenia opłat); same opłaty zaś są stosunkowo duże – średnio miesięcznie 253 zł za przedszkole i 114 zł za uczęszczanie do placówki nauczania początkowego. Wiążą się one z pokrywaniem kosztów opieki i wyżywienia, a więc wydatków niebędących w gruncie rzeczy edukacyjnymi, lecz nieodłącznymi od tychże. Wychowanie przedszkolne w 2010 r. było słabo upowszechnione, stąd odsetek płacących za nie pozostaje niski. Kształcenie początkowe jest natomiast powszechne (obowiązkowe) i wchodzi w skład gwarantowanego przez państwo kształcenia bezpłatnego – opłaty ponoszą więc tylko ci, którzy decydują się na posyłanie dzieci do placówek niepublicznych. Około 3/4 gospodarstw domowych zakupuje dzieciom w wieku 3-5 lat książki i druki edukacyjne, czyni to także 4/5 gospodarstw z dziećmi w wieku 6 lat. Na te cele wydają przeciętnie około 50 zł (tabela 20).

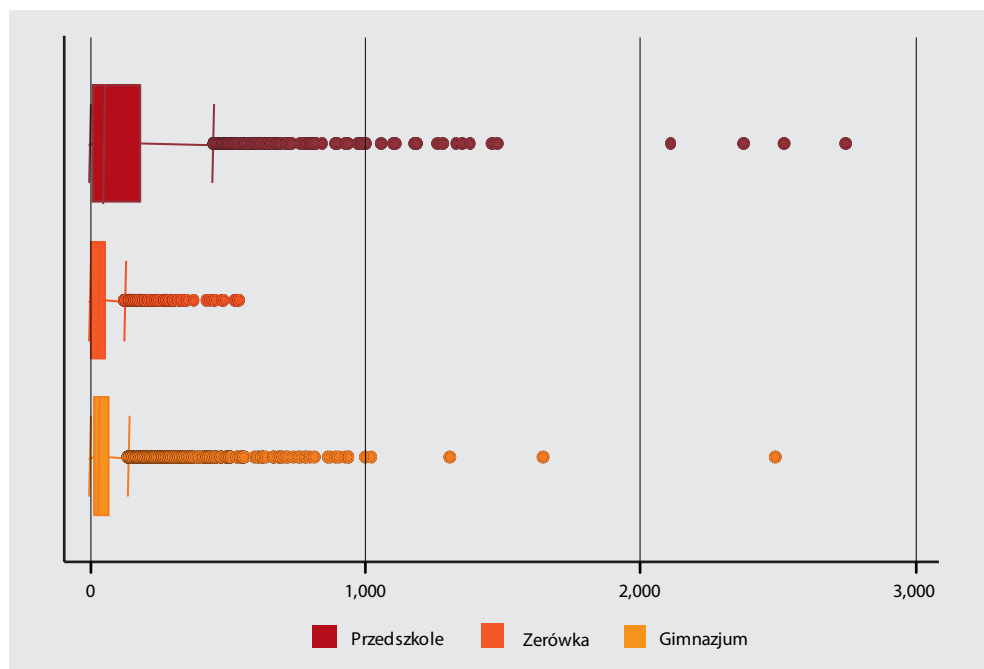
Tabela 20. Składniki wydatków edukacyjnych według poziomu kształcenia (wieku) dziecka

wydatki na jedno dziecko na etapie nauczania	Opłaty			Korepetycje, kursy			Książki, druki edukacyjne, Internet		
	odsetek gospodarstw domowych płacących	wydatki w zł		odsetek gospodarstw domowych płacących	wydatki w zł		odsetek gospodarstw domowych kupujących	wydatki w zł	
		średnia	mediana		średnia	mediana		średnia	mediana
przedszkole	35,56	253,47	208,00	.	.	.	76,98	47,49	36,95
zerówka	5,41	113,85	57,00	.	.	.	81,72	51,06	31,95
szkoła podstawowa	12,59	58,69	25,00	4,89	121,76	80,50	87,02	57,16	32,16
gimnazjum	8,47	74,86	25,90	5,72	144,67	100,00	87,29	58,88	32,55
szkoła ponadgimnazjalna	7,70	71,95	45,00	5,39	163,37	100,00	87,10	54,38	36,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

²⁸ Jest możliwe, że część rodziców dzieci w zerówce ponosi opłaty związane z uczestnictwem ich dzieci w dodatkowych kursach, nie są one jednak możliwe do zidentyfikowania w BBGD.

Rysunek 23. Rozkład wydatków na przedszkola, zerówki i gimnazja

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

W odróżnieniu od nauczania przedszkolnego wydatki związane z edukacją starszych dzieci są średnio biorąc niskie, wahają się miesięcznie od 63 zł do 67 zł, przy czym ok. 12% gospodarstw domowych w ogóle ich nie ponosi. To powoduje, że przeciętny wydatek edukacyjny tych gospodarstw, które na cele edukacyjne wydają własne środki, wynosi ok. 71-76 zł miesięcznie (846-908 zł rocznie). Średnia blisko dwukrotnie wyższa od mediany wskazuje, że większość gospodarstw domowych płaci za kształcenie bardzo niewiele, a nieliczni ponoszą na tyle wysokie wydatki, że istotnie „ciągnie” to średnią w górę. Jest to przede wszystkim efekt opłat za szkołę – wyraźnie silnie zróżnicowany między gospodarstwami domowymi. Takie opłaty ponosi bowiem zaledwie 7,7% dzieci uczęszczających do szkół ponadgimnazjalnych, 8,5% do gimnazjów i 12,6% do szkół podstawowych. Opłaty te wydają się niewysokie, wahają się od 59 zł w szkole podstawowej do 75 zł w gimnazjum (są to zarówno opłaty za szkoły niepubliczne, jak i opłaty wnoszone przez uczniów szkół publicznych o stałym charakterze). Jeszcze mniej gospodarstw domowych zakupuje swoim dzieciom kursy i korepetycje – ok. 5-6%, przy czym jest to wydatek rzędu 122-163 zł w skali miesiąca. Najpowszechniej kupuje się starszym dzie-

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

ciom książki, opłaca Internet, druki edukacyjne. Ich średnia wartość nie była niska: to 54-59 zł miesięcznie. Zaledwie dla 13% dzieci w ogóle nie dokonywano takich zakupów²⁹.

Pomiędzy średnim poziomem wydatków edukacyjnych gospodarstw domowych z dziećmi w szkole podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej nie występują aż tak znaczne różnice, a wśród tych trzech kategorii, nieco więcej wydają rodzice gimnazjalistów, choć i oni rejestrują wydatki edukacyjne średnio mniejsze niż rodzice dzieci w wieku przedszkolnym. Ponadto w każdej z tych kategorii występuje nieco inny rozkład wydatków. Poniższy wykres ilustruje rozkład miesięcznych wydatków w trzech grupach wiekowych: dzieci w wieku przedszkolnym, dzieci w zerówkach i w gimnazjum. Punkty pokazują wartości skrajne, prostokąt jest oparty na 25. decyli i 75. decyli, a linia pionowa w obrębie prostokąta to mediana. Widzimy więc, że rozpiętość wydatków jest największa wśród rodzin z dziećmi w przedszkolach a najmniej zróżnicowane są wydatki edukacyjne dla dzieci w zerówkach. Poziom wydatków na młodzież w szkołach gimnazjalnych jest nieco bardziej zróżnicowany niż na dzieci w zerówkach, ale nie aż w takim stopniu jak wydatki na rzecz przedszkolaków.

4.4.2. Wydatki gospodarstw domowych na edukację przedszkolną

Prywatne wydatki edukacyjne wyraźnie różnią się w przekroju terytorialnym.

Tabela 21. Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w wieku przedszkolnym według województw

Województwo ogółem	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	82.82	1721.37	720
kujawsko-pomorskie	79.29	1539.05	660
lubelskie	73.46	1231.30	576
lubuskie	87.80	1753.11	1208
łódzkie	81.08	2039.88	1531
małopolskie	81.68	1742.95	840
mazowieckie	83.40	3101.07	1350
opolskie	86.36	2176.36	1680
podkarpackie	85.37	1347.31	1200

²⁹ Do omawianych tutaj wydatków edukacyjnych zaliczamy: opłaty za szkoły/przedszkola, opłaty za kursy, korepetycje oraz wydatki na druki, czasopisma, książki edukacyjne i Internet.

WYDATKI GOSPODARSTW DOMOWYCH NA EDUKACJĘ

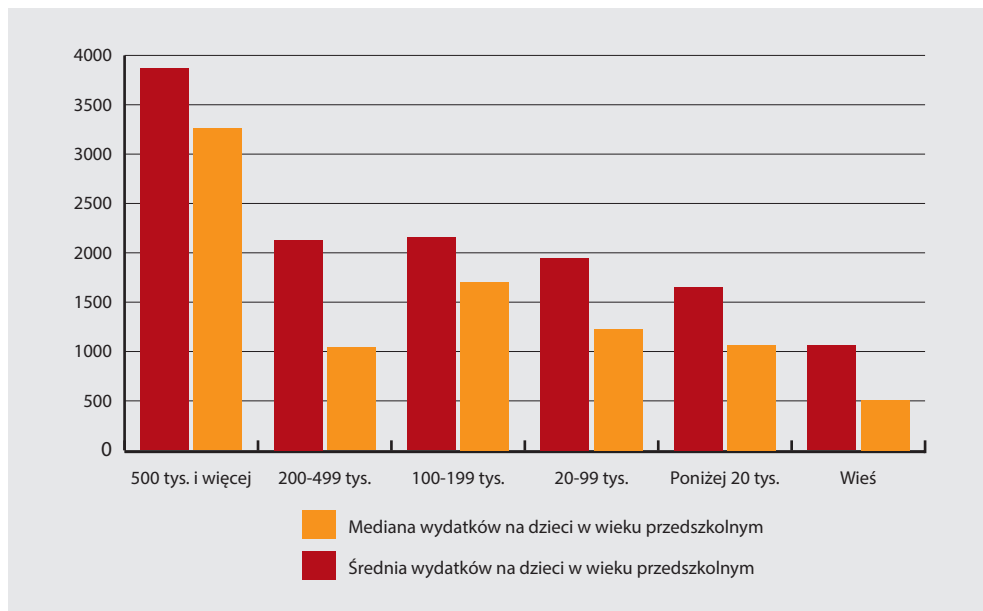
Województwo ogółem	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
podlaskie	81.48	1500.93	600
pomorskie	77.72	2259.32	900
śląskie	85.13	1531.04	840
świętokrzyskie	74.36	1030.08	648
warmińsko-mazurskie	73.83	1592.46	709
wielkopolskie	81.82	1854.28	1239
zachodniopomorskie	83.33	1479.15	588

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Stosunkowo najrzadziej jakiegokolwiek wydatki edukacyjne ponoszą gospodarstwa domowe z dziećmi w wieku przedszkolnym z województwa lubelskiego, warmińsko-mazurskiego, oraz świętokrzyskiego (około 74% rodzin). Proporcjonalnie najwięcej rodzin finansujących tego rodzaju wydatki pochodzi z województwa lubuskiego, opolskiego oraz podkarpackiego. Nieco inaczej wygląda rozkład samych wydatków. Po pierwsze wydatki na edukację przedszkolaków w obrębie województw nie są jednorodne. Największe odchylenia standardowe wskazujące na duże zróżnicowanie występują w województwie mazowieckim, pomorskim oraz łódzkim. Związane to jest zapewne z nierównomiernym poziomem rozwoju tych województw, czyli z wyróżniającymi się ośrodkami wielkomijskimi i odstającymi od nich peryferiami. Z tego względu do porównania użyjemy mediany wydatków. I tak rodziny z województwa opolskiego wydają najwięcej na dzieci w wieku przedszkolnym, co ciekawe w tym województwie również wydatki gmin na przedszkola i ośrodki wychowania przedszkolnego należą do najwyższych w kraju. Najmniej wydają rodziny z lubelskiego, ponad połowa rodzin z dziećmi w wieku przedszkolnym wydaje poniżej 576 zł na cele edukacyjne w ciągu roku.

Duże znacznie mają różnice w poziomie wydatków edukacyjnych na terenach wysoko zurbanizowanych w porównaniu z wiejskimi. Średnie roczne wydatki na dzieci w wieku przedszkolnym w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców są prawie czterokrotnie wyższe niż na wsiach (odpowiednio 3 866 zł i 1 060 zł), a mediana tych wydatków jest nawet 6-krotnie wyższa. Jednocześnie w miastach od 20 tys. do 499 tys. mieszkańców wydatki są dość zbliżone i wahają się na poziomie około 2 tys. rocznie.

Rysunek 24. Wydatki edukacyjne na dzieci w wieku przedszkolnym według wielkości miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Specyfikę wydatków prywatnych w gospodarstwach z dziećmi w wieku przedszkolnym można lepiej poznać poprzez analizę struktury obejmującą łącznie województwa i klasę wielkości miejscowości (z uwagi na objętość, tabela z wynikami została zamieszczona w załączniku nr 3). Najniższą wartość wydatków na edukację przedszkolaka notujemy w gospodarstwach na terenach wiejskich w województwie zachodniopomorskim. W ciągu roku 50% gospodarstw domowych wydało tam na edukację dziecka w wieku przedszkolnym do 386 zł. Podobnie niski poziom wydatków występował we wsiach województw lubelskiego, świętokrzyskiego, małopolskiego. Wśród obszarów wiejskich najwyższą wartość środkową wydatków edukacyjnych występowała w woj. wielkopolskim (mediana 714 zł), podczas gdy średnia arytmetyczna wydatków na terenach wiejskich była najwyższa w woj. mazowieckim, dolnośląskim i śląskim. Jednak te trzy województwa charakteryzowały się dużą rozpiętością wydatków na terenach wiejskich i mediana wydatków zarówno w mazowieckim, jak i dolnośląskim pozostawała na dość niskim poziomie 462 zł i 480 zł.

Z miast poniżej 500 tys. mieszkańców najmniej środków na edukację przedszkolną poświęcają gospodarstwa domowe z województwa świętokrzyskiego (660 zł mediana i średnia 1 206 zł), najwięcej wydają zaś z pomorskiego (2 496 zł mediana i średnia 2 743 zł rocznie) oraz podkarpackiego (1 914 zł mediana, średnia 1 914 zł).

Na dzieci w wieku przedszkolnym mieszkające w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców najczęściej wydawali rodzice pochodzący z Warszawy (3 705 zł mediana i średnia aż 5 130 zł), Krakowa (3 264 zł mediana i 3 308 zł średnia) i Poznania (3 516 zł mediana i 3 147 zł średnia). To zestawienie pokazuje ogromne rozpiętości wydatków nie tylko pomiędzy województwami, ale również w ich obrębie. Należy zaznaczyć, że najniższy, średni wydatek na edukację dziecka w wieku przedszkolnym wynosił 386 zł rocznie na terenach wiejskich w zachodnio-pomorskim, a najwyższy w Warszawie, kształtował się na poziomie prawie dziesięciokrotnie wyższym i wyniósł 3 705 zł.

4.4.3. Wydatki gospodarstw domowych na nauczanie w szkole podstawowej

Nauka w szkole podstawowej generuje mniejsze wydatki edukacyjne niż opieka w przedszkolach. Odsetek gospodarstw domowych ponoszących te wydatki jest jednak, podobnie jak poprzednio, najniższy w woj. lubelskim, zachodniopomorskim oraz podlaskim (tabela 22).

Tabela 22. Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w szkole podstawowej według województw

Województwo	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	90.82	888.02	514
kujawsko-pomorskie	87.38	755.96	422
lubelskie	81.64	784.15	402
lubuskie	88.20	987.49	540
łódzkie	90.60	928.61	456
małopolskie	89.55	788.69	396
mazowieckie	91.18	1164.21	491
opolskie	89.04	758.07	451
podkarpackie	87.92	578.10	289
podlaskie	83.60	706.66	348
pomorskie	86.07	908.96	474
śląskie	86.89	832.85	420
świętokrzyskie	85.05	706.06	388
warmińsko-mazurskie	84.62	768.11	534
wielkopolskie	89.89	877.11	493

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

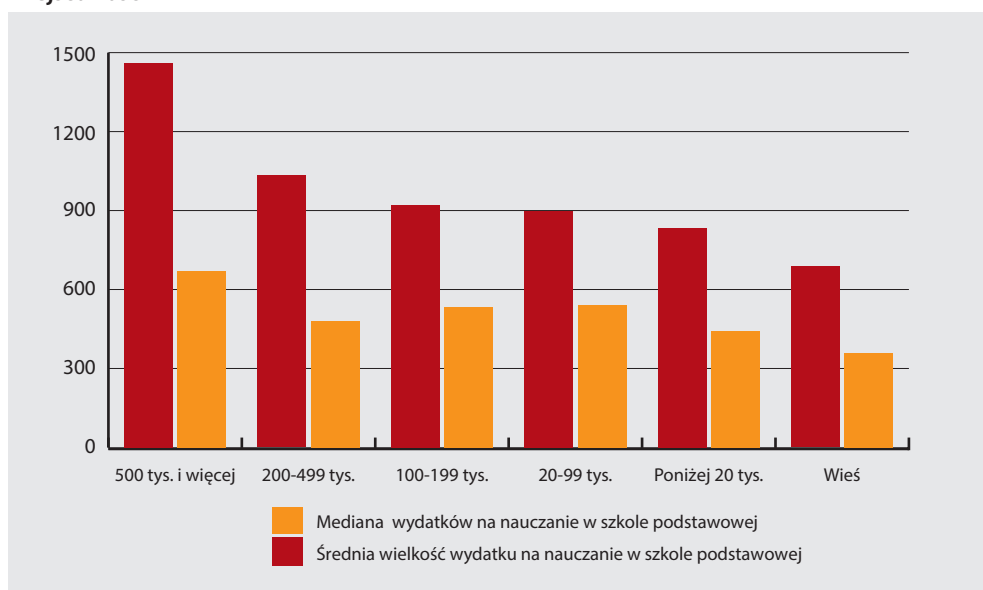
Województwo	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
zachodniopomorskie	84.44	889.42	491

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Średnia wysokość prywatnych, rocznych wydatków na dziecko w szkole podstawowej waha się od 578 zł w woj. podkarpackim do 1 164 zł w woj. mazowieckim. W woj. podkarpackim obserwujemy jednocześnie najniższy poziom mediany wydatków, który wynosi 289 zł. Podczas gdy w woj. mazowieckim z uwagi na bardzo duże zróżnicowanie wydatków wartość środkowa znacznie odbiega od średniej arytmetycznej wydatków i jest niższa niż na przykład w woj. lubuskim (540 zł).

Podobnie jak na dzieci w wieku przedszkolnym, tak i w odniesieniu do wydatków na naukę w szkole podstawowej, najwięcej wydaje się w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (średnio 1 462 zł rocznie), a najmniej we wsiach (średnio 687 zł). Różnice między miastami dużej i średniej wielkości są już mniej zauważalne, choć jak pokazuje rysunek 25., ciągle obecne.

Rysunek 25. Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w szkole podstawowej według wielkości miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Wydatki edukacyjne gospodarstw domowych na terenach wiejskich wynoszą od 448 zł w woj. podkarpackim, do 872 zł w województwie lubuskim. Również w tym województwie obserwujemy najwyższe wydatki w miastach średniej wielkości – wynoszą one 1 054 zł na ucznia (załącznik 4). Wśród najwięcej wydających na cele edukacyjne znalazły się gospodarstwa domowe z Warszawy i Poznania, w których średni roczny wydatek na ucznia wynosił odpowiednio 1 974 zł oraz 1 546 zł. Jednocześnie w tych dwóch miastach wielkość wydatków była najmniej jednorodna, wystąpiły w nich bardzo duże odchylenia standardowe od wartości średniej.

4.4.4. Wydatki gospodarstw domowych na nauczanie w gimnazjum

Średnia wielkość wydatków na dziecko w gimnazjum jest nieco większa niż na dziecko w szkole podstawowej i prawidłowość ta występuje w większości analizowanych województw. Wydatki edukacyjne na dziecko w gimnazjum ponosi od 77% rodzin w woj. świętokrzyskim do 93% rodzin z województwa opolskiego. Ich średnia wielkość waha się od 681 zł w woj. podlaskim do ponad dwukrotnie większej sumy – 1 223 zł w woj. mazowieckim, co przedstawia tabela 23.

Tabela 23. Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w gimnazjum według województw

Województwo	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	91.67	971.05	460
kujawsko-pomorskie	87.87	803.83	404
lubelskie	85.37	759.26	366
lubuskie	85.71	924.91	536
łódzkie	89.80	1016.60	456
małopolskie	90.72	882.88	425
mazowieckie	89.63	1223.87	588
opolskie	93.41	704.67	464
podkarpackie	88.93	751.63	314
podlaskie	84.38	681.64	311
pomorskie	84.02	919.39	458
śląskie	87.44	941.87	449
świętokrzyskie	77.78	707.55	387
warmińsko-mazurskie	87.50	753.17	435

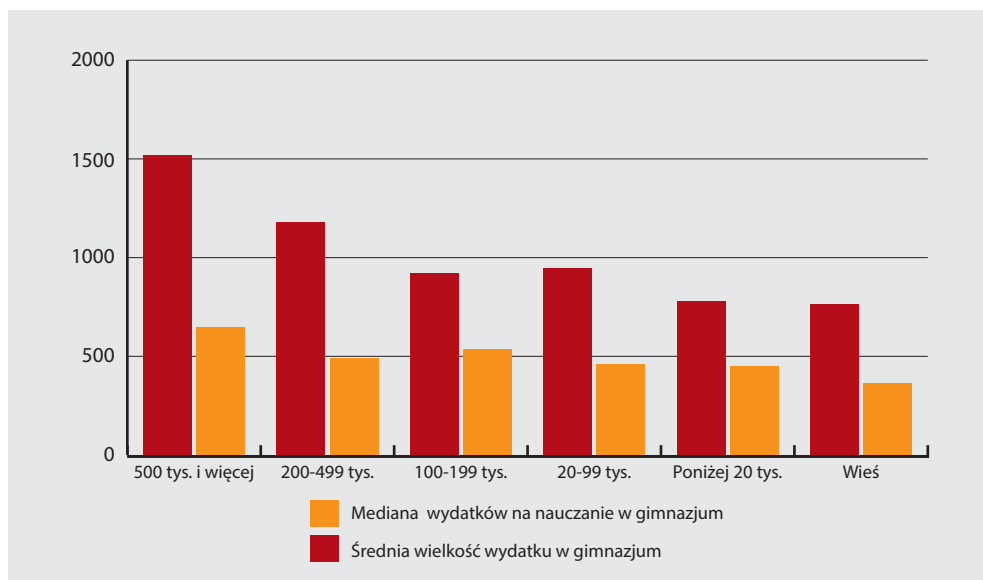
KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Województwo	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wydatków	Mediana wydatków
wielkopolskie	91.67	774.75	428
zachodniopomorskie	83.23	1057.81	472

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Struktura wydatków jest podobna do struktury wydatków na edukację dzieci młodszych, tj. wraz ze wzrostem wielkości miejscowości rośnie średni poziom wydatków edukacyjnych. Jednakże różnice pomiędzy gospodarstwami z terenów wiejskich a małymi miastami do 20 tys. mieszkańców ulegają redukcji.

Rysunek 26. Rozkład wydatków gospodarstw domowych na dziecko w gimnazjum według wielkości miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Jak już zauważyliśmy wcześniej, wydatki edukacyjne na dziecko w gimnazjum są wyższe od wydatków na dzieci w szkole podstawowej. Najniższe wydatki przypadające na dziecko uczęszczające do szkoły podstawowej występowały zazwyczaj na terenach wiejskich, przestaje to być jednak regułą w odniesieniu do wydatków na gimnazjalistę. W obrębie takich województw, jak: opolskie, lubuskie, śląskie – średnia wielkość wydatków na dziecko w szkole

gimnazjalnej na terenach wiejskich przewyższała średnią wielkość wydatków ponoszonych przez gospodarstwa pochodzące z miast poniżej 500 tys. mieszkańców (załącznik 5).

Jednocześnie w wysokości wydatków gospodarstw domowych na jednego gimnazjalistę obserwujemy duże zróżnicowanie wśród jednej klasy wielkości miejscowości zamieszkania. Średnie roczne wydatki edukacyjne na terenach wiejskich wahają się od 611 zł na dziecko w województwie lubelskim, do 1178 zł w województwie opolskim. Wśród rodzin z miast poniżej 500 tys. mieszkańców średnio najczęściej wydają mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego oraz dolnośląskiego, odpowiednio 1180 zł (średnia wartość wydatków) i 1047 zł (średnia wartość wydatków), a najmniej z województwa podlaskiego – tylko 736 zł (średnia wartość) rocznie. Na edukację dziecka – gimnazjalisty z miast powyżej 500 tys. mieszkańców najczęściej wydają mieszkańcy Warszawy (1800 zł) oraz Krakowa (1581 zł), choć tak jak poprzednio, w ramach tych miast występuje duże zróżnicowanie wydatków, co podkreśla wysoka wartość obliczonego dla nich odchylenia standardowego.

4.4.5. Wydatki gospodarstw domowych na nauczanie w szkołach ponadgimnazjalnych

Z analizą wydatków na poziomie ponadgimnazjalnym wiążą się pewne utrudnienia, które nie występowały wcześniej. O ile nauka na etapie szkoły podstawowej i gimnazjum³⁰ jest dość ujednolicona, to przed absolwentami gimnazjum otwierają się możliwości wyboru różnych ścieżek edukacyjnych: od nauki w zasadniczych szkołach zawodowych, technikach, liceach profilowanych, do nauki w liceach ogólnokształcących. Każda z tych form, z uwagi na swoją specyfikę, generuje innego rodzaju wydatki edukacyjne, które niestety z uwagi na brak szczegółowego zróżnicowania tego rodzaju wydatków w BBGD, nie mogą być zidentyfikowane i poddane analizie. Drugie utrudnienie wynika ze wspomnianej już wcześniej specyfiki definicji członka gospodarstwa domowego w BBGD. Z uwagi na fakt wykluczenia z grona członków gospodarstwa domowego osób, które ukończyły 15. rok życia i są nieobecne w gospodarstwie z powodu nauki, wydatki edukacyjne na naukę w szkołach ponadgimnazjalnych są niedoszacowane. Po raz kolejny zauważamy więc konieczność przeprowadzenia badań w oparciu o metodologię i narzędzia lepiej dostosowane do specyfiki naszego problemu badawczego, w celu pełnej identyfikacji nakładów edukacyjnych i ich źródeł.

³⁰ Jedynie dzieci uczące się w szkołach specjalnych wymagają ponoszenia dodatkowych niestandardowych wydatków edukacyjnych.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

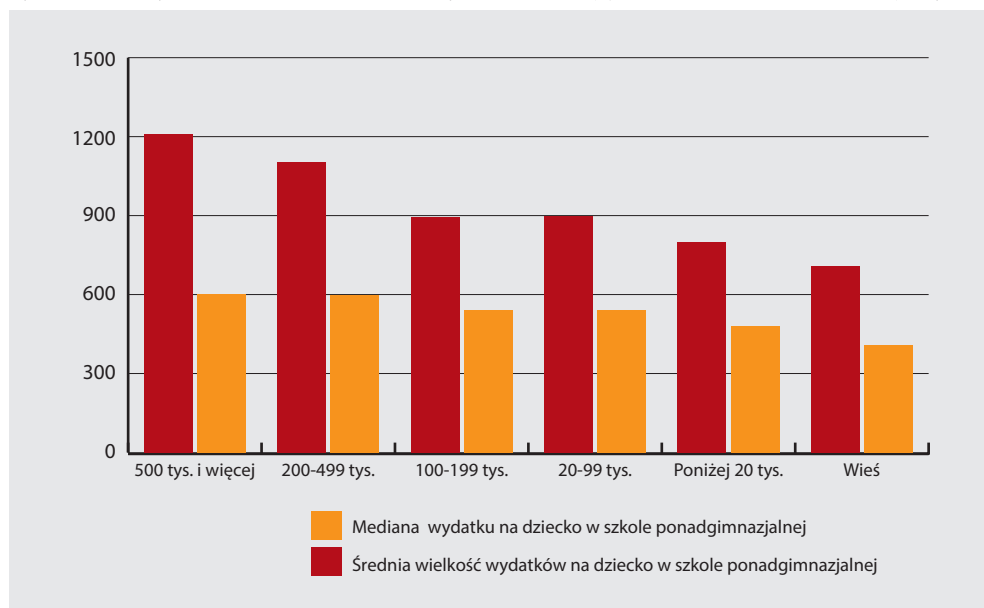
Tabela 24. Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w szkole ponadgimnazjalnej według województw

Województwo	Odsetek gospodarstw domowych wydających na cele edukacyjne	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	88.42	862.71	540.00
kujawsko-pomorskie	88.05	718.25	467.40
lubelskie	87.67	805.06	480.00
lubuskie	86.49	629.69	396.00
łódzkie	87.59	1054.59	539.88
małopolskie	86.56	770.15	468.00
mazowieckie	90.60	1199.27	593.52
opolskie	91.73	754.80	480.00
podkarpackie	90.24	662.77	384.00
podlaskie	92.86	859.35	474.00
pomorskie	84.96	831.91	480.00
śląskie	88.97	840.34	507.00
świętokrzyskie	80.75	714.73	396.00
warmińsko-mazurskie	88.27	804.73	540.00
wielkopolskie	88.43	664.72	432.00
zachodniopomorskie	81.36	902.45	480.00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Kształcenie dziecka w szkole ponadgimnazjalnej jest stosunkowo najbardziej kosztowne - średni roczny wydatek edukacyjny z tego tytułu w gospodarstwach domowych w woj. mazowieckim sięga 1 199 zł, (mediana wydatków 593 zł) i woj. łódzkim, gdzie wynosi 1 054 zł (mediana 539 zł). Najmniejsze i jednocześnie najrzadziej ponoszone wydatki spotyka się w woj. świętokrzyskim, chociaż z uwagi na przedstawione powyżej zastrzeżenia, powinniśmy kierować się w ocenie ostrożnością, gdyż dość prawdopodobne, że w tym województwie występuje większa część nieuwzględnionych wydatków z tytułu nauki młodzieży poza stałym miejscem zamieszkania.

Rysunek 27. Wydatki gospodarstw domowych na edukację na poziomie ponadgimnazjalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Gospodarstwa domowe z największych miast liczących ponad 500 tys. mieszkańców, podobnie jak i w przypadku młodszych dzieci, są tymi, które najwięcej wydają na naukę dziecka w szkołach ponadgimnazjalnych (rysunek 27), choć należy zauważyć, że różnica między nimi a gospodarstwami domowymi łożącymi na edukację dzieci w wieku ponadgimnazjalnym w miastach od 200 do 499 tys. mieszkańców jest bardzo mała, niemalże identyczna (mediana wydatków wynosi odpowiednio 601 zł i 600 zł). Podobnie też, jak w przypadku młodszych dzieci, wydatki na edukację gospodarstw domowych z terenów wiejskich są najniższe, chociaż to te gospodarstwa dodatkowo najczęściej wydają na utrzymanie uczących się dzieci poza domem (około 3% wszystkich gospodarstw domowych z terenów wiejskich ponosi takie wydatki).

Z analizy szczegółowej struktury wydatków na dziecko w szkole ponadgimnazjalnej według klasy miejscowości i województwa (załącznik 6.) wynika po pierwsze, że w przypadku kształcenia ponadgimnazjalnego gospodarstwa domowe stosunkowo powszechnie ponoszą wydatki na cele edukacyjne. Wyjątkiem jest relatywnie mniejszy, bo 74% udział gospodarstw domowych posiadających takie kształcące się dzieci z terenów wiejskich województwa zachodniopomorskiego i 76% województwa świętokrzyskiego, podczas kiedy na wsi w województwach opolskim i podlaskim na edukację w okresie ponadgimnazjalnym łoży ponad

90% i blisko tyle samo w województwie mazowieckim. W miastach, także w tych mniejszych, wydatki edukacyjne również stosunkowo często są dokonywane - w ponad 90% gospodarstw domowych pochodzących z miast, w których jest dziecko w wieku ponadgimnazjalnym, a w niektórych przypadkach udział gospodarstw domowych z tymi wydatkami przekracza nawet 95%. Dotyczy to Łodzi, Warszawy i miast woj. podlaskiego.

Po drugie, średnie wydatki są - w ujęciu przestrzennym - silnie zróżnicowane i to często na terenie tego samego województwa, np. w dolnośląskim na wsi średni wydatek edukacyjny na dziecko w wieku ponadgimnazjalnym wynosił 560 zł, podczas kiedy we Wrocławiu sięgał 1 035 zł. Najwyższe wydatki w związku z kształceniem się dzieci odnotowano w Warszawie (1 469 zł) i miastach województwa mazowieckiego poza Warszawą (1 260 zł) oraz w Łodzi (1 263 zł) i w pozostałych miastach woj. łódzkiego (1 303 zł). Najniższe, przeciętne wydatki odnotowano - poza wspomnianymi niskimi wydatkami na wsi w woj. dolnośląskim - na terenach wiejskich w woj. wielkopolskim, podkarpackimi, kujawsko-pomorskim.

Po trzecie, z uwagi na dużą rozpiętość pomiędzy medianą a średnią wielkością wydatków należy sądzić, że nakłady gospodarstw na naukę dzieci w wieku ponadgimnazjalnym są silnie zróżnicowane zwłaszcza w obrębie miast, przede wszystkim największych.

4.5. Zróżnicowanie prywatnych wydatków na edukację

Wydatki na edukację dzieci różnią się nie tylko ze względu na poziom kształcenia, ale przede wszystkim ze względu na cechy gospodarstw domowych. Do kluczowych należą te, które powodują powstawanie (silnego) ograniczenia budżetowego, jak i te, które powodują, że w różny sposób jest postrzegana użyteczność wydatków edukacyjnych. Wydaje się, że pierwszeństwo w stanowieniu ograniczenia budżetowego mają poziom dochodów, zwłaszcza per capita oraz gwarancja ich stabilności. Można tę gwarancję przybliżyć - choć w niedoskonały sposób - przez charakterystykę źródeł utrzymania. Również występowanie w gospodarstwie dwojga opiekunów dziecka stanowi pewną ochronę przed ryzykiem zmniejszenia ograniczenia budżetowego, nawet wówczas, kiedy tylko jeden z opiekunów pracuje, ponieważ drugi ma możliwość lepszej (i efektywniejszej, zmniejszającej koszty) obsługi gospodarstwa domowego. Z kolei wysokość dochodów w per capita mówi o zdolności do zaspakajania różnych potrzeb dziecka i pozostałych członków rodziny. Z drugiej strony pewną moc wyjaśniającą może mieć też dochód łączny, który jest decydujący dla pokrycia pewnych, stałych kosztów występujących w gospodarstwie, głównie w postaci opłat za mieszkanie i pochodnych. Większa liczba dzieci z kolei sprzyja wprawdzie obniżeniu dochodu per capita, ale może też pozwalać na wspólne użytkowanie niektórych dóbr o przeznaczeniu edukacyjnym.

Osobną determinantą wydatków przeznaczonych na cele edukacyjne może być ocena ich użyteczności – wysoki poziom wykształcenia rodziców/opiekunów może tworzyć przesłanki do lepszego rozumienia znaczenia edukacji w rozwoju dziecka i doceniania edukacji jako czynnika tworzącego warunki do zajmowania w przyszłości wysokiej pozycji społecznej i satysfakcjonującej pozycji na rynku pracy oraz uzyskiwania wysokich dochodów. Aspiracje co do wykształcenia dzieci i ich późniejszych ról społecznych i zawodowych zależą od poziomu wykształcenia rodziców, ale także od szerszego kontekstu ich sytuacji, w tym również własnej pozycji zawodowej i społecznej rodziców/opiekunów. BBGD pozwalają zidentyfikować jedynie ich wykształcenie. Do pewnego stopnia także główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego może wskazywać na ich osobistą pozycję społeczną i zawodową.

Użyteczność wydatków edukacyjnych może wynikać nie tylko z aspiracji rodziców/opiekunów oraz przyswojonych przez ich dzieci, lecz także z cech funkcjonowania systemu oświaty. Bardzo dobre publiczne placówki oświatowe, dostępne, wyposażone we wszystko, co jest potrzebne w procesie edukacji i opieki na danym etapie rozwoju dziecka, zapewniające kształcenie dostosowane do potrzeb dzieci i oczekiwań ich rodziców/opiekunów ograniczałyby skłonność do ponoszenia wydatków prywatnych na cele edukacyjne. Im więcej niedopasowań do potrzeb dzieci i młodzieży w działalności systemu oświaty, im więcej deficytów w dostarczaniu oczekiwanych usług edukacyjnych pod względem ich ilości, jakości i struktury, tym większa skłonność do ich pomniejszania poprzez wydatki prywatne. Wydatki te mogą zarówno tworzyć podstawy do pełniejszego korzystania z oferty publicznych placówek oświatowych (np. poprzez posiadanie odpowiedniego wyposażenia szkolnego), jak i do jej uzupełniania (poprzez korzystanie z usług niepublicznych). BBGD nie dostarcza wprost żadnych zmiennych mogących odzwierciedlać użyteczność edukacyjnych wydatków powodowaną stopniem niezaspokojenia potrzeb w tym zakresie. Jedyne co można uczynić, to wykorzystać zmienne terytorialne, które – być może – wskażą terytorialne różnice w ponoszeniu prywatnych wydatków edukacyjnych. Jednak takie różnice, jeśli występują, odzwierciedlać będą wiele innych czynników, np. stopień rozwoju rynku edukacyjnego (poza sektorem publicznym), czy wzorce kształcenia dominujące na danym terenie.

4.5.1. Liczba dzieci i opiekunów

Wydatki na edukację dziecka są tym większe, im z mniej licznej rodziny się ono wywodzi. Jeśli ma dwoje opiekunów i jest jedynakiem (ew. jego rodzeństwo jest już dorosłe), to średni miesięczny wydatek na jego potrzeby edukacyjne sięga nawet 136 zł (1 630 zł rocznie), jeśli jednak jego uczące się rodzeństwo liczy trzy osoby lub więcej, wydatek spada do 43 zł (515,1 zł rocznie). Na niekorzyść nakładów edukacyjnych działa też samotność opiekuna – mając jedno

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

dziecko przeznacza na jego edukację 130 zł (nieco mniej niż w przypadku dwojga opiekunów, bo 1 556 zł w skali roku), ale posiadając czworo lub więcej dzieci, wydaje zaledwie 19 zł (tylko 183 zł przez cały rok), czyli ponad dwukrotnie mniej niż wówczas, kiedy taką liczbą dzieci opiekują się dwie osoby. Co ważniejsze, w rodzinach z tylko jednym opiekunem i z licznym potomstwem uczącym się sytuacja jest szczególnie i dość jednorodnie zła, rozpiętości między średnią a medianą pozostają niewielkie. Natomiast tam, gdzie jeden rodzic ma pod opieką mniejszą liczbę dzieci w wieku szkolnym, sytuacja bywa bardzo zróżnicowana, bardziej niż w analogicznej, co do liczby dzieci, rodzinie z dwojgiem opiekunów (por. tabela 25).

Tabela 25. Miesięczne wydatki edukacyjne na rzecz dzieci w wieku 3-18 lat według liczby dzieci i liczby rodziców/opiekunów (bez kosztów utrzymania poza domem)

Liczba dzieci w wieku 3-18 lat w gospodarstwie domowym	Odsetek gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
gospodarstwa z 2 opiekunów dziecka			
1 dziecko	77,96	135,85,	68,00
2 dzieci	87,70	105,27	49,50
3 dzieci	88,49	67,21	29,67
4 i więcej dzieci	87,30	42,98	19,67
gospodarstwa z jednym rodzicem/opiekunem			
1 dziecko	74,94	129,64	66,00
2 dzieci	81,52	90,23	37,45
3 dzieci	77,27	49,64	21,30
4 i więcej dzieci	75,00	18,61	15,25
Inne	71,51	77,14	49,00

*W kategorii 1 rodzic czworo i więcej dzieci znajduje się wyłącznie 9 obserwacji, z uwagi na tak małą liczbę obserwacji wynik dla tej grupy należy traktować z ostrożnością

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Najmniej wydają na edukację rodziny wielodzietne – z więcej niż trójką dzieci. Średnioroczny wydatek na dziecko w takich rodzinach jest ponad trzykrotnie mniejszy niż w gospodarstwach jedynaków (434 zł). Trzeba jednak pamiętać, że w gospodarstwach wielodzietnych

może dochodzić do wspólnego użytkowania pewnych dóbr edukacyjnych i ich przekazywania w obrębie rodzeństwa. W związku z tym, niższe wydatki na dziecko nie muszą oznaczać dokładnie proporcjonalnego ograniczenia dostępu dzieci z tych rodzin do niektórych dóbr edukacyjnych, np. książek czy czasopism edukacyjnych.

Zwraca uwagę, że liczba dzieci – nawet po uwzględnieniu różnic powodowanych tym, że mają lub nie mają dwojga rodziców/opiekunów - w dość małym stopniu wpływa na częstotliwość pojawiania się wydatków edukacyjnych. Za to powoduje bardzo duże rozpiętości ich wysokości. W gospodarstwach z dwojgiem rodziców/opiekunów sięgają one 3,1 razy a w gospodarstwach, w których jest tylko jeden rodzic/opiekun niemal 7 razy.

4.5.2. Wykształcenie opiekunów

Wydatki na edukację dzieci są tym częściej ponoszone, im wyższym wykształceniem legitymują się rodzice/opiekunowie dziecka w wieku 3-18 lat. Zaledwie w 8,6% gospodarstw domowych nie wydaje się nic na edukację w przeciętnym miesiącu, o ile obydwójce opiekunowie mają wyższe wykształcenie. W odróżnieniu, brak wydatków o przeznaczeniu edukacyjnym występuje w 28,2% gospodarstw, w których obydwójce opiekunowie mają wykształcenie poniżej średniego. Zarazem wysokość wydatku dodatnio zależy od wykształcenia opiekunów. W gospodarstwach, w których obydwójce mają wyższe wykształcenie, wynosi on prawie 180 zł miesięcznie (2 158 zł rocznie), a w gospodarstwach, w których rodzice/opiekunowie nie osiągnęli wykształcenia średniego niemal 3 razy mniej – 64 zł (766 zł rocznie).

Tabela 26. Miesięczne wydatki edukacyjne na rzecz dzieci w wieku 3-18 lat według poziomu wykształcenia rodziców/opiekunów dziecka (bez kosztów utrzymania poza domem)

Wykształcenie rodziców/ opiekunów	Odsetek gospodarstw wydających na edukację dzieci	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
gospodarstwa z dwojgiem opiekunów dziecka			
obydwoje wyższe	91,41	179,79	89,50
jedno wyższe, drugie średnie	90,01	134,36	70,00
jedno wyższe, drugie mniej niż średnie	87,34	95,53	59,00
obydwoje średnie	83,56	99,65	54,99
jedno średnie, drugie mniej niż średnie	80,02	78,37	49,00
obydwoje mniej niż średnie	71,77	63,81	40,00

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Wykształcenie rodziców/ opiekunów	Odsetek gospodarstw wydających na edukację dzieci	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
Gospodarstwa z jednym rodzicem/opiekunem			
wyższe	89,00	136,47	71,20
średnie	78,58	83,94	52,50
mniej niż średnie	60,87	64,15	40,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Ponoszenie wydatków edukacyjnych występowało najrzadziej w gospodarstwach domowych, w których opiekunowie legitymowali się niskim wykształceniem lub/i samotnie wychowywali dzieci – w 39,1% gospodarstw domowych, w których jedynym opiekunem dziecka była osoba z wykształceniem poniżej średniego, w przeciętnym miesiącu w ogóle nie wykazano wydatków edukacyjnych. Wydatki edukacyjne w gospodarstwach domowych samotnych opiekunów z wyższym wykształceniem pojawiały się prawie równie często, jak w gospodarstwach z dwojgiem opiekunów, ale ich średnia wysokość pozostawała wyraźnie niższa (aż o 43 zł miesięcznie, czyli o 516 zł rocznie).

Dzieci z gospodarstw domowych z dwojgiem rodziców legitymujących się wyższym wykształceniem znajdowały się – pod względem wydatków kierowanych na ich edukację – w stosunkowo uprzywilejowanej pozycji, zwłaszcza w stosunku do tych, którzy mieli jednego rodzica/opiekuna z wykształceniem niższym niż średnie. Wydatek na rzecz ich edukacji pojawiał się 1,5 razy częściej i był 2,8 razy wyższy.

4.5.3. Źródło dochodów gospodarstwa domowego

Gospodarstwami domowymi najczęściej i najwięcej wydającymi na edukację swoich dzieci są gospodarstwa utrzymujące się z własności – aż 92% z nich w przeciętnym miesiącu finansuje cele edukacyjne dzieci i to w kwocie stosunkowo wysokiej 109 zł (roczny wydatek wynosi średnio 1 304 zł)³¹. Niemal równie często i dużo przeznaczają na edukację dzieci gospodarstwa utrzymujące się z pracy na własny rachunek poza rolnictwem – w przeciętnym miesiącu edukacyjne wydatki na poziomie 119 zł (1 423 zł rocznie) odnotowuje się w 88% takich gospodarstw. Pracownicy najemni posiadający dzieci w wieku 3-18 lat w średnim miesiącu przeznaczają na ich edukację blisko 100 zł (1 196 zł rocznie) w 80,2% gospodarstw domowych. Rów-

³¹ Z uwagi na relatywnie małą liczbę obserwacji (n=12) powinniśmy jednak tę kategorię traktować z pewną ostrożnością.

niez rolnicy relatywnie często ponoszą wydatki na edukację dzieci – w 75,9% gospodarstw, ale ich kwota jest wyraźnie niższa – 63 zł (750 zł rocznie). To tylko o 4 zł więcej niż wydają na edukację dzieci bezrobotni utrzymujący się z zasiłku. Inna sprawa, że w gospodarstwach osób bezrobotnych, utrzymujących się z zasiłku tylko 63,2% w ogóle przeznaczyło jakąś kwotę na edukację dzieci.

Stosunkowo najrzadziej i w najmniejszej wysokości finansują cele edukacyjne osoby utrzymujące się ze świadczeń społecznych, nie licząc zasiłków dla bezrobotnych, rent i emerytur (w 58% takich gospodarstw odnotowano wydatki miesięczne w wysokości zaledwie na poziomie 49 zł). W przeważającej części takim dochodem pochodzącym ze świadczeń są zasiłki pomocy społecznej przyznawane osobom w szczególnie trudnej sytuacji materialnej. Nie dziwi więc niska partycypacja tych gospodarstw w finansowaniu edukacji dzieci. Już stosunkowo częściej wydatki edukacyjne pojawiają się w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów (w 68,5%) i ich wysokość także jest wyższa (72 zł, czyli nawet więcej niż w gospodarstwach rolników). Najsilniej zróżnicowane są wydatki wewnątrz grupy osób utrzymujących się z kapitału i z działalności na własny rachunek poza rolnictwem, co może wskazywać na wewnętrzną polaryzację tej grupy, również ze względu na ich zamożność. Najmniejsze różnice wydatków edukacyjnych pojawiają się w gospodarstwach domowych utrzymujących się z zasiłku dla bezrobotnych oraz z emerytur i rent (tabela 27).

Tabela 27. Miesięczne wydatki edukacyjne na rzecz dzieci w wieku 3-18 lat (bez kosztów utrzymania poza domem) według głównego źródła dochodów gospodarstwa domowego

Wykształcenie rodziców/opiekunów	Odsetek gospodarstw wydających na edukację dzieci	Wydatki w zł	
		średnia	mediana
praca najemna	80,20	99,69	53,33
działalność na rachunek własny poza rolnictwem	87,89	118,56	60,00
działalność na rachunek własny w rolnictwie	75,93	62,53	36,76
emerytura /renta	68,46	72,34	49,00
dochody z własności	91,67	108,66	45,00
zasiłek dla bezrobotnych	63,16	58,81	45,00
pozostałe świadczenia społeczne	57,19	49,08	26,00
inne	70,00	81,85	35,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Pomiędzy gospodarstwami domowymi czerpiącymi podstawowe dochody z własności a żyjącymi głównie z zasiłków pomocy społecznej utrzymuje się niemal przepaść. Te drugie opłacają edukację swoich dzieci 1,6 razy rzadziej a nawet jeśli to robią, to wydają na nią 2,2 razy mniej.

4.5.4. Wysokość dochodów gospodarstwa domowego

Poziom wydatków gospodarstwa domowego na różnorodne dobra i usługi jest uzależniony od wysokości dochodów, jakimi to gospodarstwo dysponuje. Z uwagi na prawnie zagwarantowany, bezpłatny dostęp do edukacji w Polsce, wydatki na edukację są w pewnym zakresie wydatkami dodatkowymi, niekoniecznymi, by dziecko podjęło naukę (wyjątkiem w tym zakresie jest przedszkole a także – nie analizowane w tej pracy - studia). Nie dziwi więc, że wydatki te są zatem stosunkowo niewielkie, stanowią tylko około 4% wszystkich wydatków gospodarstw domowych. Jak pokazują dane z BBGD (tabela 28), rola wydatków ponoszonych bezpośrednio przez gospodarstwa domowe nie może być jednak bagatelizowana. Bez względu na to, czy wydatki te sprzyjają pełniejszemu korzystaniu z publicznej oferty edukacyjnej, czy ją dopełniają lub wręcz zastępują (w formie edukacji w placówkach niepublicznych), stają się czynnikiem różnicującym możliwości kształcenia w różnych grupach społecznych. Zależność wydatków edukacyjnych od dochodów uwidacznia rolę ograniczenia budżetowego w różnicowaniu warunków kształcenia dzieci i młodzieży.

Im zamożniejsze są gospodarstwa domowe, tym wydatki na edukację dzieci są w nich częstsze i wyższe. Nieco bardziej różnicuje wydatki edukacyjne dochód rozporządzalny na osobę niż całkowity – czego należało się spodziewać – ale nie są to duże rozbieżności. Gospodarstwa należące do najzamożniejszych (4. kwartył licząc dochody na jedną osobę), wydają miesięcznie niemal 150 zł (1 795 zł rocznie), należące zaś do relatywnie niezamożnych (1 kwartył) zaledwie 53 zł (635 zł rocznie). Zarazem największe zróżnicowanie wydatków występuje w gospodarstwach najzamożniejszego kwartyła.

Tabela 28. Miesięczne wydatki edukacyjne na rzecz dzieci w wieku 3-18 lat (bez kosztów utrzymania poza domem) według wysokości dochodów w gospodarstwie domowym

Wykształcenie rodziców/ opiekunów	Odsetek gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne średnia	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
Dochód rozporządzalny gospodarstwa domowego			
1 kwartył <2500 zł	67,33	63,66	40,50

WYDATKI GOSPODARSTW DOMOWYCH NA EDUKACJĘ

Wykształcenie rodziców/ opiekunów	Odsetek gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne średnia	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
2 kwartył<3509 zł	77,99	78,44	47,00
3 kwartył<4980 zł	84,70	97,41	55,29
4 kwartył	87,51	136,60	64,20
Dochód rozporządzalny gospodarstwa domowego w przeliczeniu na jedną osobę			
1 kwartył < 606,15 zł	70,12	52,93	30,00
2 kwartył<879,4 zł	77,51	73,75	45,97
3 kwartył<1264,0 zł	82,22	98,93	56,50
4 kwartył	86,52	149,57	72,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Różnice wydatków edukacyjnych powodowane zamożnością są poważne. Po pierwsze, edukacyjne wydatki pojawiają się każdego miesiąca niemal aż o 20 punktów procentowych częściej w gospodarstwach domowych, jeśli te gospodarstwa należą do ¼ najzamożniejszych w porównaniu do ¼ najuboższych, licząc łącznie dochody tych gospodarstw i o 16,5 pkt. procentowego częściej, jeśli ich zamożność jest liczona dochodem per capita. Po drugie, w gospodarstwach najzamożniejszych – patrząc z perspektywy ich łącznego dochodu – średni wydatek edukacyjny jest 2,1 razy wyższy, a gdy bierzemy pod uwagę dochód per capita, nawet 2,8 razy wyższy.

4.5.5. Miejsce zamieszkania

Miejsce zamieszkania słabo różnicuje częstotliwość wydatków na edukację – wyróżniają się pozytywnie duże, liczące ponad 500 tys. mieszkańców miasta i negatywnie wsie (różnica odsetka dzieci, na które poniesiono wydatek wynosi między nimi tylko 17%). Głębsze różnice powstają ze względu na wysokość wydatków – w dużych miastach sięgają one średnio w tych gospodarstwach, gdzie się je ponosi – 170 zł, na wsi tylko 71 zł (różnica 2,4 razy).

Tabela 29. Miesięczne wydatki edukacyjne na rzecz dzieci w wieku 3-18 lat (bez kosztów utrzymania poza domem) według miejsca zamieszkania

Typ miejsca zamieszkania	Odsetek gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
miasto liczące 500 tys. i więcej mieszkańców	87,58	170,01	74,83
miasto liczące 200-499 tys. mieszkańców	83,56	112,22	56,00
miasto liczące 100-199 tys. mieszkańców	80,81	102,99	57,63
miasto liczące 20-99 tys. mieszkańców	83,08	98,58	55,00
miasto mniej niż 20 tys. mieszkańców	80,87	87,09	50,00
wieś	74,83	71,03	42,34

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

W przekroju regionalnym różnice częstotliwości pokrywania wydatków na edukację dzieci ze środków własnych gospodarstw domowych wynoszą zaledwie 15% (por. tabela 30.). Przeciętna wysokość wydatków jest zróżnicowana bardziej: od niespełna 70 zł w świętokrzyskim do 142 zł w mazowieckim (tj. około dwukrotnie).

W ujęciu regionalnym odgrywają rolę wszystkie inne czynniki różnicujące prywatne wydatki edukacyjne – zamożność (wysokość i źródło dochodów), wykształcenie opiekunów, liczba dzieci, odsetek gospodarstw z dziećmi i z jednym opiekunem, charakter sieci osiedleńczej, które nie są jednakowe w różnych województwach. Tym samym różnice prywatnych wydatków edukacyjnych nie muszą – choć mogą – wynikać z różnic cech funkcjonowania systemu oświaty i adekwatności tegoż do lokalnie istniejących potrzeb edukacyjnych.

Tabela 30. Miesięczne wydatki edukacyjne na rzecz dzieci w wieku 3-18 lat (bez kosztów utrzymania poza domem) według miejsca zamieszkania

Typ miejsca zamieszkania	Odsetek gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
dolnośląskie	79,51	94,03	54,90
kujawsko-pomorskie	78,79	84,19	46,66
lubelskie	75,98	77,46	45,00
lubuskie	76,84	94,80	54,70

WYDATKI GOSPODARSTW DOMOWYCH NA EDUKACJĘ

Typ miejsca zamieszkania	Odsetek gospodarstw ponoszących wydatki edukacyjne	Wydatki miesięczne w zł	
		średnia	mediana
łódzkie	80,92	108,52	55,06
małopolskie	78,72	89,42	50,00
mazowieckie	82,16	142,53	61,00
opolskie	82,38	93,99	50,78
podkarpackie	80,58	72,18	40,00
podlaskie	77,20	77,87	48,79
pomorskie	78,26	104,61	55,01
śląskie	79,80	88,66	53,33
świętokrzyskie	71,03	69,96	47,33
warmińsko-mazurskie	76,29	80,62	50,00
wielkopolskie	79,11	87,24	50,00
zachodniopomorskie	74,26	94,39	52,46

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.

Połączenie typów zamieszkiwanych miejscowości z przekrojem wojewódzkim bardziej identyfikuje miejsca, w których obserwuje się zdecydowanie mniejszą partycypację gospodarstw domowych w wydatkach na edukację dzieci. Najmniejszy odsetek wydających na edukację występował na wsi – nie tylko w województwie świętokrzyskim, ale i w zachodniopomorskim (65,6%-66,6%). Najczęściej edukacyjne wydatki na dzieci ponoszą gospodarstwa domowe Poznania, Łodzi i innych miast z terenu województwa łódzkiego oraz opolskiego (pomiędzy 86% a 88%). Najwyższe, przeciętne wydatki występują jednak w Warszawie (220 zł miesięcznie) a dopiero potem w Łodzi, Krakowie, Poznaniu (141-148 zł). Najniższe na wsi w województwie podkarpackim (58 zł) a następnie również na wsi w woj. opolskim, świętokrzyskim i podlaskim (6-62 zł).

4.6. Determinanty prywatnych wydatków edukacyjnych

Statystyki opisowe wskazują na znaczne zróżnicowanie wydatków edukacyjnych pomiędzy gospodarstwami domowymi – w zależności od posiadanych przez nie cech i ich lokalizacji. Różnice te okazują się szczególnie silne w zależności od liczby dzieci w gospodarstwie domowym, w mniejszym stopniu od wysokości dochodów i wykształcenia rodziców/opiekunów.

Metody te jednak nie pozwalają na opisanie wzajemnych relacji poszczególnych cech i zbadanie zależności pomiędzy tymi cechami a wielkością wydatków edukacyjnych, czy choćby samym faktem ich ponoszenia. Do zbadania, czy zależności takie zachodzą, jaki jest ich kierunek oraz siła oddziaływania, wykorzystamy analizę regresji. W przypadku analizy wpływu cech gospodarstw domowych na wielkość wydatków edukacyjnych posłużymy się metodą regresji liniowej, do oceny wpływu poszczególnych charakterystyk na to, czy wydatki zostały poniesione, czy nie, wykorzystamy regresję logistyczną³².

Użyjemy trzech modeli. W Modelu 1 wyjaśniamy wielkość wydatków edukacyjnych na dziecko w gospodarstwach domowych z dziećmi w wieku 3-18, w Modelu 2 – wielkość wydatków edukacyjnych w gospodarstwach domowych z dziećmi w wieku 3-18, ale tylko tych, które te wydatki ponoszą. W Modelu 3 zmienna wyjaśniana jest zmienną binarną i przyjmuje wartość „jeden” dla gospodarstw domowych z dziećmi w wieku 3-18, które ponosiły jakiegokolwiek wydatki edukacyjne i wartość „zero” dla gospodarstw, które tych wydatków nie ponosiły. Z uwagi na powyższe zdefiniowanie liczba obserwacji wykorzystanych w Modelu 1 i 3 jest taka sama i wynosi 13 269 gospodarstw, w Modelu 2 opieramy nasze wyliczenia na próbie tylko 11 503 gospodarstw domowych, tj. wyłącznie tych, które ponosiły wydatki na edukację dzieci.

Wśród zmiennych wyjaśniających czyli mogących mieć wpływ na fakt ponoszenia wydatków edukacyjnych w gospodarstwach z dziećmi w wieku 3-18 i ich poziom uwzględniamy w naszej analizie:

- poziom dochodu na osobę w gospodarstwie,
- typ gospodarstwa domowego pod względem jego składu (w tym rodzina z dwójką rodziców, rodzina z jednym rodzicem, inny typ rodziny, gdzie oprócz rodziców i dzieci pojawiają się inne osoby); ta cecha jest opisana przez 3 zmienne binarne, a kategorię bazową stanowią rodziny z dwojgiem rodziców,
- najwyższy poziom wykształcenia rodziców (rozdzielamy 3 typy: wykształcenie wyższe, średnie, poniżej średniego). Ta cecha jest opisana przez 3 zmienne binarne, gdzie kategorią bazową są gospodarstwa, w których rodzic z najwyższym wykształceniem zakończył je na poziomie średnim,
- główne źródło dochodu gospodarstwa (wyróżniamy kategorie: praca najemna, praca na własny rachunek, rolnictwo, dochody z emerytury i renty, inne świadczenia społeczne, oraz inne źródła dochodu, w tym z własności); tę cechę opisuje się przez 6 zmien-

³² Regresja pozwala ocenić wpływ każdej z analizowanych charakterystyk (np. posiadanie średniego wykształcenia przez przynajmniej jednego z rodziców) na wielkość wydatków edukacyjnych przy jednoczesnym kontrolowaniu wpływu pozostałych czynników (np. typ rodziny, miejsce zamieszkania, itd.). Wielkość współczynnika mówi nam o sile oddziaływania tego wybranego czynnika (jego interpretacja jest nieco inna w przypadku regresji logistycznej) a test istotności pozwala ponadto określić czy jego wpływ jest istotny statystycznie. Do oceny całego modelu wykorzystujemy statystykę F (w modelu logistycznym LR chi2), a statystyka R2 ocenia w jakim zakresie nasz model wyjaśnił zmienność zmiennej wyjaśnianej.

WYDATKI GOSPODARSTW DOMOWYCH NA EDUKACJĘ

nych binarnych, kategorią bazową jest dochód z pracy najemnej,

- wielkość miejscowości (5 klas jak w poprzedniej analizie), kategorią bazową jest wieś,
- województwo, opisane za pomocą 16 zmiennych binarnych, a za kategorię bazową wybraliśmy woj. mazowieckie.

Tabela 31. Determinanty wydatków edukacyjnych w gospodarstwach z dziećmi w wieku 3-18 lat

	Model 1	Model 2	Model 3
dochód na osobę	0.024*** (0.001)	0.022*** (0.001)	0.001*** (0.000)
Typ rodziny – kategoria bazowa 2 rodziców/opiekunów			
inny typ rodziny	-8.876*** (2.414)	-9.732*** (2.730)	-0.063 (0.058)
1 rodzic	-10.464* (5.276)	-8.066 (5.999)	-0.246 (0.127)
liczba dzieci w wieku 3-18	-15.107*** (1.286)	-21.091*** (1.466)	0.341*** (0.034)
Najwyższy poziom wykształcenia osiągnięty przez rodziców – kategoria bazowa – wykształcenie średnie			
wyższe	38.783*** (2.929)	37.361*** (3.175)	0.453*** (0.097)
poniżej średniego	-11.903*** (2.528)	-7.567** (2.886)	-0.551*** (0.060)
Główne źródło dochodów – kategoria bazowa – praca najemna			
rachunek własny	7.841* (3.517)	6.307 (3.836)	0.260* (0.108)
rolnictwo	-4.696 (4.165)	-4.341 (4.759)	0.080 (0.096)
emerytura, renta	-5.691 (4.194)	-5.913 (4.835)	-0.046 (0.092)
inne świadczenia społeczne	-12.449 (6.744)	-6.083 (8.609)	-0.801*** (0.125)
inne źródła	3.945 (9.959)	7.680 (11.657)	-0.313 (0.210)
Wielkość miejscowości – kategoria bazowa - wieś			
500 tys. i powyżej	64.489*** (4.494)	62.119*** (4.908)	0.561*** (0.145)
200-499 tys.	23.984*** (4.567)	22.563*** (5.084)	0.431*** (0.121)
100-199 tys.	23.796*** (4.967)	21.224*** (5.512)	0.526*** (0.135)
20-99 tys.	17.480*** (3.232)	13.708*** (3.582)	0.603*** (0.089)
poniżej 20 tys.	6.287 (3.525)	2.998 (3.933)	0.409*** (0.091)
Województwo – kategoria bazowa - mazowieckie			
dolnośląskie	-29.876*** (5.015)	-35.341*** (5.566)	0.126 (0.134)

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

	Model 1	Model 2	Model 3
kujawsko- pomorskie	-26.405*** (5.471)	-32.409*** (6.133)	0.088 (0.138)
lubelskie	-31.678*** (5.285)	-35.388*** (6.013)	-0.222 (0.125)
lubuskie	-19.144** (7.165)	-23.457** (8.011)	0.058 (0.181)
łódzkie	-22.127*** (5.092)	-25.669*** (5.666)	0.017 (0.134)
małopolskie	-26.548*** (4.664)	-29.368*** (5.213)	0.004 (0.119)
opolskie	-18.537* (7.349)	-24.619** (8.114)	0.377 (0.201)
podkarpackie	-28.278*** (5.347)	-35.578*** (5.946)	0.307* (0.140)
podlaskie	-31.880*** (6.776)	-36.334*** (7.618)	-0.134 (0.167)
pomorskie	-13.652* (5.472)	-15.517* (6.151)	-0.110 (0.136)
śląskie	-29.961*** (4.600)	-34.524*** (5.126)	-0.054 (0.118)
świętokrzyskie	-41.274*** (6.387)	-44.644*** (7.370)	-0.424** (0.144)
warmińsko-mazurskie	-29.059*** (6.478)	-35.211*** (7.311)	-0.016 (0.158)
wielkopolskie	-27.391*** (4.625)	-33.741*** (5.132)	0.213 (0.122)
zachodniopomorskie	-24.173*** (6.241)	-25.421*** (7.100)	-0.292* (0.147)
stała	95.623*** (4.625)	121.276*** (5.208)	0.683*** (0.128)
N	13269	11503	13269
Statystyki:			
adj. R ²	0.146	0.140	
	F(31, 13237) = 74	F(31, 11471) = 61	LR chi2(31) = 923

$p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD GUS 2010 r.

Większość cech przyjętych dla wyjaśnienia różnic wydatków edukacyjnych okazała się istotna statystycznie, największe znaczenie różnicujące poziom wydatków i częstość ich ponoszenia okazała się mieć lokalizacja gospodarstwa domowego i wykształcenie rodziców/opiekunów. Źródła dochodu natomiast w powiązaniu z innymi cechami wyraźnie straciły swoją moc wyjaśniającą występowanie i wysokość wydatków na kształcenie dzieci – za wyjątkiem jednak dwóch sytuacji – prowadzenia własnej działalności gospodarczej i utrzymywania się ze świadczeń społecznych poza emeryturami i rentami.

4.6.1. Uwarunkowania częstotliwości ponoszenia wydatków edukacyjnych przez gospodarstwa domowe

Zwiększenie dochodu na głowę w gospodarstwie domowym zwiększa prawdopodobieństwo wydatkowania przez nie środków na edukację dzieci (Model 3)³³, aczkolwiek jest to zależność stosunkowo słaba. Dodatni wpływ ma też zwiększenie liczby dzieci objętych edukacją, co można interpretować jako częstsze pojawianie się potrzeby jej finansowania. Daje się też zauważyć większą skłonność do finansowania edukacji przez rodziców z wyższym wykształceniem w stosunku do posiadających wykształcenie średnie i ze średnim wykształceniem do posiadających wykształcenie poniżej średniego.

W porównaniu do gospodarstw utrzymujących się z pracy najemnej, gospodarstwa osób pracujących na rachunek własny cechuje większe prawdopodobieństwo, że poniosą wydatki edukacyjne, a dla gospodarstw utrzymujących się ze świadczeń społecznych jest ono radykalnie niższe niż dla rodzin pracowników. Pozostałe źródła dochodów (czyli rolnictwo, emerytura, renta i inne) nie wyjaśniają poziomu wydatków gospodarstw domowych z uwagi na brak istotności statystycznej współczynników regresji.

Natomiast zamieszkiwanie na obszarze zurbanizowanym ma dodatni, istotny statystycznie i silny wpływ na ponoszenie wydatków edukacyjnych. Mieszkanie w mieście w porównaniu ze wsią wyraźnie zwiększa częstotliwość pojawiania się wydatków edukacyjnych w gospodarstwach domowych z dziećmi w wieku 3-18 lat. Ale pomiędzy miastami różnej wielkości różnice w występowaniu wydatków edukacyjnych nie są duże. Także pomiędzy większością województw nie daje się stwierdzić różnic w tym, jak często gospodarstwa domowe finansują ze swych środków edukację. Wyjątek stanowi woj. świętokrzyskie i woj. podkarpackie, w których takie wydatki pojawiają się wyraźnie rzadziej.

Okazuje się również, że typ rodziny w której wychowuje się dziecko, nie ma statystycznie istotnego wpływu na to, czy wydatki zostaną poniesione, czy też nie.

4.6.2. Wysokość wydatków edukacyjnych

Analiza regresji wysokości wydatków edukacyjnych zarówno dla wszystkich rodzin z dziećmi (Model 1), jak i wyłącznie dla tych, które je ponoszą (Model 2) wykazała, że czynniki mające największy i istotny statystycznie wpływ na poziom wydatków, to lokalizacja gospodarstwa domowego oraz poziom wykształcenia rodziców. Gospodarstwa z terenów wielkomiejskich wydają o 64 zł miesięcznie więcej na dziecko niż gospodarstwa z terenów wiejskich (Model

³³ Współczynniki regresji logistycznej z uwagi na właściwości funkcji użytej do ich obliczenia nie mogą być interpretowane inaczej niż poprzez swój ujemny bądź dodatni wpływ na zmienną wyjaśnianą, oraz istotność statystyczną.

1). Jednocześnie różnica ta jest mniejsza o ponad połowę przy zestawieniu wydatków w miastach średniej wielkości z wydatkami na wsi i jest statystycznie nieistotna przy porównaniu wydatków w gospodarstwach domowych z małych miast, liczących poniżej 20 tys. mieszkańców i wydatków na terenach wiejskich.

Wysokość wydatków edukacyjnych w gospodarstwach domowych różni się wyraźnie pomiędzy województwami. Z powodu uwzględnienia w analizie równoczesnego oddziaływania klas miejscowości zamieszkania, międzywojewódzkich różnic nie da się przypisać stopniowi ich urbanizacji. Jako że za kategorię bazową wybraliśmy wydatki w woj. mazowieckim (najwyższe), to współczynniki regresji dla innych województw okazały się ujemne. Jest to zgodne z wcześniejszymi wnioskami z analizy opisowej. Ponieważ zarazem zdecydowana większość współczynników jest istotna statystycznie, to można uznać, że w Polsce kształtują się zróżnicowane wzorce regionalne partycypacji rodziców w nakładach na edukację dzieci i to niezależnie od jednoczesnego (i statystycznie niezależnego), ale też ważkiego, wpływu urbanizacji. Najgłębszą różnicę prywatnych wydatków na edukację dzieci obserwujemy w stosunku do woj. mazowieckiego, w woj. świętokrzyskim, a następnie w woj. podlaskim i woj. lubelskim, w których – średnio biorąc – rodzice relatywnie najmniej wydają pieniędzy na kształcenie swoich dzieci (licząc na jedno dziecko w wieku 3-18 lat), a dodatkowo różnice te okazują się jeszcze większe, jeśli analizę ograniczymy do tych rodzin, które w ogóle ponoszą wydatki (Model 2). Trzeba podkreślić, że czynnik lokalizacyjny ma znaczenie niezależnie od czynnika dochodowego, nie można zatem niskich wydatków prywatnych na tych terenach przypisać niskim dochodom tam występującym. Mało tego, gdy weźmiemy pod uwagę, że tereny, w których najmniej wydaje się na edukację, są również terenami o stosunkowo niskich dochodach, łączny efekt w postaci niewielkich prywatnych nakładów edukacyjnych okaże się tam jeszcze silniejszy.

Wykształcenie rodziców zgodnie z oczekiwaniami także determinuje wielkość wydatków na edukację. Rodzice z dyplomem szkoły wyższej w porównaniu do rodziców z wykształceniem średnim, wydają o 38 zł (Model 1) więcej na edukację dziecka średniomiesięcznie (to różnica powodowana samym wykształceniem), a rodzice z niższym niż średnie o 11 zł mniej, niż posiadający wykształcenie średnie.

Wielkość wydatków edukacyjnych w gospodarstwach domowych różnicuje również liczba dzieci w wieku 3-18 oraz typ rodziny. Pojawienie się kolejnego dziecka w wieku przedszkolno/szkolnym obniża poziom miesięcznych wydatków na jedno dziecko o 15 zł, gdy analizujemy wydatki w całej populacji i nawet o 21 zł, gdy pod uwagę bierzemy wydatki wyłącznie w tych gospodarstwach domowych, w których je odnotowano w danym miesiącu. Efekt kolejnego dziecka ma także znaczenie dla poziomu dochodów per capita, co oznacza, że jeśli w domu

jest więcej dzieci, to obniża się nakład na ich edukację nie tylko dlatego, że jest ich więcej, ale i dlatego, że spada poziom dochodów na głowę.

W porównaniu do rodziny z dwojgiem rodziców/opiekunów, we wszystkich innych typach rodzin a więc takich, gdzie występuje tylko jeden rodzic/opiekun lub gdzie występują również inne osoby dorosłe, na edukację dziecka wydaje się mniej.

Dochód na osobę jest w obu specyfikacjach pozytywny i istotny statystycznie, choć jego samodzielnego wpływu na wysokość wydatków edukacyjnych okazuje się relatywnie mały. Zwiększenie miesięcznego dochodu na osobę o 100 zł zwiększa wydatki edukacyjne na dziecko o 2,4 zł (Model 1) oraz o 2,2 zł (Model 2) przy innych cechach nie zmienionych.

Równocześnie okazuje się, że gospodarstwa prowadzące własną działalność gospodarczą mają większe wydatki edukacyjne niż gospodarstwa utrzymujące się z pracy najemnej. Inne źródła dochodów nie wywierają statystycznie istotnego wpływu na poziom wydatków edukacyjnych ponoszonych przez gospodarstwa domowe na rzecz dzieci.

4.6.3. Czynniki determinujące prywatne wydatki edukacyjne

Badanie wykazało, że wielkość dochodu na osobę w gospodarstwie domowym – czynnik który w największym stopniu można byłoby podejrzewać o kształtowanie prywatnych wydatków na edukację, choć istotny, ma nieco mniejszy wpływ niż podejrzewaliśmy. Zamożniejsze gospodarstwa domowe rzeczywiście wydają więcej na edukację każdego dziecka, nie jest to jednak zasadnicza przesłanka wyższych wydatków. Zatem też rola ograniczenia budżetowego wydaje się mniejsza niż ocena użyteczności takich nakładów.

Wyniki analizy wskazują przy tym, że czynniki kształtujące częstotliwość wydatków na edukację mają nieco inne podłoże niż te, które wpływają na ich poziom. Poza terenami woj. świętokrzyskiego, podkarpackiego i zachodniopomorskiego ponoszenie wydatków nie jest determinowane lokalizacją gospodarstwa domowego (w porównaniu do woj. mazowieckiego). Chociaż wydatki edukacyjne w pozostałych województwach występują z podobną częstotliwością, to już wysokość wydatków jest jednak wyraźnie zróżnicowana terytorialnie w przekroju wojewódzkim.

Ponadto, gdy typ rodziny silnie wpływa na poziom wydatków, to nie ma on już znaczenia dla samego pojawiania się wydatków. Okazuje się natomiast, że (we wszystkich modelach) poziom wydatków, jak i ich częstotliwość były większe na terenach zurbanizowanych (w miastach powyżej 20 tys. mieszkańców). Podobnie, im wyższy był poziom wykształcenia rodziców/opiekunów, tym gospodarstwa domowe częściej i więcej wydawały na edukację dzieci i to niezależnie od osiągniętych przez nie dochodów. We wszystkich modelach ponadto zauważamy, że na wydatki edukacyjne dodatnio oddziałuje praca na własny rachunek (poza

faktem, że może przynosić wyższe dochody i z tego powodu powodować zwiększenie częstotliwości i wysokości wydatków na edukację dzieci) w porównaniu z pracą najemną. W porównaniu do dochodów z pracy najemnej wpływ pozostałych typów źródeł dochodu był nieistotny statystycznie za wyjątkiem utrzymywania się ze świadczeń społecznych, innych niż emerytura, renta i zasiłek dla bezrobotnych, które negatywnie determinowały częstotliwość występowania wydatków edukacyjnych.

Choć nie jest to wnioskiem bezpośrednim z poniższej analizy (do tego musielibyśmy stworzyć zmienne interakcyjne, co przy dość dużej liczbie zmiennych binarnych zamazałoby czytelność wyników), widzimy pewne grupy cech, które determinują wysokość prywatnych wydatków edukacyjnych i mogą prowadzić do znacznej polaryzacji sytuacji dzieci i młodzieży pod względem szans i warunków kształcenia się. Wspomniane wyższe wykształcenie rodziców w wielu przypadkach łączy się z wyższym dochodem na osobę w gospodarstwie i z uwagi na rynek pracy, prawdopodobnie z lokalizacją gospodarstwa na terenach silnie zurbanizowanych, a wszystkie te czynniki zwiększają wydatkowanie środków prywatnych na kształcenie dzieci. Z drugiej strony cechy gospodarstw, które mają ujemny wpływ na wielkość wydatków edukacyjnych prawdopodobnie również są związane z współwystępowaniem cech je determinujących. I tak wykształcenie poniżej wyższego, niskie dochody i np. lokalizacja w województwach o niższym poziomie rozwoju potęgują zmniejszenie szans na to, że jakkolwiek wydatek na cele edukacyjne zostanie poniesiony, jak również oddziałują na znaczne obniżenie jego średniej wysokości.

Wydaje się więc kluczowym wnioskiem konieczność dalszych badań, które biorąc pod uwagę: różnice przestrzenne lokalizacji gospodarstw domowych ze względu na ich zamożność i wykształcenie i, niezależnie od tego, także regionalne zróżnicowanie Polski, i nasycenie jej terenami zurbanizowanymi, skoncentrują uwagę na kumulowaniu się prywatnych wydatków na edukację i ich znaczeniu w kształtowaniu dostępu do usług edukacyjnych i ich jakości. Takie badanie powinno wyjaśnić nie tylko skalę, w jakiej prywatne wydatki uzupełniają wydatki publiczne, ale również rolę, jaką odgrywają w kształtowaniu edukacji dzieci i młodzieży.

4.7. Prywatne wydatki edukacyjne - podsumowanie

Podsumowując analizę wydatków edukacyjnych na różnych etapach edukacji, zauważmy, że w Polsce nie ma właściwego systemu zbierania informacji o prywatnych nakładach na kształcenie dzieci i młodzieży – najszerszym źródłem danych są Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD), ale to źródło w porównaniu do zalecanych (OECD) sposobów rejestracji

wydatków edukacyjnych, obejmuje tylko ich część, w efekcie nakłady prywatne oceniane są na zaniżonym poziomie (też w porównaniach międzynarodowych).

BBGD, choć jest jedynym dostępnym źródłem danych o wydatkach gospodarstw domowych, nie pozwala jednak na bardziej szczegółową analizę wydatków edukacyjnych, głównie z powodu agregacji danych na poziomie gospodarstwa domowego, braku informacji o intencji dokonywanych zakupów, jak i wykluczeniu z badania osób powyżej 15. roku życia przebywających z powodu nauki poza gospodarstwem domowym. W konsekwencji badanie wydatków edukacyjnych związanych z edukacją dzieci – zwłaszcza, jeśli jest ich kilkoro – daje tylko wyniki przybliżone. Niedobór w BBGD danych o przeznaczeniu wydatków, nieujmowanie wszystkich wydatków ponoszonych w związku z kształceniem, jak i mało precyzyjna ich klasyfikacja skutkują z kolei zaniżaniem prywatnych nakładów na edukację dzieci i młodzieży. Ograniczają też możliwość ich przypisania do zakupu konkretnych usług edukacyjnych, w tym wytwarzanych w sektorze publicznym i poza nim (nie pozwalając na ocenę rozmiarów rynku edukacyjnego, przyjmowanych przez gospodarstwa domowe strategii kształcenia dzieci i młodzieży, efektywności alokacji nakładów itp.). BBGD ewidencjonuje jedynie opłaty za korzystanie z placówek edukacyjnych, opłaty za korepetycje i udział w kursach oraz zakupy książek, materiałów i druków edukacyjnych. Na podstawie danych da się także zidentyfikować opłaty za Internet.

Wziąwszy pod uwagę częstotliwość różnych wydatków związanych z edukacją, najpowszechniejszymi z nich okazały się zakupy książek, druków i materiałów edukacyjnych oraz – służące nie tylko dzieciom – opłaty za korzystanie z Internetu. Średnio w miesiącu wydatki na te cele pojawiały się w ponad $\frac{3}{4}$ gospodarstw domowych posiadających dzieci.

Opłaty z tytułu korzystania z placówek edukacyjnych średniomiesięcznie objęły blisko aż 17% gospodarstw domowych (najczęściej – bo w przypadku ponad $\frac{1}{3}$ gospodarstw domowych z dziećmi w wieku przedszkolnym, ale również w granicach 5,5-22,6% gospodarstw domowych z dziećmi w wieku szkolnym). Zakup korepetycji i opłaty za udział w kursach występowały tylko w około 5% gospodarstw domowych z dziećmi w wieku nauczania odpowiednim dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Wynika z tego, że korzystanie z przedszkoli wiąże się ze znacznym i powszechnym wydatkiem, późniejsze etapy edukacji nie są tak silnie warunkowane wydatkami prywatnymi.

Prywatne wydatki edukacyjne stosunkowo niewiele znaczą w całkowitych wydatkach gospodarstw domowych. Jednak ze względu na to, że odnoszą się tylko do gospodarstw posiadających dzieci w odpowiednim wieku, ich wielkość okazuje się nie taka mała – rocznie był to wydatek rzędu 966 zł w gospodarstwach posiadających dzieci w wieku 3-18 lat i stanowił 8,78 % przeciętnych wydatków przypadających na jedną osobę w tych gospodarstwach. Są więc niemałym uzupełnieniem nakładów publicznych. I z drugiej strony, obciążeniem funduszy prywatnych.

Wydatki prywatne na edukację pozostają silnie zróżnicowane. Obok gospodarstw domowych nie wydających w ogóle środków własnych na ten cel, są takie, które inwestują znaczne kwoty. Zróżnicowanie wydatków powodują różnej wysokości dochody gospodarstw domowych w przeliczeniu na jedną osobę, co wiąże się z kolei z jednej strony z wysokością dochodów ogółem a z drugiej z wielkością gospodarstwa domowego. Dochody gospodarstw domowych z kolei zależą od liczby osób dorosłych (w tym posiadających własne źródło utrzymania), od wydajności tego źródła utrzymania (kapitał, praca, świadczenia socjalne), a także od tego, jakim kapitałem ludzkim dysponują dorośli członkowie gospodarstwa domowego. Wykształcenie jest ważną determinantą zarobków, dla gospodarstw utrzymujących się z pracy zarobkowej, jest to więc kluczowe. Może ono również wpływać samodzielnie (nie licząc dochodów, jakie przynosi) na decyzje dotyczące wydatków na cele edukacyjne.

Szczególnie wysokie wydatki edukacyjne wiążą się z wysokimi dochodami, utrzymywaniem się z kapitału lub z pozarolniczej, samodzielnej działalności gospodarczej, z wysokim poziomem wykształcenia, posiadaniem nie więcej niż dwojga dzieci w wieku szkolnym, zamieszkiwaniem w dużych (liczących ponad 500 tys. mieszkańców) miastach. Niskie wydatki łączą się z niskimi dochodami, utrzymywaniem się ze świadczeń socjalnych (nie licząc emerytur i rent), z niskim poziomem wykształcenia, wysoką dzietnością, z zamieszkiwaniem na wsi.

Wprawdzie najniższe wydatki edukacyjne są domeną terenów wiejskich, podczas gdy najwięcej wydaje się w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców, jednakże to na terenach dużych miast zauważamy szczególnie duże zróżnicowanie wydatków. Ogólnie, posiadanie korzystnej cechy – z punktu widzenia średniej wysokości wydatków edukacyjnych – częściej wiązało się z większym wewnątrzgrupowym ich (tych wydatków) zróżnicowaniem, niż posiadanie cech niekorzystnych. To wskazuje, że w badaniach należy dokładniej badać podstawy różnicowania wydatków na cele edukacyjne i wiązać je ze strategiami rodzin odnoszącymi się do kształcenia dzieci, a powstrzymywać przed łatwym generalizowaniem opinii na temat skłonności do wydatkowania prywatnych środków na edukację na podstawie jednej, czy zaledwie kilku cech.

Zaobserwowano na terenie Polski wyraźne różnice terytorialne w wydatkowaniu prywatnych środków na edukację. Najmniej wydają na edukację rodziny z dziećmi z woj. podkarpackiego, świętokrzyskiego, lubelskiego i podlaskiego, ale również rodziny z terenów wiejskich z województwa zachodniopomorskiego. Najwięcej wydają na edukację mieszkańcy woj. mazowieckiego. Jednocześnie różnice w wydatkach edukacyjnych występują nie tylko pomiędzy województwami, ale również wewnątrz nich. Największe zróżnicowanie pomiędzy wydatkami występuje w obrębie województwa mazowieckiego, gdzie np. na terenach wiejskich prywat-

ne wydatki edukacyjne na dziecko pobierające naukę w szkole podstawowej są aż 2.5-krotnie razy niższe niż w stolicy.

Samodzielna rola regionalnych różnic w wydatkowaniu prywatnych środków na kształcenie dzieci również okazała się bardzo znaczna. Może za nią kryć się zarówno relatywnie zwiększony popyt na ponadstandardowe (ponad te, które dostarcza sektor publiczny) usługi edukacyjne w ujęciu przestrzennym, ale także niedostateczna podaż tych usług (pod względem jakości, struktury). Zapewne główną determinantą rozbieżności między oczekiwaniami, co do możliwości uzyskiwania dla swoich dzieci usług z sektora publicznego, a ich zaspokajaniem przez ten sektor, jest niedostatek miejsc w przedszkolach, ale – co ciekawe – powoduje on wzrost wydatków raczej na terenie tych województw, w których odsetek dzieci chodzących do przedszkoli jest stosunkowo większy, aniżeli tam, gdzie usług przedszkoli wyraźnie brakuje. To sugeruje powstawanie swoistego podziału kraju na tereny z dużą podażą opieki przedszkolnej ze strony samorządów i z jednoczesną, stosunkowo wysoką partycypacją finansową skierowaną na nią ze strony gospodarstw domowych i z drugiej strony na tereny, gdzie tych usług jest mało tak po stronie publicznej jak i prywatnej.

Badanie ujawniło, że dla kształtowania się wydatków prywatnych może mieć znaczenie kumulowanie się cech z jednej strony sprzyjających prywatnym nakładom na kształcenie dzieci, a z drugiej strony, je ograniczających. Wśród sprzyjających cech – poza poziomem dochodów na jednego członka gospodarstwa domowego – należy wymienić głównie wielkomiejski charakter miejsca zamieszkania, wysokie wykształcenie i – co może zaskakiwać – niezależnie od cech wcześniej wymienionych – utrzymywanie się z pracy na własny rachunek poza rolnictwem. Negatywnie oddziałują – niskie dochody, zamieszkiwanie na wsi, a także – do pewnego stopnia (pod względem częstotliwości ponoszenia wydatków) utrzymywanie się ze świadczeń społecznych (poza emeryturami, rentami, zasiłkiem dla bezrobotnych).

Badanie – przy tak poważnych ograniczeniach informacyjnych – nie pozwala niestety stwierdzić z całą pewnością, w jakiej skali są niezbędne wydatki prywatne, żeby dzieci mogły bezproblemowo uczestniczyć w edukacji publicznej na każdym z jej poziomów, ani które z wydatków prywatnych służą zapewnieniu ponadstandardowych usług edukacyjnych, wykraczających poza ofertę publiczną.

Urszula Sztanderska

5. Podsumowanie i wnioski do dalszych badań

Badania nakładów publicznych i prywatnych na edukację dzieci i młodzieży na wczesnych etapach kształcenia (do gimnazjum) opierające się na zastanych źródłach informacji prowadzą do pewnych wniosków merytorycznych, znajdujących się w odpowiednich miejscach niniejszej pracy, poświęconych tym wydatkom. Jednak z punktu widzenia celów, jakie sobie stawiały Autorki, kluczowe jest wyciągnięcie wniosków badawczych dla następnych etapów pracy nad identyfikowaniem występowania, wielkości i struktury nakładów na edukację. Przy czym chodzi o strukturę nakładów według:

- składników kosztów usług edukacyjnych i dóbr służących edukacji,
- podmiotów finansujących je,
- jak i beneficjentów – dzieci i młodzież z gospodarstw domowych o określonych cechach.

Wstępna analiza nakładów ponoszonych na edukację pozwoliła nam zidentyfikować dwie podstawowe grupy podmiotów finansujących ją – państwo i samorządy jako stronę publiczną i gospodarstwa domowe jako przedstawicieli strony prywatnej. Poza gospodarstwami domowymi nakłady na kształcenie ponosić mogą również firmy, głównie w zakresie kształcenia zawodowego młodzieży oraz kształcenia ustawicznego dorosłych, nieobjętego niniejszym badaniem, ale – w niewielkim stopniu – także w zakresie usług edukacyjnych dla dzieci ukierunkowanych bardziej na pozyskanie ich rodziców do pracy, np. w postaci prowadzenia przedszkoli niż na aktywną, szerszą działalność na tym polu. Można też – znając pojedyncze inicjatywy – przyjąć, że pewną rolę w zaspakajaniu potrzeb edukacyjnych powiązaną z ich finansowaniem, odgrywają organizacje pozarządowe. Odnosi się to zwłaszcza do działań związanych z zapewnieniem edukacji przedszkolnej na terenach wiejskich i z dostarczaniem pozaszkolnych usług edukacyjnych dzieciom z gospodarstw domowych o szczególnych potrzebach – w tym z niskimi dochodami, z problemami społecznymi (patologiami, niepełnosprawnością itp.). Jednakże w obu przypadkach – firm i organizacji pozarządowych – nie istnieją ogólnokrajowe źródła informacji o ich działalności edukacyjnej i związanej z nią partycypacji w nakładach ani o źródłach ich finansowania. Z tego powodu musieliśmy zadowolić się identyfikacją nakładów publicznych i nakładów ponoszonych przez gospodarstwa domowe, wyciągając zarazem wniosek o potrzebie dalszego badania roli nakładów na edukację ze strony innych podmiotów niż państwo (ze źródłem finansowania z budżetu państwa, dochodów własnych, funduszy europejskich) oraz gospodarstwa domowe.

Badanie nakładów ponoszonych przez stronę publiczną ujawniło duże braki w zakresie danych dotyczących finansowania edukacji, bądź takie ich ujęcie, które powoduje niemożność wykorzystania istniejących danych w pogłębionych analizach nakładów na edukację. Dotyczą one zwłaszcza:

- niesystematycznego ujęcia budżetu państwa w układzie zadaniowym, niejasnych zasad klasyfikacji wydatków w tym ujęciu, braków przypisanych zadań odpowiednim grupom wydatków, co – przynajmniej na razie – uniemożliwia szersze korzystanie z tego ujęcia w pracach analitycznych,
- silnego zagregowania wydatków, co uniemożliwia identyfikację funkcjonalnych grup wydatków, np. oddzielenie w kosztach wynagrodzeń kosztów związanych z bezpośrednią działalnością edukacyjną (wynagrodzenia nauczycieli) od kosztów związanych z zarządzaniem i administracją placówkami oświatowymi, łączne ujmowanie wydatków na edukację pozaszkolną, powodujące niemożliwość identyfikacji szczegółowych usług edukacyjnych finansowanych w ramach tej grupy,
- nierozdzielania niektórych wydatków w sprawozdawczości danej jednostki samorządu terytorialnego, co skutkuje wspólnym ujęciem wydatków związanych w swej istocie z różnymi etapami edukacji; ten efekt pogłębia się już na etapie rejestrowania wydatków w przypadku prowadzenia zespołów szkół,
- niejasnych kryteriów kwalifikowania wydatków do odpowiednich grup powodujących powstawanie błędów w ich rejestracji (np. powstawanie zerowych wydatków na wynagrodzenia w niektórych typach placówek edukacyjnych, zwłaszcza pozaszkolnych; zaliczanie niektórych wydatków o nieprawdopodobnej wielkości, ponoszonych w związku z kształceniem w szkołach specjalnych), co powoduje, że wydatki nie są odpowiednio przypisane zadaniom realizowanym z ich użyciem, a w konsekwencji nie wiadomo (nie można policzyć) ile poszczególne działania kosztują,
- zidentyfikowanego przypisania wydatków do innej grupy placówek edukacyjnych (np. różnie kwalifikuje się wydatki na oddziały przedszkolne w szkołach; czasem jako wydatek na wychowanie przedszkolne, w innych przypadkach jako wydatek na szkołę).

Ujednolicenie zapisów finansowych w zakresie publicznych przepływów finansowych jest podstawową potrzebą analityczną. Bez niego wszystkie badania nakładów edukacyjnych będą obciążone błędem, którego rozmiary trudno oszacować a analizy efektywności wydatków edukacyjnych na podstawie danych zastanych w zasadzie pozostają niemożliwe.

Dane o finansach publicznych nie pozwalają również:

- identyfikować podmiotów, w których dochodzi do faktycznego powstania wydatku ani do łączenia informacji o strumieniach finansujących wydatki publiczne z prywatnymi,
- łączyć informacji o dochodach i wydatkach z działaniami podjętymi dzięki nim.

Nie można zatem na ich podstawie skonstruować badania wyjaśniającego mechanizm decyzyjny o wydatkowaniu środków publicznych, ich celowości i efektywności. Możliwości w tym zakresie zawsze będą ograniczone, jednak ze względu na wagę celu – skuteczniejsze wydatkowanie pieniędzy publicznych, warto podjąć co najmniej dwa działania badawcze. Po pierwsze, trzeba badając lokalnie samorządy i ich działania w sferze edukacji, prześledzić sposoby faktycznego kwalifikowania dochodów i wydatków i na tej podstawie oraz na podstawie analizy układu zadaniowego budżetu państwa, opracować zasady jednoznacznej kwalifikacji wydatków tak, by było możliwe ich analizowanie w kontekście efektywności. Takie analizy powinny być możliwe z pułapu kraju w odniesieniu do gmin/powiatów/województw i stanowić instrument porównań nakładochłonności i efektywności poszczególnych przedsięwzięć edukacyjnych.

Po drugie, konieczne jest przeprowadzenie badań w skali lokalnej nad mechanizmami wydatkowania środków publicznych na edukację – odnosi się to głównie do sfery decyzji w obrębie samorządów, dysponowania nakładami – w tym bieżącymi nie związanymi z wynagrodzeniami, które w Polsce mają o ok. 10 punktów procentowych większy udział w wydatkach na edukację niż przeciętnie w innych państwach UE. Dla zaproponowania sposobów oceny nakładochłonności i efektywności usług edukacyjnych w mikroskali badania na danych zastanych mają znaczenie tylko jako punkt odniesienia. Konieczne jest zwłaszcza uzyskanie wiedzy o mechanizmach wyodrębnienia puli nakładów na edukację z budżetów samorządów i podziału jej między różne zadania edukacyjne. Merytoryczne wnioski z przeprowadzonych analiz podpowiadają, że dochodzi do znacznego ujednolicenia kosztu prowadzenia kształcenia w szkołach podstawowych i gimnazjalnych przy jednoczesnym utrzymaniu rozbieżności w finansowaniu przedszkoli. Pewne przesłanki również skłaniają do przypuszczeń, że znaczne rozbieżności mogą powstawać w szkolnictwie ponadgimnazjalnym. Istnieje potrzeba identyfikacji czynników powodujących te rozbieżności w mikroskali. Badania podpowiadają, że dochodzi w Polsce do wyraźnego zróżnicowania nakładów na edukację nie tylko w przekrojach przewidywanych algorytmem subwencji oświatowej, ale i np. międzywojewódzkich. Dobór próby do badań w mikroskali musi uwzględniać te różnice.

Badanie prywatnych nakładów na edukację z wykorzystaniem istniejących danych jest możliwe obecnie tylko na podstawie Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD) GUS. To badanie dostarcza podstawowych informacji dla celów krajowych (choć analizy z jego

użyciem są nieliczne) i porównań międzynarodowych, lecz w nich zakres możliwych badań pozostaje bardzo ograniczony niekompletnością danych. Jednak samo BBGD ma potencjał, jeśliby w pełniejszy, bardziej wyczerpujący sposób zidentyfikować wydatki gospodarstw domowych. Prowadzone przez IBE badanie sondażowe gospodarstw domowych powinno dostarczyć sposobów określania i klasyfikacji wydatków tak, by analizy finansowania edukacji przez gospodarstwa domowe stały się możliwe. Należy wykorzystać te sposoby dla dodefiniowania wydatków edukacyjnych, zadań edukacyjnych, na które są one ponoszone, jak i cech samych gospodarstw domowych (ewentualnie z osiąganymi przez ich członków efektami edukacyjnymi) a także sposobami korzystania przez nie z publicznych i prywatnych usług edukacyjnych. Wspomniane badanie sondażowe i przyszłe badanie terenowe powinny być podstawowymi środkami do realizacji ww. celów.

Z drugiej strony rysuje się potrzeba prowadzenia bardziej pogłębionych badań gospodarstw domowych na temat zachowań edukacyjnych i analizy skutków w dłuższej perspektywie. Tego nie mogą zapewnić rotacyjne badania BBGD. Dlatego moduł o nakładach na edukację powinien być wprowadzony do panelowych badań gospodarstw domowych, w których ponadto ujawniłby się splot decyzji dotyczących innych sfer ze sferą edukacji.

Wreszcie, dla zrozumienia różnicowania kapitału ludzkiego poprzez działanie mechanizmów ekonomicznych, w tym powiązanych z ponoszeniem nakładów (nie tylko finansowych, ale i pominiętych tu, bo nierejestrowanych równolegle nakładów majątkowych i czasu) potrzeba przeprowadzenia badań terenowych, w których obserwacji poddano by wszystkie podmioty uczestniczące w wytwarzaniu, finansowaniu i konsumowaniu usług edukacyjnych a przede wszystkim samorządów, gospodarstw domowych, a także placówek edukacyjnych, dla których obecnie istniejąca baza informacji (SIO) nie jest dziś właściwym zbiorem danych, ponieważ nie identyfikuje się w niej nakładów związanych z kształceniem. Ubocznym efektem badań terenowych mogłoby być zaproponowanie uzupełnienia tej bazy o informacje pozwalające dokonywać analiz nakładów i efektywności na poziomie szkół.

Warto podkreślić, że w trakcie badań na podstawie istniejących baz danych wydaje się konieczne wprowadzenie do praktyki zarządzania edukacją pełniejszych informacji o kosztach kształcenia – dane dla Polski nie doszacowują nakładów prywatnych, jak i informacji o podstawach ich różnicowania – badania prowadzone w projekcie *Doskonalenie strategii zarządzania oświatą na poziomie regionalnym i lokalnym*, eksponując rolę finansów publicznych również, de facto pomijają nakłady prywatne.

Warto jednak zauważyć, że nasze opracowanie dostarcza – poza postulatami odnoszącymi się do poprawy metodologii danych dotyczących publicznych i prywatnych nakładów na edukację oraz poza wskazaniem pożądanych kierunków dalszych badań – istotnych wnio-

sków merytorycznych. Za najważniejszy należy uznać udokumentowanie znacznych kosztów prywatnych ponoszonych w związku z edukacją dzieci i młodzieży. Koszty te wydają się małe w przeliczeniu na całą populację gospodarstw domowych, jednak po ograniczeniu ich do gospodarstw, w których są dzieci w wieku przedszkolnym lub szkolnym okazują dość istotne i być może nawet niełatwe do udźwignięcia w gospodarstwach domowych z niskimi dochodami. Z kolei niekorzystanie z przedszkoli i ograniczenie się do korzystania z usług publicznych pałówek szkolnych bez wnoszenia opłat i dokonywania zakupów służących kształceniu – w sytuacji, kiedy inni takie zakupy czynią, powoduje, że dzieci, na rzecz których nie poniesiono odpowiednich wydatków, mają ograniczone w porównaniu z innymi możliwości edukacyjne. Pod tym względem najtrudniejsza wydaje się sytuacja dzieci z gospodarstw domowych z niskimi dochodami, w tym utrzymujących się ze świadczeń społecznych, nie licząc rent, emerytur, zasiłków dla bezrobotnych. Mogą one wprawdzie być zwalniane z różnych opłat szkolnych – w związku z ich trudną sytuacją materialną – lecz brak wydatków edukacyjnych w ich własnych domach prawdopodobnie ogranicza też ich porównywalny udział w kształceniu, chociażby przez braki w wyposażeniu potrzebnym do kształcenia się lub jego niższą jakość. Mniejsze wydatki pojawiają się też w rodzinach niepełnych i w rodzinach z dużą liczbą dzieci. To dodatkowe czynniki – nie licząc dochodów – redukujące poziom wydatków gospodarstw domowych na edukację dzieci.

Nie zaskakuje duża rola wykształcenia rodziców w zwiększaniu prywatnych nakładów na kształcenie potomstwa. Jak się weźmie pod uwagę sprzęgnięcie wysokiego wykształcenia z szansami uzyskiwania wysokich dochodów, czynnik ten staje się jeszcze ważniejszy niż tylko poprzez samoczynne oddziaływanie na aspiracje edukacyjne, ale i poprzez zwiększanie możliwości ponoszenia nakładów na edukację.

Zastanawiające jest zdywersyfikowanie prywatnych wydatków w przekroju terytorialnym – te różnice są zdecydowanie wysokie i, co więcej, w dużym stopniu analogiczne do nakładów publicznych. Tam, gdzie – w przeliczeniu na ucznia – pojawiają się wysokie wydatki publiczne, tam również występują wysokie wydatki prywatne. Odnosi się to zwłaszcza do dużych miast w opozycji do wsi oraz do województwa mazowieckiego w porównaniu do innych terenów, ale przede wszystkim w porównaniu do województwa świętokrzyskiego (nie licząc szkół podstawowych, na które gminy w tym województwie łożą szczególnie dużo). Połączenie po jednej stronie wysokich wydatków publicznych z wysokimi wydatkami prywatnymi i po drugiej stronie niskich wydatków tak publicznych, jak prywatnych, sugeruje, że wydatki prywatne w małym stopniu są ukierunkowane na uzupełnianie niedostatków wynikających z niewielkich rozmiarów wydatków publicznych a raczej, że utrwalają istniejący podział środków pub-

licznych. Może to być jeden z dodatkowych czynników kształtujących nierówności terytorialne w wyposażeniu w kapitał ludzki, co – dalej idąc – przenosi się na nierówności rozwojowe. Powodem do zastanowienia może być i to, że największe wydatki prywatne pojawiają się w trakcie nauki przedszkolnej, co wiąże się z równocześnie wysokimi wydatkami publicznymi – zupełnie na odwrót niż w innych państwach OECD. Później, na następnych szczeblach edukacji – wydatki są niższe i choć rosną pomiędzy szkołą podstawową a gimnazjum, to w porównaniach międzynarodowych coraz bardziej odstają od poziomu spotykanego w innych krajach. Zarazem prywatne wydatki edukacyjne zdają się nie kompensować niskiego poziomu finansowania szkół wyższego szczebla (niejako dostrajają się do nakładów publicznych), przynajmniej jako całość. Natomiast to, co daje się zauważyć, to fakt, że wraz z przechodzeniem od szkół podstawowych do gimnazjów a następnie do szkół ponadgimnazjalnych powiększa się zróżnicowanie wydatków prywatnych ponoszonych przez rodziców/opiekunów. Następuje ich rozwarstwianie. Może to wskazywać na rosnące rozbieżności w dostępie do usług i dóbr służących kształceniu się wraz z przechodzeniem na kolejne poziomy edukacji, tym bardziej, że jednocześnie zwiększają się różnice w wysokości nakładów publicznych (aczkolwiek nie mamy wiedzy o tym, czy te różnice kumulują się, ponieważ dostępne dane nie pozwalają ocenić tego zjawiska).

5.1. Literatura cytowana

Decentralizacja oświaty, M. Herbst (red.) , ICM, Warszawa 2012.

Gorey, K. M. (2001). Early childhood education: A meta-analytic affirmation of the short- and long-term benefits of educational opportunity. *School Psychology Quarterly*, 16 (1), 9-30.

GUS (2010) Sytuacja gospodarstw domowych w 2009 r. w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych. GUS, Warszawa 2010.

GUS (2011a). Metodologia Badania Budżetów Gospodarstw Domowych. http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_WZ_meto_badania_bud__gospod__dom.pdf, (dostęp grudzień 2011).

GUS (2011b). *Praca nierejestrowana w Polsce w 2010 roku*. http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_pw_praca_nierejestrowana_2010.pdf (dostęp grudzień 2011).

Herbst, M., Herczyński, J., Levitas, A. (2009). *Finansowanie oświaty w Polsce. Diagnoza, dylematy, możliwości*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.

IBE (2010). Opracowanie koncepcji badania nakładów na edukację i przeprowadzenie analiz danych zastanych, Raport końcowy z projektu analitycznego. Zespół Ekonomii Edukacji, czerwiec 2010.

KE (2005). *Private Household Spending on Education and Training*. http://ec.europa.eu/education/pdf/doc274_en.pdf (dostęp grudzień 2011).

KE (2008). *PROGRESS TOWARDS THE LISBON OBJECTIVES IN EDUCATION AND TRAINING. Indicators and benchmarks 2008*, DG Education and Culture, Unit A4 (Analysis and studies), Joint Research Centre, Centre for Research on Lifelong Learning (CRELL).

Magnuson, K.A., Ruhm, C., Waldfogel, J. (2007). Does prekindergarten improve school preparation and performance? *Economics of Education Review*, 26, str. 33-51.

OECD (2011). *Education at a Glance 2011: OECD Indicators*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2011-en> (dostęp grudzień 2011).

Parsons, W., *Public Policy. An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*, Edward Włgar, 2005

Zmiany stratyfikacji społecznej w Polsce, H. Domański (red.), IfiS PAN, Warszawa 2008.

5.2. Załączniki

Załącznik nr 1.

Zestawienie wydatków powiązanych z kształceniem od przedszkola do gimnazjum wykonanych w latach 2009 i 2010 z budżetu państwa w ramach funkcji 3 Działalność edukacyjna, wychowawcza i opiekuńcza państwa

Numer i nazwa i zadania	Dysponent	Cele zadania	Wydatki w 2009 r. (w tys. zł)	Wydatki z budżetu państwa w 2010 r. w tys. zł		Udział w całości wydatków na funkcję 3	
				Ogółem na edukację	w tym z budżetu środków europejskich	2009 r.	2010 r.
3.1. Podnoszenie poziomu jakości kształcenia i kadry	MEN	Podniesienie wiedzy i umiejętności kadry nauczycielskiej (2009) Zapewnienie wysokiej jakości podręczników, programów i środków dydaktycznych dopuszczanych do użytku szkolnego (2009) Dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy (2010)	347 324	391 179	124 084	2,5%	2,6%
	Wojewodowie	Poprawa jakości kształcenia	116 751	156 929		0,8%	1,0%
	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	zwiększenie konkurencyjności szkolnictwa artystycznego (2009) Podniesienie jakości i efektywności kształcenia odpowiadające warunkom gospodarki opartej na wiedzy (doskonalenie nauczycieli szkół artystycznych) (2010)	6 003	16 924		0,0%	0,1%
3.2. Zapewnienie powszechności kształcenia	MEN	Zapewnienie podręczników dla uczniów mniejszości narodowej i etnicznej (2009) zapewnianie dostępności do edukacji na różnych poziomach i o różnych profilach. (2010)	75 256	70 871	18 855	0,5%	0,5%
	Wojewodowie	wyrównywanie szans edukacyjnych	279 326	461 078	1 301	2,0%	3,1%

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Numer i nazwa zadania	Dysponent	Cele zadania	Wydatki w 2009 r. (w tys. zł)	Wydatki z budżetu państwa w 2010 r. w tys. zł		Udział w całości wydatków na funkcję 3	
				Ogółem na edukację	w tym z budżetu środków europejskich	2009 r.	2010 r.
3.3 Działalność opiekuńczo-wychowawcza	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	zapewnienie właściwej opieki dzieciom i młodzieży (szkół artystycznych)	24523	25357		0,2%	0,2%
	MEN	Organizowanie w okresie letnich wakacji wypoczynku edukacyjnego, który ma za zadanie zwiększenie szans edukacyjnych i wprowadzenie edukacji nieformalnej	1360	9 878		0,0%	0,1%
	Wojewodowie	zapewnienie właściwej opieki dzieciom i młodzieży					
		zapewnienie wysokiej jakości realizowanych zadań przez szkoły i placówki z zakresu opieki i wychowania.	81 451	39 003		0,6%	0,3%
3.4 Edukacja dzieci i młodzieży	MEN	rozwijanie międzynarodowej współpracy i wymiany dzieci i młodzieży (2009), monitorowanie postępu edukacji w Polsce i UE. (2009) zapewnienie edukacji dzieci i młodzieży zgodnie z wymogami gospodarki opartej na wiedzy (2010)	46 586	194042	161293	0,3%	1,3%
	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	wyrównanie dostępu do kształcenia artystycznego	562 706	621237		4,0%	4,1%
	Wojewodowie	podniesienie jakości edukacji dzieci i młodzieży (2009)	11559			0,1%	0,0%

Numer i nazwa i zadania	Dysponent	Cele zadania	Wydatki w 2009 r. (w tys. zł)	Wydatki z budżetu państwa w 2010 r. w tys. zł		Udział w całości wydatków na funkcję 3	
				Ogółem na edukację	w tym z budżetu środków europejskich	2009 r.	2010 r.
3.5 Wsparcie procesu nauczania	IPN	prowadzenie badań naukowych nad najnowszą historią Polski i upowszechnianie ich wyników (2010)		51137		0,0%	0,3%
	MEN	wyposażenie nauczycieli Szkół Europejskich w pomoce dydaktyczne (2009) uzupełnianie podstawowych procesów edukacyjnych (wymiana międzynarodowa i udział w programach) (2010)	62102	8717		0,4%	0,1%
	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	zwiększenie dostępności wykształcenia artystycznego dla osób w trudnej sytuacji materialnej oraz osób niepełnosprawnych (2009)	23944			0,2%	0,0%
	MSWiA	uzupełnienie podstawowych procesów edukacyjnych (stypendia) (2010)		935		0,0%	0,0%
	Wojewodowie	wzbogacenie oferty nauczania (2009)	116165			0,8%	0,0%

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Numer i nazwa i zadania	Dysponent	Cele zadania	Wydatki w 2009 r. (w tys. zł)	Wydatki z budżetu państwa w 2010 r. w tys. zł		Udział w całości wydatków na funkcję 3	
				Ogółem na edukację	w tym z budżetu środków europejskich	2009 r.	2010 r.
3.7 Informatyzacja działalności i budowa społeczeństwa informacyjnego	MEN	gromadzenie danych administracyjnych i statystycznych z obszaru oświaty (2009) zwiększenie wykorzystania technologii telekomunikacyjno-informacyjnych w zarządzaniu polityką edukacyjną i opiekuńczo-wychowawczą państwa	792	10458	5047	0,0%	0,1%
RAZEM	Wojewodowie	rozpowszechnianie informatyzacji w zakresie oświaty (2009)	22	2 022 510	310 580	12,6%	13,7%
WYDATKI NA EDUKACJĘ od przedszkola do gimnazjum w wydatkach publicznych ogółem					-	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji budżetu państwa w układzie zadań za rok 2009 i 2010.

Załącznik nr 2.

Dobra i usługi traktowane jako wydatek edukacyjny wg Komisji Europejskiej

W raporcie Komisji Europejskiej (KE 2005) zidentyfikowano listę 16 dóbr i usług, które należy rozważać w kategoriach wydatku edukacyjnego. Są to:

- Opłaty za czesne – obejmują opłaty za studia wyższe, szkoły oraz edukację dorosłych, skierowane bezpośrednio do członków gospodarstwa domowego.
- Opłaty za czesne dla osób niebędących członkami gospodarstwa – czesne płacone przez rodziców dzieci uczących się na wyższych etapach kształcenia, które nie są członkami gospodarstwa domowego.
- Opłaty rekrutacyjne, rejestracyjne – opłaty związane z systemem edukacji.
- Zajęcia rekreacyjne lub związane z hobby, np. tenis, muzyka, malarstwo, jazda konna, nauka gotowania, kurs fotografii.
- Opłaty za żłobek.
- Korepetycje – prywatne lekcje poza formalnym systemem edukacji.
- Zakup podręczników i innego wyposażenia szkolnego – przedmioty niezbędne do uczestnictwa w lekcjach.
- Mundurek szkolny – ubiór lub części ubioru, które są określone w szkolnych regulaminach, może to być również specjalny strój na zajęcia sportowe.
- Utrzymanie osoby niebędącej członkiem gospodarstwa – posiłki oraz opłaty za mieszkanie na rzecz dziecka, które mieszka poza gospodarstwem domowym i uczestniczy w wyższych etapach kształcenia.
- Wyżywienie lub zakwaterowanie podczas nauki szkolnej – wyżywienie i zakwaterowanie do szkoły średniej, związane bezpośrednio z uczestnictwem w systemie oświaty.
- Transport szkolny – wydatki na wszystkie formy transportu do szkoły, np. autobusy, pociągi itp.
- Wycieczki szkolne – wycieczki organizowane przez szkołę.
- Zakupy na materiały edukacyjne do samokształcenia – wydatki na książki, płyty CD itp. do nauki w domu, np. w związku z kursami językowymi. Jednak nie należy włączać do tej kategorii komputerów osobistych.
- Zakup komputera osobistego – tylko, jeśli intencją był użytek w celach edukacyjnych.
- Dary dla osób niebędących członkami gospodarstwa domowego związane z edukacją.
- Inne – inne, włączając usługi zdrowotne, opłaty za uczestnictwo w klubach studenckich, opłaty egzaminacyjne i pozostałe.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Załącznik nr 3

Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w wieku przedszkolnym według województw i klasy miejscowości

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	500 tys.	93.48	2378.81	1428
	Poniżej 500 tys.	84.95	1566.26	768
	Wieś	75.00	1356.48	456
kujawsko-pomorskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	86.46	1831.26	1008
	Wieś	72.55	1023.08	540
lubelskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	83.05	1874.35	1287
	Wieś	69.74	734.24	420
lubuskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	97.22	2024.73	1536
	Wieś	80.43	1246.63	756
łódzkie	500 tys.	93.22	3229.33	2835
	Poniżej 500 tys.	84.62	1743.27	1201
	Wieś	71.43	930.05	552
małopolskie	500 tys.	94.55	3308.40	3264
	Poniżej 500 tys.	89.23	1621.95	912
	Wieś	75.74	976.93	446
mazowieckie	500 tys.	96.85	5130.20	3705
	Poniżej 500 tys.	85.00	2550.31	1464
	Wieś	74.42	1353.91	462
opolskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	92.31	2868.68	2334
	Wieś	81.63	1050.96	585.6

PODSUMOWANIE I WNIOSKI DO DAJSZYCH BADAŃ

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
podkarpackie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	93.65	1843.37	1914
	Wieś	81.69	964.08	508
podlaskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	86.44	1792.93	887
	Wieś	75.51	838.42	480
pomorskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	85.29	2743.19	2496
	Wieś	69.23	1153.21	480
śląskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	87.37	1566.02	948
	Wieś	78.35	1323.42	688
świętokrzyskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	97.22	1206.15	660
	Wieś	64.20	828.16	429
warmińsko-mazurskie	500 tys.	.	.	.
	Poniżej 500 tys.	85.00	2151.09	1222
	Wieś	67.16	900.12	480
wielkopolskie	500 tys.	97.06	3147.32	3516
	Poniżej 500 tys.	86.14	2050.66	1645
	Wieś	76.63	1174.32	714.18
zachodnio-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	87.50	1839.26	780
	Wieś	78.33	726.74	386

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD GUS 2010

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Załącznik nr 4

Roczne wydatki edukacyjne na dziecko szkole podstawowej według województw i klasy miejscowości

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	500 tys.	95.24	986.57	498
	Poniżej 500 tys.	92.31	919.92	588
	Wieś	87.72	774.90	439
kujawsko-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	88.24	800.60	468
	Wieś	86.59	686.72	363
lubelskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	89.62	889.93	478
	Wieś	78.23	696.28	354
lubuskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	95.71	1054.08	540
	Wieś	82.42	872.95	490
łódzkie	500 tys.	95.12	1070.70	624
	Poniżej 500 tys.	92.44	930.72	414
	Wieś	87.36	815.42	383
małopolskie	500 tys.	90.77	1131.17	677
	Poniżej 500 tys.	88.50	826.88	384
	Wieś	89.66	674.16	360
mazowieckie	500 tys.	94.16	1974.55	815
	Poniżej 500 tys.	93.21	1016.53	474
	Wieś	89.02	799.58	408
opolskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.86	994.92	609
	Wieś	86.67	478.94	322

PODSUMOWANIE I WNIOSKI DO DAŁSZYCH BADAŃ

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
podkarpackie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.77	836.64	455
	Wieś	86.45	448.22	270
podlaskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	85.37	818.46	374
	Wieś	82.24	565.49	282
pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	88.95	1053.18	594
	Wieś	83.51	684.71	354
śląskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	87.85	874.05	463
	Wieś	84.88	675.60	360
świętokrzyskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	89.86	809.44	429
	Wieś	82.40	601.89	360
warmińsko-mazurskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	86.54	875.51	606
	Wieś	82.91	599.14	414
wielkopolskie	500 tys.	91.07	1546.91	756
	Poniżej 500 tys.	92.15	843.85	540
	Wieś	88.27	712.07	398
zachodnio-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.56	899.36	604
	Wieś	75.00	866.82	383

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD GUS 2010

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Załącznik nr 5

Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w gimnazjum według województw i klasy miejscowości

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	500 tys.	95.56	1004.79	480
	Poniżej 500 tys.	91.96	1047.41	460.44
	Wieś	89.72	821.33	424
kujawsko-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	89.57	876.79	475.2
	Wieś	86.29	691.74	363.2
lubelskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	89.77	950.72	406.56
	Wieś	83.42	611.78	344.4
lubuskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	84.91	782.23	524.7
	Wieś	86.44	1178.33	553.02
łódzkie	500 tys.	91.49	1581.25	600
	Poniżej 500 tys.	94.12	906.48	450
	Wieś	85.84	756.04	360
małopolskie	500 tys.	93.94	1619.67	1047.96
	Poniżej 500 tys.	93.51	865.46	457.2
	Wieś	89.29	713.72	360
mazowieckie	500 tys.	92.86	1801.18	780
	Poniżej 500 tys.	92.59	1036.52	588
	Wieś	86.87	1029.12	449.6
opolskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	88.46	812.77	501.24
	Wieś	95.38	633.01	457.6

PODSUMOWANIE I WNIOSKI DO DALESZYCH BADAŃ

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
podkarpackie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	97.22	891.16	444
	Wieś	85.79	659.06	270
podlaskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	86.05	736.74	324
	Wieś	83.53	633.26	300
pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	85.85	974.36	476.34
	Wieś	82.30	830.90	403.2
śląskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	87.24	945.45	468
	Wieś	87.84	929.66	372
świętokrzyskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	86.84	803.91	414
	Wieś	74.53	641.48	384
warmińsko-mazurskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.73	897.88	576
	Wieś	84.27	588.11	360
wielkopolskie	500 tys.	96.15	1136.17	588
	Poniżej 500 tys.	91.84	781.72	504
	Wieś	91.04	695.72	358.68
zachodnio-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	89.61	1180.38	576.6
	Wieś	77.38	853.93	366

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD GUS 2010

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

Załącznik nr 6

Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w szkole ponadgimnazjalnej według województw i klasy miejscowości

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
dolnośląskie	500 tys.	93.18	1034.86	540
	Poniżej 500 tys.	92.48	983.30	600
	Wieś	82.84	560.29	424
kujawsko-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.24	804.98	468
	Wieś	84.44	590.34	439
lubelskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	90.38	986.50	646
	Wieś	86.22	641.65	360
lubuskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	90.74	603.83	396
	Wieś	82.46	683.51	366
łódzkie	500 tys.	95.74	1283.10	588
	Poniżej 500 tys.	92.05	1303.48	660
	Wieś	82.31	663.47	360
małopolskie	500 tys.	85.11	953.02	480
	Poniżej 500 tys.	86.17	737.91	540
	Wieś	86.90	743.93	441
mazowieckie	500 tys.	95.41	1468.72	648
	Poniżej 500 tys.	90.21	1280.45	660
	Wieś	89.19	994.02	509
opolskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	93.88	833.85	540
	Wieś	90.48	670.17	400

PODSUMOWANIE I WNIOSKI DO DAŁSZYCH BADAŃ

Województwo	Klasa miejscowości	Odsetek gospodarstw domowych wydających na edukację	Średnia wielkość wydatków	Mediana wydatków
podkarpackie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	94.29	765.76	432
	Wieś	88.34	583.20	340
podlaskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	95.83	870.09	489
	Wieś	90.24	843.11	419
pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	87.80	925.49	503
	Wieś	82.11	663.65	420
śląskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.14	849.67	536
	Wieś	82.61	804.59	438
świętokrzyskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.06	862.50	468
	Wieś	76.00	595.52	384
warmińsko-mazurskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	92.42	910.76	612
	Wieś	85.42	674.50	392
wielkopolskie	500 tys.	93.48	895.28	693
	Poniżej 500 tys.	88.24	689.99	414
	Wieś	87.60	574.26	381
zachodnio-pomorskie	500 tys.			
	Poniżej 500 tys.	89.29	977.15	570
	Wieś	74.19	768.51	393

Źródło: opracowanie własne na podstawie BBGD GUS 2010

Spis ilustracji

rozdział	strona	nr rysunku	tytuł	Autor rysunku	źródło
	15	1	Wydatki na instytucje edukacyjne na poziomie nauczania przedszkolnego jako % PKB według źródeł finansowania (2008)	Joanna Napierała/ Małgorzata Kłobuszewska	opracowanie własne na podstawie danych OECD za: Education at a Glance 2011
	16	2	Publiczne wydatki na instytucje edukacyjne na poziomie nauczania przedszkolnego jako % PKB w odniesieniu do odsetka dzieci w wieku 3-5 lat korzystających z formalnej opieki (2008)	Jw.	opracowanie własne na podstawie danych OECD
	17	3	Całkowite wydatki publiczne na edukację na poziomie szkoły podstawowej (ISCED 1) jako % PKB w poszczególnych krajach OECD (2008)	Jw.	Jw.
	18	4	Całkowite wydatki publiczne na edukację na poziomie szkoły podstawowej i średniej (ISCED 2-4) jako % PKB w poszczególnych krajach OECD (2008)	Jw.	Jw.
	19	5	Relacja wydatków na jednego podopiecznego w placówkach przedszkolnych w stosunku do wydatków w szkołach podstawowych (2008)	Jw.	Jw.
	20	6	Roczne wydatki na jednego ucznia w placówkach oświatowych szkolnictwa podstawowego, średniego niższego (gimnazjalnego) i średniego wyższego (ponadgimnazjalnego) w 2008 (porównanie wg parytetu siły nabywczej)	Jw.	Jw.

rozdział	strona	nr rysunku	tytuł	Autor rysunku	źródło
	22	7	Udział czynników (wynagrodzeń nauczycieli, czasu pracy nauczycieli, czasu nauki i liczebności klas) kształtujących koszt edukacji jednego ucznia w Polsce w porównaniu ze średnią OECD na poziomie szkół podstawowych, średnich niższych (gimnazjów) i średnich wyższych (szkół ponadgimnazjalnych) w 2008	Jw.	na podstawie Education at a Glance 2011
	23	8	Wyniki z egzaminu PISA z czytania i interpretacji wśród uczniów w wieku 15 lat w odniesieniu do wysokości skumulowanych nakładów na edukację dzieci w wieku 6-15 lat (2008,2009)	Jw.	dane OECD, PISA za: Education at a Glance 2011
	27	9	Schemat przepływu środków publicznych związanych z edukacją na etapach przedszkole – gimnazjum	Agnieszka Kopańska	Opracowanie własne
2	33	10	Rozkład częstości udziału subwencji oświatowej w dochodach gmin w 2010 r. (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów
	35	11	Rozkład częstości dochodów z subwencji oświatowej na dzieci i młodzież od przedszkola do gimnazjum w 2010 r. (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.
	38	12	Rozkład częstości środków z budżetu państwa w gminach w przeliczeniu na dzieci i młodzież uczęszczające do przedszkola, szkoły podstawowej i do gimnazjum w 2010 r. (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.
	43	13	Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w placówkach gminnych w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.

KOSZTY EDUKACJI OD PRZEDSZKOLA DO GIMNAZJUM

rozdział	strona	nr rysunku	tytuł	Autor rysunku	źródło
	49	14	Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w przedszkolach w 2010 r. w zł (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.
	54	15	Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w szkołach podstawowych specjalnych w powiatach w 2010 r.(w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.
	56	16	Relacja wydatków oświatowych ponoszonych przez samorządy miast na prawach powiatu w stosunku do wydatków na oświatę ogółem	Jw.	Jw.
	58 59	17	Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w przedszkolach w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.
	62	18	Rozkład częstości wydatków bieżących oraz na wynagrodzenia w przeliczeniu na jedno dziecko w szkołach podstawowych specjalnych w powiatach grodzkich w 2010 r. (w zł) (na osi pionowej oznaczona jest liczba wystąpień)	Jw.	Jw.
3	70	19	Wydatki na edukację – odsetek gospodarstw domowych ponoszących wydatki i ich średnia wielkość	Magda Rokicka	Opracowanie własne na podstawie BBGD z 2010 r.
	73	20	Wydatki gospodarstw domowych na edukację dzieci w wieku 3-18 lat u ujęciu miesięcznym	Jw.	Jw.
	75	21	Miesięczne wydatki edukacyjne gospodarstw domowych na dziecko w wieku szkolnym	Jw.	Jw.
	76	22	Roczne wydatki edukacyjne gospodarstw domowych na jedno dziecko w wieku szkolnym według poziomów nauczania	Jw.	Jw.
	79	23	Rozkład wydatków na przedszkola, zerówki i gimnazjum	Jw.	Jw.

rozdział	strona	nr rysunku	tytuł	Autor rysunku	źródło
	82	24	Wydatki edukacyjne na dzieci w wieku przedszkolnym według wielkości miejscowości	Jw.	Jw.
	84	25	Roczne wydatki edukacyjne na dziecko w szkole podstawowej według wielkości miejscowości	Jw.	Jw.
	86	26	Rozkład wydatków gospodarstw domowych na dziecko w gimnazjum według wielkości miejscowości	Jw.	Jw.
	89	27	Wydatki gospodarstw domowych na edukację na poziomie ponadgimnazjalnym	Jw.	Jw.

Instytut Badań Edukacyjnych

Głównym zadaniem Instytutu jest prowadzenie badań, analiz i prac rozwojowych przydatnych w rozwoju polityki i praktyki edukacyjnej.

Instytut zatrudnia ponad 150 badaczy zajmujących się edukacją – pedagogów, socjologów, psychologów, ekonomistów, politologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych – wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach, o różnorodnych doświadczeniach zawodowych, które obejmują oprócz badań naukowych także pracę dydaktyczną, doświadczenie w administracji publicznej czy działalność w organizacjach pozarządowych.

IBE realizuje projekty systemowe: „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie”, „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”, „Badanie dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej” (EWD), „Badanie uwarunkowań zróżnicowania wyników egzaminów zewnętrznych”.

www.ibe.edu.pl

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa | tel. +48 22 241 71 00 | ibe@ibe.edu.pl | www.ibe.edu.pl
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.